

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd a starých jazyků

Jaroslav Mrňa

**Životní příběh apoštola Filipa podle
biblických a nebiblických pramenů**

Rigorózní práce

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Předkládaná práce vznikla úpravou diplomové práce, obhájené dne 21. června 2018 na KTF UK.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, v den památky Panny Marie Lurdské, 11. února 2020

Jaroslav Mrňa

Bibliografická citace

Životní příběh apoštola Filipa podle biblických a nebiblických pramenů [rukopis]: rigorózní práce / Jaroslav Mrňa. -- Praha, 2020. – 142 s. (+ 4 s. příloha)

Anotace

Rigorózní práce *Životní příběh apoštola Filipa podle biblických a nebiblických pramenů* se zabývá životem a posláním Ježíšova učedníka Filipa, jehož jméno se vyskytuje v evangeliích v seznamu Dvanácti a individuálně vystupuje jen zřídka. Z těchto důvodů se jeho postavě v bádání dostává jen okrajového zájmu. Vedle přehledu o výskytu jména Filip v biblických i nebiblických pramenech práce nabízí literární i jazykovou analýzu jednotlivých perikop ze synoptických evangelií, Janova evangelia a Skutků apoštolů, jejíž závěry slouží k podrobné historicko-teologické interpretaci jednotlivých textů se zaměřením na témata související zejména s původem, posláním, mentalitou, sociálním postavením a působením apoštola Filipa, jako Ježíšova učedníka uvnitř kruhu Dvanácti. Pozornost je zde věnována rovněž výskytu této postavy v nebiblických pramenech a také jejímu vztahu k osobě stejného jména, jáhnu – evangelistu Filipovi.

Klíčová slova

Ježíš z Nazareta, Filip, Dvanáct, apoštolové, jáhenství, učednictví, misie

Abstract

Licentiate Thesis *The life story of the Apostle Philip according to biblical and non-biblical sources* deals with the life and mission of Jesus' disciple Philip, whose name appears in the Gospels in the list of the Twelve, and rarely occurs as an individual. For these reasons, his research gets only marginal interest among scholars. Besides an overview of the occurrence of the name Filip in both biblical and non-biblical sources, the study offers literary and linguistic analysis of relevant pericopes from synoptic gospels, the John's Gospel and the Acts of the Apostles, whose conclusions serve for a detailed historical-theological interpretation of selected texts with a focus on topics related mainly to origin, mission, the mentality, the social status and actions of the Apostle Philip as Jesus' disciple within the community of the Twelve. The Licentiate Thesis also takes into account the occurrence of this character in non-biblical sources and his relation to the person of the same name, the deacon-evangelist Philip.

Keywords

Jesus of Nazareth, Philip, Twelve, apostles, deaconship, discipleship, mission

Počet znaků (včetně mezer): 233 512

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád ze srdce poděkoval všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomáhali při vzniku této rigorózní práce, a to nejen za cenné rady a připomínky, ale také za modlitbu a velkou podporu, která mi nikdy při studiu na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy nechyběla. Velké poděkování patří rovněž mým představeným v kněžské formaci, spolubratrům kněžím, jáhnům, bohoslovcům a rodině za trpělivost, modlitební i morální podporu při psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	9
1. Jméno apoštola Filipa.....	11
1.1. Biblické prameny	11
1.2. Nebiblické prameny	16
2. Apoštol Filip v synoptických evangeliích.....	21
2.1. Řecké texty a jejich překlad	22
2.2. Vymezení, literární a jazyková analýza vybraných textů.....	25
2.2.1. Vyvolení Dvanácti v Markově evangeliu (Mk 3,13-19).....	25
2.2.2. Vyvolení Dvanácti v Matoušově evangeliu (Mt 10,1-4)	30
2.2.3. Vyvolení Dvanácti v Lukášově evangeliu (Lk 6,12-16).....	32
2.3. Historická a teologická interpretace vybraných textů	35
3. Apoštol Filip v Janově evangeliu	41
3.1. Řecké texty a jejich překlad	42
3.2. Vymezení, literární a jazyková analýza vybraných textů.....	48
3.2.1. Ježíšovo setkání s Filipem a Natanaelem (Jan 1,43-51)	48
3.2.2. Nasycení pěti tisíců (Jan 6,1-15).....	55
3.2.3. Ježíšova odpověď řeckým poutníkům (Jan 12,20-26).....	62
3.2.4. Apoštol Filip se obrací na Ježíše s prosbou, aby jim ukázal Otce (Jan 14,8-14)	66
3.3. Historická a teologická interpretace vybraných textů	70
4. Filip ve Skutcích apoštolů.....	81
4.1. Řecké texty a jejich překlad	82
4.2. Vymezení, literární a jazyková analýza vybraných textů.....	87
4.2.1. Apoštol Filip, jeden z Dvanácti, po nanebevstoupení Kristově (Sk 1,13- 14)	87
4.2.2. Volba sedmi jáhnů (Jan 6,1-15)	90
4.2.3. Evangelista Filip v Samaří (Sk 8,4-6; 12-13)	93
4.2.4. Křest etiopského dvořana (Sk 8,26-40).....	96
4.2.5. Jáhen Filip a jeho dcery v Cesareji (Sk 21,8-9).....	99
4.3. Historická a teologická interpretace vybraných textů	100

5. Apoštol Filip v nebiblických pramenech.....	109
5.1. Dílo Klementa Alexandrijského	109
5.2. Dílo Eusebia z Cesareje	112
5.3. Novozákonní apokryfy	116
Závěr.....	127
Seznam použitých zkratk	131
Seznam literatury.....	133
Seznam příloh.....	142
Přílohy	143

Úvod

Následuj mě! ... Pojd' za mnou!

Těmito slovy, jež zaznamenává Janovo evangelium (1,43) a která v různých překladech mají formu výše uvedených výzev, vybírá Ježíš Galilejce z Betsaidy Filipa do užšího kruhu Dvanácti, tedy do společenství nedokonalých, ale toužebně hledajících učedníků, aby jej pozval na společnou cestu, která má jediný cíl, a tím je „být s ním“ (Mk 3,14). Apoštola Filipa můžeme vzhledem k jeho původu, poslání, vystupování, mentalitě nazývat jako „toto, který hledá a je vyhledávaný“. Právě jeho otevřené, věrné, v biblickém slova smyslu moudré i toužebně tázající se srdce mi bylo impulzem pro poznání této většinou skryté, ale zároveň výrazně jednající postavy v blízkosti Ježíše z Nazareta. Mnozí bibliční badatelé přirovnávají postavu apoštola Filipa k pomyslnému mostu, jenž spojuje dva břehy, tedy osobu Ježíše a ty, které k němu přivádí. V souvislosti s podobnou životní situací, kdy jako kněz žiji své povolání ve vztahu i službě, jsem byl hnán touhou nahlédnout do společenství Dvanácti a duchovně prožít jejich každodenní přebývání s tím, kdo si je vybral k následování, koho si zamilovali a této lásce dokázali obětovat svůj život. Badatelská i osobní touha mne přivedla k hlubšímu studiu především biblických, ale i nebiblických pramenů za pomoci obvyklé metodiky z oblasti věd literárních a lingvistických (literární analýza, stylistika, komparatistika), biblicko-teologických (biblická archeologie – historie – geografie; dále metod dogmatické, spirituální, pastorální a morální teologie apod.) a historických (kulturní a sociální antropologie, prosopografie, dějiny mentalit, mikrohistorie apod.).

Výsledkem této touhy je předkládaná rigorózní práce, která vznikla úpravou původní diplomové práce *Apoštol Filip, jeden z Dvanácti*, při níž bylo využito také podnětů z obou posudků k obhajobě konané dne 21. června 2018 na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Originální přínos této práce tkví právě ve volbě postavy apoštola Filipa, o níž v české literární tvorbě stále chybí samostatná monografie. Autor zde tuto osobnost staví do konfrontace s ostatními učedníky (Dvanáct, jáhen – evangelista Filip apod.), s prostředím jeho působení a s obrazem, který je dílem mnohých autorů biblických i nebiblických textů, ale také dřívějších i současných biblických badatelů a exegetů. Úmyslem autora není podat zcela vyčerpávající informace o této postavě, ale v omezeném rozsahu spíše nabídnout čtenáři

její základní charakteristiku ve světle dochovaných i dostupných pramenů a otevřít otázku k dalšímu možnému studiu na poli různých odvětví společenských věd.

Vlastním cílem rigorózní práce je tedy životní příběh a poslání apoštola Filipa, jak jej vyprávějí biblické i nebiblické prameny. Pomocí této pramenné základny a s využitím mnohých, převážně cizojazyčných komentářů, v mezích legitimního teologického pluralismu vznikl text práce, který je rozčleněn do pěti kapitol. Pro snadnější orientaci v textu jsou jednotlivé kapitoly opatřeny vlastním úvodem a rozděleny do podkapitol.

Po uvedení do problematiky celé práce následuje první kapitola, která se zabývá otázkou významu a výskytu jména Filip v dochovaných biblických i nebiblických pramenech. Tuto část lze chápat také jako úvod k oddílům následujícím, jelikož obsahuje odkazy na místa v pramenech, která hovoří o apoštolu Filipovi a k nimž se autor v celé práci často vrací. Další tři kapitoly se věnují rekonstrukci životního příběhu apoštola Filipa pomocí biblických pramenů. Každá z nich je rozdělena do tří základních částí. Nejprve je čtenáři předložen řecký text podle kritického 28. vydání Nestle-Aland s paralelní českou verzí vycházející z nejčastěji užívaného Českého ekumenického překladu (ČEP). Následující část se zabývá vymezením, literárním a jazykovým rozborem dotčených perikop, pro jejichž řeckou verzi bylo využito primárně synchronní analýzy. Závěrečná část patří historicko-teologické interpretaci vybraného textu, zahrnující konkrétní problematiku, která je vlastní povaze i výpovědní hodnotě jednotlivých perikop. Druhá kapitola se soustřeďuje na texty synoptických evangelií, jež zmiňují apoštola Filipa, tedy jeho vyvolení i přebývání s Ježíšem z Nazareta a ve společenství Dvanácti, uvažuje nad jejich původem, sociálním postavením i nad samotnou podstatou učednictví. Nejvíce zmínek o Filipovi nalzáme v Janově evangeliu, jejichž výpovědní hodnota je předmětem zájmu třetí kapitoly. Vzhledem k této skutečnosti je možné tuto kapitolu považovat za jádro celé práce, neboť se zde autor zabývá otázkou osobnosti apoštola, jeho původem, mentalitou, postavením v kruhu Dvanácti a jeho vztahu k Pánu Ježíši Kristu. Čtvrtá kapitola věnující se perikopám ze Skutků apoštolů poté otevírá současný diskurs o existenci dvou postav stejného jména – apoštola a jáhna Filipa. Větší pozornost této otázce je pak věnována v páté kapitole, v níž autor analyzuje zmínky o apoštolu i jáhnu Filipovi v nebiblických pramenech. Závěrečné shrnutí studované problematiky předkládá otázky i podněty k další badatelské činnosti.

1. Jméno apoštola Filipa

Životní příběh apoštola Filipa je úzce propojen s prostředím židovské společnosti silně ovlivněným antickou řecko-římskou kulturou, jak uvidíme i na jiných místech této práce.¹ Již jeho samotné jméno vypovídá o silném vlivu této kultury na život vyvoleného židovského národa, neboť se v jeho tradici téměř nevyskytuje. Pokud odhlédneme od slovníků spisovné češtiny, které toto jméno vykládají jako „osobní jm. mužské; často v přirovnáních: kouká, usmívá se na to jako F. na jelito (ob. expr.) hloupě, vyjeveně; -filip, -a m. ob. expr. vtip, vtipnost, důvtip, chytrost, rozum: mít f-a“,² pak je nutné podotknout, že se jedná o běžné řecké jméno s mnohostranným využitím. Právě výskytem Filipova jména v biblických i nebiblických pramenech se budeme zabývat v následujících podkapitolách.

1.1. Biblické prameny

Jméno Filip (Φίλιππος [Α Ν V LXX]) je do českého jazyka překládáno jako „milovník koní“. Již ve Starém zákoně, přesněji v knihách deuterokanonických (apokryfech, nekanonických) v řecké podobě, se lze setkat s tímto jménem. Jeho nositelem je otec významného vojevůdce Alexandra Makedonského Filip II., který vládl v letech 359–336 př. n. l.³

V První knize makabejské dále nalezneme jméno významného makedonského krále z antigonovské dynastie Filipa V. Makedonského.⁴ S Filipem II. jej pojí pouze osoba makedonského krále a prapředka Filipa V. Antigona I. Monofthalma (382–301 př. n. l.), který sloužil jako generál ve vojsku Filipa II. i Alexandra Makedonského.⁵ Společně s Filipem V. je v První knize makabejské zmínka také o jeho synovi

¹ Srov. např. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského. Historicko-teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Karolinum, 2008.

² *Slovník spisovného jazyka českého I. A-G*. Praha: Academia, 1989.

³ Srov. 1 Mak 1,1; 6,2.

⁴ Srov. 1 Mak 8,5.

⁵ Srov. také OLIVA, Pavel. *Řecko mezi Makedonií a Římem*. Praha: Academia, 1995.

Perseovi,⁶ posledním makedonským králi (179–168 př. n. l.) před nástupem římské nadvlády.

Dalšího nositele tohoto jména nalezneme v Druhé knize makabejské. Je jím úředník Filip, jehož syrský král z řecké seleukovské dynastie Antiochos VI. Epifanés (175–164 př. n. l.) ponechal jako „guvernéra“ dobytého města Jeruzaléma. Tento „dohlížitel“ nad velmi pečlivou helenizací židovského města pocházel, podle Druhé knihy makabejské, z Frýgie (část dnešního Turecka) a byl ještě větším barbaram než ten, který ho ustanovil.⁷

Jiného Filipa nalézáme v Druhé knize makabejské o trochu dále. I on se pohyboval v blízkosti syrského krále Antiocha IV. Epifana, neboť je zde popisován jako „spoluodchovanec“⁸ a v biblických slovnících jako přítel samotného vladaře.⁹ Tento Filip byl také před smrtí krále pověřen správou nad celým královstvím. Dostal královskou čelenku, plášť, pečetní prsten a byl povinen postarat se o jeho syna Antiocha (Antiochos V. Eupator – roku 161 př. n. l. svržen Démétriem I. Sótérem).¹⁰ Druhá kniha makabejská dále připomíná, že zmíněný „spoluodchovanec“ Filip po pohřbu syrského krále Antiocha IV. Epifana odchází z obavy před jeho synem do Egypta k vládci z ptolemaiovské dynastie Ptolemaiovi Filométorovi (180–145 př. n. l.), neboť zřejmě došlo ke sporu mezi přáním zesnulého krále a přáním Lýsia, který byl vychovatelem mladého Antiocha, jehož dosadil na trůn a dal mu jméno Eupator.¹¹ Spor pak vyústil ve střet Lýsia, poručníka mladého krále a Filipa, jenž byl ustanoven Antiochem V. Eupatorem za správce města Antiochie. Město bylo nakonec Lýsiem a králem dobyt, tedy vyjmuté z Filipových rukou.¹²

Oproti textům Starého zákona je výskyt jména Filip v Novém zákoně mnohem četnější. Současná biblická tradice uvádí čtyři různé osoby s tímto jménem. Nejprve

---

⁶ Srov. 1 Mak 8,5.

⁷ Srov. 2 Mak 5,22; 8,8; srov. také SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*. Praha: Vyšehrad 2003.

⁸ Srov. 2 Mak 9,29.

⁹ Srov. BUTTRICK, George Arthur (ed.). *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*. Volume 3. K–Q. Nashville: Abingdon Press, 1992, s. 784–785; CHEYNE, Thomas Kelly – BACK, John Sutherland (edd.). *Encyclopædia Biblica. A Critical Dictionary of the Literary, Political, and Religious History, the Archaeology, Geography, and Natural History of the Bible*. Volume III. L to P. London: Adam and Charles Black, 1902, s. 3697.

¹⁰ Srov. 1 Mak 6,14-15.55.63.

¹¹ Srov. 2 Mak 9,29; 1 Mak 6,17.

¹² Srov. 1 Mak 6,55-63; 2 Mak 13,23.

si představíme nositele tohoto jména z národa Idumejců, herodovské dynastie a následně bude věnována pozornost těm, které můžeme označit jako učedníky Ježíše z Nazareta.

V rodokmenu židovských králů a tetrarchů z herodovské dynastie nalezneme dvě osoby nesoucí jméno Filip. První z nich bývá podle synoptické tradice nazýván Herodes Filip, syn Heroda Velikého (židovský král v letech 40–4 př. n. l.) a Mariamne, dcery velekněze Šimona, nevlastní bratr Heroda Antipy (tetrarcha v Galilei a Pereji v letech 4 př. n. l. – 39).¹³ Herodes Filip měl za manželku Herodiadu, která jej opustila kvůli Herodu Antipovi, s nímž pak žila. Jejich dcera Salome vstoupila do manželství s Filipovým nevlastním bratrem, který rovněž nesl jméno Filip a o němž bude následně řeč. K Herodu Filipovi již nemáme žádné další informace z jeho života. Některé starší novozákonní slovníky nerozlišují mezi těmito nevlastními bratry a považují je za jednu jedinou osobu.¹⁴

Druhým tohoto jména je již zmiňovaný Filip, syn Heroda Velikého a jeho páté manželky Kleopatry Jeruzalémské. Byl vychován v Římě. Po smrti svého otce a podle jeho vůle byl dosazen císařem Octavianem Augustem za tetrarchu v severním Zajordánsku (4 př. n. l. – 34). V Lukášově evangeliu je zmiňován jako správce Itureje a Trachonitidy,¹⁵ mimo ně spravoval ještě Auranitidu, Batanaeu a Gaulanitidu. Svému území vládl celkem 37 let a jeho vláda měla být poklidná a spravedlivá. Po jeho smrti byla celá oblast severního Zajordánie připojena k římské provincii Sýrii, a to až do roku 37, kdy ji císař Gaius Caesar Augustus Germanicus (37–41), známý jako Caligula, přidělil Herodu Agrippovi I. (židovský král v letech 41–44).¹⁶ Jméno tetrarchy Filipa je také spojováno s přestavbou města Panias na úpatí hory Hermon v izraelských Golanských výšinách (dnes Banias), které nechal z úcty k římskému impériu přejmenovat na Cesareu Filipovu.¹⁷ Dal také přestavět Betsaidu, rybářskou vesnici na severovýchodě Galilejského jezera, z níž pocházejí apoštolové Petr, Ondřej i Filip

¹³ Srov. Mt 14,3; Mk 6,17; Lk 3,19; DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 251; Joseph Flavius v *Židovských starožitnostech* (XVII, 1, 3, § 19-22) hovoří pouze o jednom synu Heroda Velikého, který nesl jméno Filip, a to tetrarchovi v severním Zajordánie.

¹⁴ Srov. např. BAUER, Walter. *Wörterbuch zu den Schriften des Neues Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*. Berlin–New York: Walter de Gruyter, 1971, s. 1702.

¹⁵ Srov. Lk 3,1.

¹⁶ Srov. Sk 12,1.19-23.

¹⁷ Srov. Mt 16,13; Mk 8,27.

a kterou si ještě připomeneme v jiných kapitolách této práce. Jako pocta římskému impériu dostala od tetrarchy Filipa jméno Betsaida Juliova. Tetrarcha Filip byl také prvním židovským vládcem, který nechal razit mince s hlavami římských císařů. Jak již bylo zmíněno, oženil se se Salome, dcerou svého nevlastního bratra Heroda Filipa a Herodiady, s níž ovšem neměl žádné děti.¹⁸

Přes jmenovce z rodiny herodovských králů se dostáváme až k samotnému apoštolu Filipovi, jednomu z Dvanácti. Podrobněji se jeho osobou budeme zabývat v následujících kapitolách. Nyní tedy jen několik základních informací k jeho výskytu v textech Nového zákona.¹⁹ Jméno apoštola Filipa nalezneme ve všech čtyřech seznamech apoštolů u synoptiků a ve Skutcích vždy na pátém místě.²⁰ Nejčastěji se jeho jméno objevuje v Janově evangeliu. Nejprve je zmiňováno v souvislosti s povoláním učedníků, kde hned druhý den po oslovení Ondřeje a Petra povolává Ježíš z Nazareta i Filipa, jehož osobně vyhledal v Galileji. Ten k němu přivádí Natanaela, kterého vyhledal a oslovil.²¹ Apoštol Filip, stejně jako Ondřej a Petr, pocházel podle slov Janova evangelia z Betsaidy v Galileji, o níž byla již zmínka ve spojitosti s tetrarchou Filipem.²² V souvislosti s působením Ježíše z Nazareta se jméno apoštola Filipa objevuje při nasycení pěti tisíců na druhém břehu Tiberiadského jezera,²³ dále k němu přivádí řecké poutníky na jejich pouti v Jeruzalémě²⁴ a prosí svého Pána, aby Dvanácti ukázal Otce.²⁵ Pro současnou biblistiku těmito verši jeho příběh v Novém zákoně končí, neboť Filip z apoštolských Skutků není totožný s apoštolem.²⁶

---

¹⁸ DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 251.

¹⁹ V textech Nového zákona se vyskytuje jeho jméno hned v patnácti verších: Mk 3,18; Mt 10,3; Lk 6,14; Sk 1,13; Jan 1,43.44.45.46.48; 6,5.7; 12,21.22; 14,8.9; srov. NĚMEC, Petr. *Osoby Nového zákona*. Cheb: Irpen, 2009, s. 63; srov. také DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 251; FREEDMAN, David Noel (ed.). *The Anchor Bible Dictionary*. Volume 5. O–Sh. New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 1992, s. 311.

²⁰ Mk 3,16-19; Mt 10,2-4; Lk 6,13-16; Sk 1,13; viz také následující kapitola.

²¹ Srov. Jan 1,44-46.

²² Srov. Jan 1,44; Jan 12,21.

²³ Srov. Jan 6,5-7.

²⁴ Srov. Jan 12,21-22.

²⁵ Srov. Jan 14,8-9.

²⁶ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 251.

Poslední osobou v Novém zákoně, jež nese jméno Filip, je již zmíněná postava z apoštolských skutků. S ní je ztotožňována osoba jáhna a pozdějšího autora apokryfního evangelia, o níž bude ještě zmínka v následných kapitolách této práce. Jméno Filipa, jáhna a evangelisty, se v Novém zákoně vyskytuje častěji, než tomu bylo v případě apoštola Filipa.²⁷ První zmínka se objevuje v souvislosti se jmenováním sedmi mužů, kteří byli věřícími vyvoleni za pomocníky apoštolů, jáhny, na počátku jejich působení v jeruzalémské církvi.²⁸ Jáhen Filip, jeden ze sedmi vyvolených, pak po útěku z Jeruzaléma přinesl evangelium do Samaří.²⁹ Konal zde veliké činy a znamení ve jménu Kristově, pro něž přesvědčil i mága Šimona, který se nechal od něj pokřtít.³⁰ Se křtem souvisí i další pasáž ve Skutcích apoštolů, kde se vyskytuje jméno jáhna Filipa. Jedná se o křest etiopského dvořana, který bývá často citován při obřadech křtu.³¹ Filip je andělem poslán na cestu z Jeruzaléma do Gazy, která je opuštěná a na níž setkává Etiopana, správce pokladů etiopské královny. Po přečtení a výkladu pasáže o utrpení beránka z proroka Izaiáše³² jej Etiopan žádá o křest.³³ Po křtu je Filip přenesen Duchem svatým do pelištejského Ašdódu (Azótu) na pobřeží Středoziemního moře,³⁴ podle První knihy Samuelovy jednoho z nejdůležitějších měst Pelištejců.³⁵ Z něj se pak vydává na různá místa, kde hlásá radostnou zvěst. Své putování ukončí v Cesareji Přímořské,³⁶ kde se zřejmě usadil.³⁷ Skutky apoštolů se dále zmiňují o Filipových čtyřech neprovdaných dcerách, prorokyních.³⁸ Tato zmínka je jedním z důvodů možné záměny jáhna a evangelisty Filipa a apoštola Filipa, o kterém Polykarp ze Smyrny uvádí, že měl také dvě neprovdané dcery.³⁹

---

²⁷ Ve Skutcích apoštolů se toto jméno vyskytuje v osmnácti verších: Sk 6,5; 8,5.6.12.13.26.27.29.30.31.34.37.38.39.40; 21,8; srov. NĚMEC, Petr. *Osoby*, s. 64.

²⁸ Srov. Sk 6,5.

²⁹ Srov. Sk 8,5-13.

³⁰ Srov. Sk 8,13.

³¹ Srov. Sk 8,26-38.

³² Srov. Iz 53,7-8.

³³ Srov. Sk 8,36.

³⁴ Srov. Sk 8,39-40.

³⁵ Srov. 1 Sam 6,17.

³⁶ Srov. NĚMEC, Petr. *Osoby*, s. 65.

³⁷ Srov. Sk 21,8.

³⁸ Srov. Sk 21,9.

³⁹ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 251–252.

1.2. Nebiblické prameny

Zmínkou o Polykarpovi otevíráme další možnosti výskytu Filipova jména, a to především v nebiblických pramenech. Jedním z nejstarších je martyrologický spis smyrnenského biskupa sv. Polykarpa (asi 69–155/156), který bývá označován jako „Umučení Polykarpovo“ a je nejstarším svého druhu. V něm nalézáme jméno osoby, která je titulována jako velekněz – aziarcha, tedy vládce konfederace velkých měst prokonzulské provincie Asie. Celé jméno patrně znělo Gaios Iulios Filippos Trallianos a jeho úřad jej pověřoval také k pořádání „olympijských her“. U Polykarpa je nazýván „τον ασιαρχην Φιλίππον“, tedy aziarcha Filip (zde ve 4. pádě)⁴⁰ a „αρχιερεως Φιλίππου Τραλλιανου“, tedy velekněz Filip Trallianos (zde ve 2. pádě).⁴¹

Mezi církevními otci, kteří ve svém díle zmiňují apoštola Filipa, vyniká Klement Alexandrijský (150–215), jenž ve svém velkém díle *Strómateis* vedle dětí apoštola Filipa a Petra zmiňuje také manželku apoštola Pavla. Klementova informace o Filipových dětech patrně vychází z předešlé ústní tradice, doslova píše: „Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο, Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν“.⁴² V Klementových *Strómateis* nalezneme zmínku o Filipově smrti, přesněji o Filipově smrtelnosti při následování Krista v rámci pasáží věnovaných různým formám herezí. V souvislosti s částí věnovanou Markiónovi z Pontu pak Klement mylně hovoří o Kristově výzvě k následování směrem k Filipovi: „κὰν συγχρήσονται τῇ τοῦ κυρίου φωνῇ λέγοντος τῷ Φιλίππῳ· ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς, σὺ δὲ ἀκολούθει μοι, ἀλλ' ἐκεῖνο σκοπεῖτωσαν ὡς τὴν ὁμοίαν τῆς σαρκὸς πλάσιν καὶ Φίλιππος φέρει, νεκρὸν οὐκ ἔχων μεμιαμμένον. πῶς οὖν σαρκίον ἔχων νεκρὸν οὐκ

⁴⁰ Umučení Polykarpovo 12:2 – DRÁPAL, Dan. Umučení Polykarpovo. In DRÁPAL, Dan – SOKOL, Jan – VERCL, Ladislav (edd.). *Spisy apoštolských otců*. Praha: Kalich, 2004, s. 163–164; řecký text dostupný na webových stránkách [2017-11-15].

<http://www.textexcavation.com/greekpolycarpmartyrdom.html>.

⁴¹ Umučení Polykarpovo 21 – DRÁPAL, Dan. Umučení Polykarpovo, s. 168–169; srov. také DANKER, Frederick William (ed.). *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian Literature*. Third edition. Chicago: The University of Chicago Press, 2000, s. 1058.

⁴² „Petr a Filip měli děti, Filip dokonce provdal své dcery.“ – *Stromata* III.6.52.5; III.6.53.1 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II-III*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 414–416; řecký text dostupný na webových stránkách [2017-12-12].

http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Clement%20of%20Alexandria_PG%2008-09/Stromata.pdf.

εἶχεν“.⁴³ Na jiném místě pak cituje stoupence valentinovské školy Hérakleóna, který hovoří o dvou typech vyznání, tedy vírou i jednáním a ústní. Při výčtu spasených, kteří před svojí smrtí nevykonali ústní vyznání, jmenuje také apoštola Filipa: „οὐ γὰρ πάντες οἱ σφύζομενοι ὠμολόγησαν τὴν διὰ τῆς φωνῆς ὁμολογίαν καὶ ἐξῆλθον, ἐξ ὧν Ματθαῖος, Φίλιππος“.⁴⁴

Podkapitulu o výskytu Filipova jména v nebiblických pramenech uzavřeme výčtem zmínek o užití tohoto jména, tentokrát ve spojitosti se samotným apoštolem, v díle *Historia ecclesiastica* významného církevního historika a biskupa v Cesareji Eusebia (265–339), někdy podle svého učitele nazývaného Eusebios Pamphilius. Eusebius cituje v tomto rozsáhlém díle dvakrát efeského biskupa Polykrata (126–196),⁴⁵ přesněji jeho dopis římskému biskupu Viktorovi.⁴⁶ Biskup Polykratos v něm zmiňuje apoštola Filipa jako jednoho z Dvanácti a jeho tři dcery, z nichž dvě zemřely neprovdané v Hierapoli a třetí, žijící „jakýmsi“ duchovním životem, zemřela v Efesu. Z díla *Strómateis* výše zmíněného Klementa z Alexandrie pak přebírá a doslovně cituje informaci o Filipových dětech.⁴⁷ Eusebius se také zmiňuje o apoštolově úmrtí a jeho pohřbení v Hierapoli – „Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται

⁴³ „Chce-li někdo argumentovat Pánovými slovy, která řekl Filipovi: „Nechť mrtvé, ať pochovávají své mrtvé; ty mne následuj!“, ať si uvědomí že také Filip měl stvořené tělo, podobné jako oni, nikoli nečisté tělo mrtvol.“ – *Stromata* III.4.25.3; III.4.25.4 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II-III*, s. 376–377.

⁴⁴ „Vždyť ne všichni spasení učinili před svou smrtí ústní vyznání. K takovým patří například Matouš, Filip.“ – *Stromata* IV.9.71.3 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata IV*. Praha: OIKOYMENH, 2008, s. 256–259.

⁴⁵ Srov. PICHLER, Josef – RAJIČ, Christine (edd.). *Ephesus als Ort frühchristlichen Lebens. Perspektiven auf einen Hotspot der Antike*. Regensburg: Friedrich Pustet, 2017.

⁴⁶ *Historia ecclesiastica* 2.1; 3.31; 3.39; 5.19; 5.24; srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 252; srov. také *The New Interpreter's Dictionary to the Bible*. Volume 4. Me–R. Nashville: Abingdon Press, 2009, s. 499–500.

⁴⁷ Srov. *Historia ecclesiastica* 3.31.4; 3.37.1; CHEYNE, Thomas Kelly – SUTHERLAND BLACK, John (edd.). *Encyclopaedia Biblica. A Critical Dictionary of the Literary, Political and Religious History, the Archaeology, Geography, and Natural History of the Bible*. Volume III. L–P. London: Adam and Charles Black, 1902, s. 3699–3700; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2017-12-12].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D30%3Asection%3D1>.

ἐν Ἱεραπόλει“.⁴⁸ Vedle postavy samotného apoštola je jméno Filip Eusebiem užíváno v souvislosti s tetrarchou Filipem, synem Heroda Velikého: „Φίλιππος“⁴⁹; „Φιλίππου“⁵⁰; „Φιλίππου“⁵¹; „Φιλίππου“⁵²; s evangelistou a jáhnem Filipem: „Φίλιππος, εἷς τῶν ἅμα Στεφάνῳ προχειρισθέντων εἰς τὴν διακονίαν“⁵³; „Φιλίππου“⁵⁴; „Φιλίππου“⁵⁵; „Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ“⁵⁶; s aziarchou Filipem v rámci zmínky o Polykarpově mučednické smrti: „τὸν ἀσιάρχην Φίλιππον“⁵⁷; s církevním spisovatelem Filipem: „Φίλιππος“⁵⁸; s krétským biskupem Filipem: „Φιλίππον ἐπίσκοπον αὐτῶν“⁵⁹, jinde pouze: „Φίλιππος“⁶⁰; s devátým jeruzalémským patriarchou Filipem (+ cca 124): „Φίλιππος“⁶¹ a s pozdějším římským císařem Filipem Arabem (cca 244–249) i s jeho spoluvladařem, synem Filipem: „Φίλιππος ἅμα παιδὶ Φιλίππῳ τὴν ἀρχὴν διαδέχεται“⁶².

Na závěr nahlédněme krátce na četnost Filipova jména do novozákonních apokryfních spisů, tedy nejprve do pseudoepigrafického Filipova evangelia a tzv. Skutků Filipových. Ve Filipově evangeliu se vyskytuje jméno Filip ve vztahu k apoštolovi pouze jednou, a to v souvislosti s přímou řečí o tesaři Josefovi,

⁴⁸ „Filipa, jednoho z dvanácti apoštolů, který je pochován v Hierapoli“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius Pamphili. Biskup v palestinské Caesarii. Církevní dějiny. Ecclesiastica Historia*. Praha: Česká katolická charita, 1988; řecký text dostupný na webových stránkách [2017-11-15]. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D3>; o životě a smrti apoštola Filipa a jeho dcer v Hierapoli hovoří také anglický teolog a durhamský biskup Joseph Lightfoot (1828–1889) ve svém díle o Pavlových listech Kolosanům a Filemonovi: LIGHTFOOT, Joseph. *Saint Paul's Epistles to the Colossians and to Philemon*. London: MacMillan and Co., 1875, s. 45–47, 59.

⁴⁹ *Historia ecclesiastica* 1.9.1.

⁵⁰ Tamtéž 1.10.1.

⁵¹ Tamtéž 2.4.1.

⁵² Tamtéž 2.10.9.

⁵³ „Filip, jeden z těch, kteří byli se Štěpánem vyvoleni k jáhenské službě.“ – *Historia ecclesiastica* 2.1.10.

⁵⁴ Tamtéž 2.1.11.

⁵⁵ Tamtéž 2.1.13.

⁵⁶ „Evangelisty Filipa, jednoho ze sedmi (jáhnů).“ – *Historia ecclesiastica* 3.31.5.

⁵⁷ „Aziarchu Filipa.“ – *Historia ecclesiastica* 4.15.27.

⁵⁸ Tamtéž 4.21.1.

⁵⁹ „Jejich biskupa Filipa.“ – *Historia ecclesiastica* 4.23.5.

⁶⁰ Tamtéž 4.25.1.

⁶¹ Tamtéž 4.5.3.

⁶² „Nastoupil Filip současně se (svým synem) Filipem.“ – *Historia ecclesiastica* 6.34.1.

který vyrobil ze dřeva kříž pro Krista.⁶³ V tzv. Skutcích Filipových je výskyt tohoto jména velmi hojný.⁶⁴ V dalších novozákonních apokryfech, které bývají nazývány také jako skutky jednotlivých apoštolů, nalezneme rovněž jméno apoštola Filipa. Nejprve k těm spisům, jež odkazují přímo na apoštola. Jedním z nich jsou Skutky Petrovy, kde nalézáme Filipovo jméno v Obecném učení dvanácti apoštolů, v němž je apoštol Filip zmiňován ve spojitosti s uzdravováním v Samaří.⁶⁵ Filipovo jméno se v jednom případě vyskytuje ve Skutcích Pavlových v souvislosti s Pavlovým kázáním v Klaudiově domě.⁶⁶ Ve Skutcích Ondřejových, lépe v Martyriu Ondřejovu, je jméno apoštola Filipa spojeno se zmínkou o losování cíle své cesty, které apoštolové provedli, než se na cestu vydali. Apoštol Filip zamířil z Jeruzaléma do Samaří a Malé Asie.⁶⁷ Jako se u synoptiků apoštol Filip vyskytuje pouze v seznamu Dvanácti, tak rovněž ve Skutcích Tomášových je uváděn jen ve výčtu těch apoštolů, kteří byli v Jeruzalémě.⁶⁸ Vedle skutků jednotlivých apoštolů nalezneme další zmínku v pseudoepigrafickém traktátu, který nese název *Petrův list Filipovi* a obsahuje jen dvě místa výskytu jména apoštola Filipa ve spojitosti s osobou i odpovědí příjemce.⁶⁹ Také apokryfní spis *Moudrost Ježíše Krista* obsahuje dvě zmínky Filipova jména, a to v souvislosti s dialogem Spasitele a apoštola Filipa.⁷⁰ Filipovo jméno nalézáme také na ve *Vyprávění o zesnutí Panny Marie* u sv. Jana Teologa⁷¹ a Josefa Arimatejského⁷², kde je Filip opět uvedený v seznamu apoštolů; ve vyprávění Josefa Arimatejského je ještě zmínka o Filipovi v souvislosti s odkazem na Skutky apoštolské, může se tedy jednat spíše

⁶³ Srov. SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium*. Praha: Volvox Globator, 2005, s. 107.

⁶⁴ Filipovo jméno v různém tvarosloví se zde vyskytuje 129x – srov. anglický překlad tzv. Skutků Filipových zveřejněný na webových stránkách [2017-12-12]. <http://gnosis.org/library/actphil.htm>.

⁶⁵ Srov. DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 161.

⁶⁶ Tamtéž, s. 227.

⁶⁷ Tamtéž, s. 257.

⁶⁸ Tamtéž, s. 358; v anglickém jazyce dostupné na webových stránkách [2017-12-15]. <http://www.gnosis.org/library/actthom.htm>.

⁶⁹ Srov. OERTER, Wolf B. – VÍTKOVÁ, Zuzana (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 4. Kodex VI/3; VII/2 a 5; VIII/2; XIII/1*. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 214.

⁷⁰ Srov. OERTER, Wolf B. (ed.). *Rukopisy z Nag Hammádí 3. Kodex III/3-4; V/1 a 5*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 114-115, 121.

⁷¹ Tamtéž, s. 454; ve dvou kodexech je za autora spisu považován apoštol Jakub, bratr Páně – Pařížský 1504 a Vídeňský 151.

⁷² DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 466

o jáhna Filipa.⁷³ Další výskyt jména apoštola Filipa nalézáme v koptském Svědectví manichejského žaltáře, přesněji v Žalmu o deseti pannách.⁷⁴ Zmíněnými výskyty apoštolova jména se budeme podrobněji zabývat v jiných částech této práce.

---

⁷³ Tamtéž, s. 468.

⁷⁴ Tamtéž, s. 39.

2. Apoštol Filip v synoptických evangeliích

Po úvodní pasáži o Filipově jménu je nutné nahlédnout do Písma svatého a nechat jej promluvit o samotném apoštolu Filipovi. Jeho postava bývá často zmiňována pouze okrajově. Snad nejznatelněji je tento jev zřetelný v synoptických evangeliích, kde je prezentován pouze jako „jeden z Dvanácti“ v pasážích o výčtu vyvolených apoštolů (Mk 3,13-19; Mt 10,1-4; Lk 6,12-16). I přes tuto skutečnost nám mohou samotné texty napovědět o postavení i úloze apoštola Filipa uvnitř kruhu Dvanácti. Ke studiu řeckých textů bylo využito synchronní analýzy.

V první části je čtenáři předložen originální text podle kritického 28. vydání Nestle-Aland a jeho česká verze vycházející z Českého ekumenického překladu (ČEP).

Druhá část pak prezentuje samotnou literární a jazykovou analýzu textu se zaměřením na kontext v synoptických evangeliích, jejich literární i gramatické shody či difference.

Závěrečná podkapitola zabývající se historicko-teologickou interpretací vybraných perikop nám poodhalí dějinné období a místo, v němž k výběru společenství Dvanácti došlo, sociální postavení apoštolů v hierarchii tehdejší společnosti, úmysl Ježíše z Nazareta vyvolit Dvanáct i samotný význam uřednictví jako povolání k životu s Pánem a k podílu na jeho poslání i moci.

2.1. Řecké texty a jejich překlad

Mk 3,13-19

13 Καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος καὶ προσκαλεῖται οὓς ἠθέλην αὐτός, καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν.

14 Καὶ ἐποίησεν δώδεκα [οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν] ἵνα ᾧσιν μετ' αὐτοῦ καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύσσειν

15 καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια·

16 [Καὶ ἐποίησεν τοὺς δώδεκα,] καὶ ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι Πέτρον,

17 καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβου καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὄνομα [τα] Βοανηργές, ὃ ἐστὶν υἱοὶ βροντῆς·

18 καὶ Ἀνδρέαν καὶ Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον καὶ Μαθθαῖον καὶ Θωμᾶν καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου καὶ Θαδδαῖον καὶ Σίμωνα τὸν Καναναῖον

19 καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν.

13 Vystoupil na horu a zavolał k sobě ty, které si vyvolil; i přišli k němu.

14 Ustanovil jich dvanáct [které nazval také apoštoly], aby byli s ním, aby je posílal kázat

15 a aby měli moc vymítat zlé duchy.

16 Ustanovil těchto dvanáct: Petra – toto jméno dal Šimonovi –

17 Jakuba Zebedeova a jeho bratra Jana, jimž dal jméno Boanerges, což znamená ‚synové hromu‘,

18 Ondřeje, Filipa, Bartoloměje, Matouše, Tomáše, Jakuba Alfeova, Tadeáše, Šimona Kananejského

19 a Išariotského Jidáše, který ho pak zradil.

Mt 10,1-4

1 Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

2 Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστιν ταῦτα· πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ,

3 Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς καὶ Μαθθαῖος ὁ τελώνης, Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου καὶ Θαδδαῖος,

4 Σίμων ὁ Καναναῖος καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν

1 Zavolal svých dvanáct učedníků a dal jim moc nad nečistými duchy, aby je vymítali a uzdravovali každou nemoc a každou chorobu.

2 Jména těch dvanácti apoštolů jsou: první Šimon zvaný Petr, jeho bratr Ondřej, Jakub Zebedeův, jeho bratr Jan,

3 Filip, Bartoloměj, Tomáš, celník Matouš, Jakub Alfeův, Tadeáš,

4 Šimon Kananejský a Išariotský Jidáš, který ho pak zradil.

Lk 6,12-16

12 Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἐξελεῖν αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι, καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ.

13 Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν·

14 Σίμωνα ὃν καὶ ὠνόμασεν Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην καὶ Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον

15 καὶ Μαθθαῖον καὶ Θωμᾶν καὶ Ἰάκωβον Ἀλφαίου καὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον ζηλωτὴν

16 καὶ Ἰούδαν Ἰακώβου καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, ὃς ἐγένετο προδότης.

12 V těch dnech vyšel na horu k modlitbě; a celou noc se tam modlil k Bohu.

13 Když nastal den, zavolal k sobě své učedníky a vyvolil z nich dvanáct, které také nazval apoštoly:

14 Šimona, kterému dal jméno Petr, jeho bratra Ondřeje, Jakuba, Jana, Filipa, Bartoloměje,

15 Matouše, Tomáše, Jakuba Alfeova, Šimona zvaného Zélóta,

16 Judu Jakubova a Jidáše Iškarjotského, který se pak stal zrádцем.

2.2. Vymezení, literární a jazyková analýza vybraných textů

Jedinou zmínku o apoštolu Filipovi v synoptických evangeliích nalézáme v pasážích o vyvolení Dvanácti. Tomuto místu ovšem, shodně u všech synoptických evangelistů, předcházejí perikopy o povolání (prvních) učedníků⁷⁵ či vyvolení (celníka) Léviho (Matouše), syna Alfeova⁷⁶. Ani v jedné z nich ovšem nenalezneme zmínku o apoštolu Filipovi. Vraťme se nyní k pasážím, které nám vyprávějí scénu z Ježíšova života o vyvolení Dvanácti, a představme si, z hlediska chronologie vzniku, tu nejstarší v Markově evangeliu.

2.2.1. Vyvolení Dvanácti v Markově evangeliu (Mk 3,13-19)

Perikopu o vyvolení Dvanácti v Markově evangeliu nalezneme v prvním hlavním oddílu, ve třetí části, která se věnuje Ježíšovu působení u Galilejského jezera.⁷⁷ Někteří biblisté tuto část specifikují jako druhou sekci prvního oddílu.⁷⁸ Perikopě předchází úvodní shrnutí toho, co Ježíš u Galilejského jezera vykonal.⁷⁹ Po scéně vystoupení na horu a vyvolení Dvanácti následuje Ježíšovo setkání s příbuznými⁸⁰ a jeho učení formou různých podobností⁸¹. Samotná perikopa o vyvolení Dvanácti se v Markově evangeliu nachází ve třetí kapitole, vv. 13–19. Již v. 13 nás seznamuje s Ježíšovým činem a místem vyvolení Dvanácti: *Vystoupil na horu a zavolal k sobě ty, které si vyvolil; i přišli k němu. Ve slovech Vystoupil (ἀναβαίνει) ... zavolal (ἤθελεν) nalezneme historický přezens a samotná slovesa zde mají zdůraznit Ježíšovu*

⁷⁵ Srov. Mk 1,16-20; Mt 4,18-22; Lk 5,1-11.

⁷⁶ Srov. Mk 2,13-14; Mt 9,9; Lk 5,27-28.

⁷⁷ Srov. Mk 3,7 - 8,26; DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka. Sacra Pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 55.

⁷⁸ Srov. Mk 3,7 - 6,6a; DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek. Komentáře k Novému zákonu*. 1. svazek. Trnava: Dobrá kniha, 2013, s. 229; Eduard Schweizer pak tuto část Markova evangelia nazývá „Jesu Wirken in Gleichnissen und Zeichen und die Blindheit der Welt“ – srov. SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Markus. Das Neue Testament Deutsch*. Band 1. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1989, s. 38.

⁷⁹ Srov. Mk 3,7-12.

⁸⁰ Srov. Mk 3,20-35.

⁸¹ Srov. Mk 4,1-34.

svrchovanou moc vyvolit si za učedníka toho, kterého on sám chce. ...*na horu...* (τὸ ὄρος), patrně na nějaký sousední pahorek,⁸² v přeneseném slova smyslu je hora místem ústupu, modlitby i Božího zjevení.⁸³ V dějinách izraelského národa se na hoře odehrávají důležité momenty setkávání Boha s jeho lidem. ...*zavolal...* – toto sloveso zde v mediálním tvaru,⁸⁴ které bývá překládáno jako „zavolat k sobě“, má zdůraznit důležitost vyvolení a poslání ke konkrétní činnosti podle pokynů toho, který povolává.⁸⁵ Ježíšův záměr povolání ke službě dále vysvětluje slovní obrat, kterým je vyjádřena samotná vůle, s níž povolává – *které si vyvolil...* (οὗς ἤθελεν αὐτός). Řeckému slovesu θέλειν – chtít, jež může být užito ve významu „přát si“, „mít rád“, „mít zálibu“,⁸⁶ lépe odpovídá překlad této části v Jeruzalémské bibli – ...*které on chtěl*. Následující zájmeno *sám* (αὐτός) jen zdůrazňuje svobodu volby shodnou s Ježíšovou vůlí.⁸⁷ Odpověď povolání pak evangelista vyjadřuje již podruhé slovesem *přišli* (ἦλθον), neboť bylo již využito při povolání v Mk 1,20 a neznamena jen samotný čin příchodu, ale spíše značí celkové odevzdání i změnu života.⁸⁸

Ve v. 14 pak nalezneme počet povolání i význam jejich vyvolení: *Ustanovil jich dvanáct [které nazval také apoštoly], aby byli s ním, aby je poslal kázat...* Již první sloveso *ustanovil* (ἐποίησεν) může být překládáno jako „vytvořil“ nebo „vyvolil“, ale rovněž v sobě ukrývá semitský význam „ustanovit – jmenovat“. Matouš a Lukáš tohoto slovního obratu pro vyvolení Dvanácti neuvádějí.⁸⁹ Evangelista blíže nezdůvodňuje počet vyvolených ... *dvanáct* (δώδεκα), ani se nezabývá otázkou priority jejich výběru či charakteristikou jednotlivých osobností. Vzhledem k tomu, že dále v evangeliu nenajdeme více informací o jednotlivcích ze „společnosti Dvanácti“ a není zde ani důraz na jejich samostatné působení, tak může vzniknout domněnka,

⁸² Srov. GOULD, Ezra P. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. Mark*. Edinburgh: T.&T. Clark, 1983, s. 56.

⁸³ Srov. SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Markus*, s. 40; srov. také Ex 19,20; 1Král 19,8; Mk 6,46; Mk 9,2.

⁸⁴ προσκαλεῖται: 3. sg. ind. prez. med. od slovesa προσκαλέω, εἶσθαι – přivolat, povolání

⁸⁵ Srov. DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 243.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Viz odkaz na Boží povolání – Dt 7,6-8; Iz 41,8-10.

⁸⁸ Srov. DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 243.

⁸⁹ Srov. 1 Král 13,33; 1 Kron 2,18 – LXX 2,17; DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 136; DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 243.

jež předpokládá brzký zánik tohoto útvaru.⁹⁰ Nejčastěji zmiňovaná skupina Ježíšových učedníků bývá u Marka pojmenována jako „Dvanáct“,⁹¹ u Matouše jako „dvanáct učedníků“⁹² a u Lukáše jako „dvanáct apoštolů“⁹³. Úloha Dvanácti je v Markově evangeliu nejasná, neboť mezi ostatními učedníky nezastávají významnější roli a často s nimi splývají bez jakéhokoliv rozlišení.⁹⁴ Označení vyvolených za *apoštoly* (ἀποστόλους) nalezneme u Marka jen zde a v 6,30. Celý text pak bývá vzhledem k diskutabilní autenticitě u mnohých překladů uveden v závorce nebo jako např. v ČEP v poznámkách pod čarou. Do textu jsou umístěny v rukopisech **Σ**, B, C*, f¹³ 28 a výraz „apoštol“ se překládá jako „poslaný“, „vyslaný něco udělat“.⁹⁵ Důvod povolání apoštolů nalezneme hned v následujícím slovním spojení. ...*aby byli s ním*... (ὄσιν μετ’ αὐτοῦ) bývá překládáno ve významu následovat jako člen skupiny, nejde jen o fyzickou přítomnost.⁹⁶ Být s Ježíšem tedy znamená sdílet i poslání svého mistra, následovat jej a dělat, co přikazuje, což jsou podmínky učednictví. Tento úkol charakterizují i poslední slovesa tohoto verše. První z nich *posílal* (ἀποστέλλη) stejně jako ve jmenném tvaru ἀποστόλος znamená „vyslání“, „poslání“, které přísluší poslanému od vysílatele, na jehož životě mají určitý podíl.⁹⁷ Druhé *kázat* (κηρύσσειν) jen doplňuje skutečnost, že prvním posláním je hlásání, jež je spojuje s Ježíšem. Toto slovo se také užívá ve významu „stát se šiřiteli“, odtud i známé slovo *kérygma*.⁹⁸

Následující verš doplňuje ten předchozí – ... *aby měli moc vymítat zlé duchy*. Důkazem spojení obou veršů je obrat *měli moc vymítat* (ἔχειν ἐξουσίαν), který může být spojen s předchozím slovesem „κηρύσσειν“, jež je ve stejném infinitivním tvaru, a vytvořit tak spojení „posílal je kázat a mít moc vyhánět“, tedy mít účast na Kristově poslání a moci.⁹⁹

⁹⁰ Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 139.

⁹¹ Srov. Mk 3,14.16; 4,10; 5,25.42; 6,7; 8,19; 9,35; 10,32; 11,11; 14,10.17.20.43.

⁹² Srov. Mt 10,1.2.5; 11,1; 20,17; 26,14.20.47.

⁹³ Srov. Lk 6,13; 8,1; 9,1.12; 18,31; 22,3.47.

⁹⁴ Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 140.

⁹⁵ Srov. DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 244.

⁹⁶ Tamtéž; srov. také Mk 1,36; 2,25; 4,36; 5,18; 5,40; 14,67; 16,10.

⁹⁷ Srov. DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 244.

⁹⁸ Srov. Mk 6,12; DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 137.

⁹⁹ Srov. Mk 1,39; 3,22; 7,26; 9,28.38; 16,17; PESCH, Rudolf. *Das Markus-evangelium*. 1. Teil. Freiburg im Breisgau: Herder, 1977, s. 205; SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Markus*, s. 40.

Poslední tři verše z Markova evangelia v pasáži o vyvolení Dvanácti nám sdělují jména dvanácti mužů, které si Ježíš vyvolil ze svých mnoha učedníků, aby byli s ním a participovali na jeho poslání: *Ustanovil těchto dvanáct: Petra – toto jméno dal Šimonovi – Jakuba Zebedeova a jeho bratra Jana, jimž dal jméno Boanerges, což znamená ‚synové hromu‘, Ondřeje, Filipa, Bartoloměje, Matouše, Tomáše, Jakuba Alfeova, Tadeáše, Šimona Kananejského a Išariotského Jidáše, který ho pak zradil.* Markovo časté zdvojování, jež má opakovat či zdůraznit důležitost sdělení, se objevuje i zde v obratu *Ustanovil těchto dvanáct...* (Καὶ ἐποίησεν τοὺς δώδεκα), který vlivem svědectví starých rukopisů lze považovat za původní znění (S, B, C*, 569, 579), i když v současných překladech bývá označován za sporný. Jeho přítomnost v textu lze také obhájit častým užíváním již zmiňovaného zdvojování v Markově evangeliu a neustálou potřebou opakování po různě dlouhých výčtech.

Jména vyvolených apoštolů jsou v novozákonních seznamech uváděna v přesně daném pořadí, které je pouze na několika málo místech narušeno. Petr u synoptiků stojí v řadě Dvanácti vždy na prvním místě¹⁰⁰ a je jediným z apoštolů, který dostává druhé jméno, což může souviset s biblickým pojetím nové životní etapy jako u Abrama (Abrahám – Gn 17,5), Sáráj (Sára – Gn 17,15) apod. Bratři Jakub a Jan jsou zde uvedeni ještě před Ondřejem a jejich umístění hned za Petrem může vyjadřovat zvláštní postavení ve skupině Dvanácti, jež měli v Ježíšových očích. Na tuto skutečnost může odkazovat i pojmenování „synové hromu“, které se jinde v evangelijní tradici nenachází. Nemusí nutně označovat prudkost jejich povahy, ale spíše důležitější postavení a moc, kterou na nich Bůh dokazuje.¹⁰¹ Jméno apoštola Ondřeje je řeckého původu a znamená „mužný, udatný“ a stojí hned vedle dalšího řeckého jména Φίλιππον (Filip), jehož význam a výskyt byl předmětem první kapitoly této práce. V seznamech Dvanácti je Filipovo jméno vždy uváděno na pátém místě, což může také znamenat jeho povolání mezi prvními, neboť pocházel ze stejného města jako Petr a Ondřej.¹⁰² Následující apoštol Bartoloměj, tedy „syn Tolmaja“ (ve Starém zákoně král Gešuru – 2 Sam 3,3), se stejně jako Filip uvádí pouze zde, neboť v Markově evangeliu tyto dva apoštolové nemají žádnou další roli. Apoštol Matouš, jehož jméno bývá překládáno jako

---

¹⁰⁰ Srov. Mt 10,2; Lk 6,14.

¹⁰¹ Srov. Lk 9,51; Mk 9,38; 10,35.

¹⁰² Srov. BENEDIKT XVI. *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 96; Jan 1,44.

„dar Páně“, není u Marka totožný s celníkem Lévim.¹⁰³ Ani apoštolu Tomášovi, jehož jméno bývá vykládáno jako „dvojče“, nepřipisuje Marek ve svém evangeliu významnější roli, jak např. činí evangelista Jan;¹⁰⁴ Jakub, syn Alfeův, bývá v seznamech Dvanácti uváděn vždy na devátém místě. Může být příbuzný s Matoušem – Lévim, Alfeovým synem,¹⁰⁵ podle tradice je ztotožňován s Jakubem Mladším, synem Marie¹⁰⁶. Jméno apoštola Tadeáše v seznamu Dvanácti nenajdeme v Lukášově evangeliu ani ve Skutcích apoštolů, kde je uváděn Juda, syn Jakubův, proto tato dvě jména tradice spojuje vjedno – Juda Tadeáš. Jméno dalšího apoštola Šimona je rozšířeno o přívlastek (Σίμωνα τὸν Καναναῖον) kvůli odlišení od Šimona Petra. Přívlastek „Kananejský“, v přepisu z aramejštiny *qan'áná'*, zde znamená „horlivec“. Lukášovo evangelium užívá *zélótés*, což odkazuje na politické hnutí vzniklé za židovské války (66–73 po Kr.), ale také bojovnou povahu samotného nositele. Pouze u jediného apoštola v seznamu je uvedeno i jeho budoucí působení. Je jím Jidáš Iškariotský, který bývá ze zjištěných důvodů uváděn až na konci seznamu Dvanácti. Jeho přívlastek „Iškariotský“ je mnohdy biblisty překládán různě, nejčastěji jako „muž z Kariotu“, odvozenina z latinského *sicarius* – „vrah, bandita“, či z hebrejského kořene *š-k-r*, což se překládá jako „odevzdat“, „zradit“, „oklamat“. S Jidášovým jménem je spojeno také poslední sloveso této perikopy ... *zradil*, řecké *παρέδωκεν*, které mnozí biblisté překládají jako „zradit“ či „vydat“ a bývá užíváno jak ve spojitosti se samotným činem Jidášovým, tak také v souvislosti s osudem samotného Ježíše z Nazareta, jenž je vydán člověku,¹⁰⁷ který je odevzdaný.¹⁰⁸ Ale také souvisí s osudem samotných apoštolů.¹⁰⁹

---

¹⁰³ Srov. Mk 2,14.

¹⁰⁴ Srov. Jan 11,16; 20,24.

¹⁰⁵ Srov. Mk 2,14.

¹⁰⁶ Srov. Mk 15,40.

¹⁰⁷ Srov. Mk 9,31; 10,33; 15,10.15.

¹⁰⁸ Srov. Mk 15,1; DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 887.

¹⁰⁹ Srov. Mk 13,10.12; srov také SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Markus*, s. 40; DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 139; GOULD, Ezra P. *A critical and exegetical commentary*, s. 59; DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 247.

2.2.2. Vyvolení Dvanácti v Matoušově evangeliu (Mt 10,1-4)

Vyvolení Dvanácti v Matoušově evangeliu nalezneme v celku, který bychom mohli nazvat „Podíl vyvolených na misijním charakteru Ježíšova díla“,¹¹⁰ neboť v sobě ukrývá nejen pasáže o neblahé situaci „na vinici Páně“,¹¹¹ ale také vyvolení i vyslání Dvanácti¹¹² a povzbuzení pro jejich misijní činnost.¹¹³ Někteří biblisté jej vymezují velkoryseji, a tento větší celek pak podle nich vychází z Ježíšova hlásání Božího království i jeho působení s autoritou jemu vlastní.¹¹⁴ Perikopě o vyvolení Dvanácti předchází pasáže o Ježíšově moci, která je zde prezentována především čtyřmi zázračnými uzdraveními.¹¹⁵ Tuto moc uzdravování pak chce Ježíš sdílet se svými učedníky, jež si vyvolil a vyslal hlásat radostnou zvěst. Mezi synoptiky je tato část Matoušova evangelia nejkratším svědectvím o vyvolení Dvanácti, neboť obsahuje pouze čtyři verše. Nalezneme ji v desáté kapitole, vv. 1–4.

První z veršů obsahuje, stejně jako u Marka, gesto povolání i úkol, který z tohoto Ježíšova vyvolení vyplývá. *Zavolal svých dvanáct učedníků a dal jim moc nad nečistými duchy, aby je vymítali a uzdravovali každou nemoc a každou chorobu.* Úvodní pasáž následuje Markovo evangelium (προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ).¹¹⁶ Sloveso *zavolal...* (προσκαλεσάμενος) může být překládáno jako „ten, který si je zavolal“, neboť se jedná o aorist participia media od slovesa προσκαλέω. Již zmiňovaný

¹¹⁰ Srov. Mt 9,35 – 11,1; LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše. Malý stuttgartský komentář.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 125; DAVIES, W. D. – ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. Matthew.* Edinburgh: T.&T. Clark, 1991, s. 143.

¹¹¹ Srov. Mt 9,35-38; paralela v Mt 4,23-5.

¹¹² Srov. Mt 10,1-15.

¹¹³ Srov. Mt 10,16 - 11,1.

¹¹⁴ Srov. Mt 8,1 - 11,1; Srov. také např. OSBORNE, Grant R. *Matthew. Exegetical Commentary on the New Testament.* Grand Rapids: Zondervan, 2010, s. 362–363.

¹¹⁵ Srov. Mt 9,18-34 – dcera předního muže (Mt 9,18-19.23-26), žena trpící krvotokem (Mt 9,20-22), dva slepci (Mt 9,27-31) a němý člověk (Mt 9,32-34); HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše. Sacra Pagina.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 158.

¹¹⁶ Srov. Mk 3,13-15; 6,7; DAVIES, W. D. – ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary,* s. 150; SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Matthäus. Das Neue Testament Deutsch. Band 2.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986, s. 152; pro Mk je typické προσκαλείται, u Mt προσκαλεσάμενος když hovoří o zavolání, vyvolení Dvanácti – srov. GNILKA, Joachim. *Das Matthäus-evangelium.* 1. Teil. Freiburg im Breisgau: Herder, 1986, s. 354.

výskyt následujícího obratu τὸς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ (svých dvanáct učedníků) nalézáme také u Lukáše.¹¹⁷ ἐξουσίαν – moc – v následující části verše předává Ježíš Dvanácti svoji ... *moc nad nečistými duchy*... (ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων), která je prezentována v kapitolách 8–9, tedy ... *aby je vymítali a uzdravovali každou nemoc a každou chorobu*... (ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν). Zmíněná věta je typickým matoušovským vyjádřením Ježíšovy moci, ale také uvozuje ve spojení s Mt 9,35 celou Ježíšovu misijní promluvu.¹¹⁸ Apoštolové tedy dostávají z Ježíšovy autority plnou moc bojovat s lidským utrpením a pokračovat tak v jeho díle.¹¹⁹ Z jiného úhlu pohledu je pak Matoušův Ježíš prvním „křesťanským“ misionářem, který se stává vzorem k následování.¹²⁰ Ježíš jako Dobrý pastýř přichází k „izraelskému stádu“, které je v Mt 9,36 označeno jako „vysílené a skleslé“ bez svého pastýře, a dává svých dvanáct vyvolených, aby obnovil Izrael, jež byl chápán jako svazek dvanácti kmenů vzešlých z Jakuba. Těchto „dvanáct“ vyvolených tedy symbolicky vyjadřuje Ježíšovu naději na spásu celého izraelského národa.¹²¹

Také u Matouše je zachováno pořadí, v němž jsou citována jména vyvolených učedníků: *Jména těch dvanácti apoštolů jsou: první Šimon zvaný Petr, jeho bratr Ondřej, Jakub Zebedeův, jeho bratr Jan, Filip, Bartoloměj, Tomáš, celník Matouš, Jakub Alfeův, Tadeáš, Šimon Kananejský a Iškariotský Jidáš, který ho pak zradil.* Společenství Dvanácti je v Matoušově evangeliu pouze na tomto místě nazváno také jako „apoštolové“ (ἀποστόλων).¹²² Samotný seznam učedníků je redakcí výčtu Dvanácti v evangeliu Markově.¹²³ Všech dvanáct jmen je zde seřazeno do šesti dvojic, což odkazuje na možný vliv raného rabínského hnutí, kde jsou velcí učitelé Izraele také řazeni po dvou.¹²⁴ Matouš oproti Markovi nehovoří výslovně o rozdělení a vyslání

---

¹¹⁷ Srov. Lk 6,13.

¹¹⁸ Srov. Mt 4,23; 9,35; genitiv po ἐξουσία také v LXX Dan 5,4 – srov. DAVIES, W. D. – ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary*, s. 152.

¹¹⁹ Srov. Mt 7,29; 9,6; 21,23; 28,18; viz také GNILKA, Joachim. *Das Matthäus-evangelium*, s. 355.

¹²⁰ DAVIES, W. D. – ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary*, s. 158.

¹²¹ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*, s. 163–164.

¹²² Tamtéž, s. 153; řecké ἀποστολος, ze slovesa ἀποστέλλω, je přeloženo z hebrejského *saluah* – viz také 1 Král 14,6; Iz 18,2 – *ten, který je poslaný, vyslaný*.

¹²³ Srov. Mk 3,16-19.

¹²⁴ Srov. HARRINGTON Daniel J. *Evangelium podle Matouše*, s. 163-164; v mišně *Avot* 2,8 je uvedený seznam učedníků ve spojení s Jochananem ben Zakkajem, inspirace tímto textem je ovšem nejistá –

apoštolů po dvojicích.¹²⁵ Prvním jmenovaným apoštolem je Šimon zvaný Petr a jeho bratr Ondřej (πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ). Označení Petra za prvního (πρῶτος) nevyjadřuje pouze jeho pořadí v seznamu (u všech synoptiků), ale především jeho postavení ve společenství Dvanácti. Petr tím, že mezi nimi zaujímá speciální postavení, je často pokládán za jejich mluvčího.¹²⁶ Matouš ve svém výčtu uvádí i nový údaj o Ondřejovi, kterého zde označuje jako Petrova bratra.¹²⁷ Na rozdíl od Markova evangelia není v Matoušově výčtu apoštol Ondřej uváděn bezprostředně před Filipem (Φίλιππος), jemuž i zde náleží páté místo. Apoštola Tomáše zmiňuje ještě před Matoušem, kterého zde jmenuje jako toho celníka – ὁ τελῶνης.¹²⁸ Apoštolové Jakub Alfeův, Tadeáš, Šimon Kananejský a Iškariotský Jidáš jsou uváděni ve stejném pořadí jako v předchozím Markově evangeliu.¹²⁹

2.2.3. Vyvolení Dvanácti v Lukášově evangeliu (Lk 6,12-16)

V Lukášově evangeliu nalezneme perikopu o vyvolení Dvanácti v oddíle, který je věnovaný Ježíšovu působení v Galileji.¹³⁰ Pasáži předcházejí čtyři spory učitelů Zákona s Ježíšem, ale také čtyři skutky, v nichž Ježíš jednal jako ten, kdo má autoritu a moc¹³¹ – 1) uzdravení malomocného a ochrnutého,¹³² 2) povolání celníka a spor

---

viz také STEMBERGER, Günter. *Talmud a Midraš. Úvod do rabínské literatury*. Praha: Vyšehrad, 2011.

¹²⁵ Srov. Mk 6,7 – ἀποστέλλειν δύο δύο (posílat dva a dva) – MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011, s. 163.

¹²⁶ Tamtéž; srov. také Mk 15,15; 16,16; 17,4; 18,21; 19,27.

¹²⁷ Srov. Mt 4,18; Lk 6,14.

¹²⁸ Srov. Mt 9,9; DAVIES, W. D. – ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary*, s. 155.

¹²⁹ Srov. Mk 3,16-19.

¹³⁰ Srov. Lk 4,14-9,50; Oslovení a působení Ježíšových učedníků lze v Lukášově evangeliu najít na několika místech v těchto pasážích: 1) Lk 4,14-44: Promluva k prvním učedníkům, 2) Lk 5,1-6,11: Oslovení a příprava vyvolení Dvanácti, 3) Lk 6,12-8,56: Vyvolení Dvanácti a jejich vyslání, 4) Lk 9,1-50: Následování Ježíše Krista a cesta do Jeruzaléma – PLUMMER, Alfred. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. Luke*. Edinburgh: T.&T. Clark, 1989, s. 116.

¹³¹ Srov. GARLAND, David E. *Luke. Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 2011, s. 234–267.

¹³² Srov. Lk 5,12 - 6,11.

o púst,¹³³ 3) spor o sobotu¹³⁴ a 4) uzdravení v sobotu¹³⁵. Do tohoto dramatu je pak vsazena perikopa o vyvolení Dvanácti, po níž následuje Ježíšovo kázání na planině shromážděným zástupům,¹³⁶ které je vytvořeno ze samotných výroků nejstarší ježíšovské tradice, s nimiž se Lukáš setkal již v prameni Q. Orientace těchto Ježíšových instrukcí po vyvolení Dvanácti má zřejmě za úkol poskytnout učedníkům i následovníkům spolehlivý směr cesty za Ježíšem, která vychází z jeho autority.¹³⁷ Perikopě o vyvolení Dvanácti patří v Lukášově evangeliu část šesté kapitoly, vv. 12–16.

První z veršů je věnován Ježíšovu postoji před samotným aktem vyvolení. *V těch dnech vyšel na horu k modlitbě; a celou noc se tam modlil k Bohu.* Slovní spojení *V těch dnech...* (Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις) v kombinaci s ἦν je typickým obratem užívaným v Lukášově evangeliu, který u jiných synoptiků nenajdeme. Stejně jako u Marka i zde Ježíš před vyvolením Dvanácti vystupuje na horu (ἐξελθεῖν αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος), která je obrazem Boží blízkosti.¹³⁸ ... *a celou noc se tam modlil k Bohu...* (καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ). Právě v této blízkosti Boha na hoře se Ježíš modlí. V Lukášově evangeliu je Ježíš z Nazareta charakteristický tím, že se před důležitým činem vždy modlí k Otci, i zde se tedy celou noc modlí před vyvolením Dvanácti.¹³⁹

Následuje verš, který čtenáři odhaluje samotnou scénu vyvolení i se změnou denní doby: *Když nastal den, zavolal k sobě své učedníky a vyvolil z nich dvanáct, které také nazval apoštoly:...* Zmíněná fráze *nastal den* (ἐγένετο ἡμέρα) je u Lukáše velmi

---

¹³³ Srov. Lk 5,27-39.

¹³⁴ Srov. Lk 6,1-5.

¹³⁵ Srov. Lk 6,6-11.

¹³⁶ Srov. Lk 6,17-49.

¹³⁷ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 69–70.

¹³⁸ Srov. Lk 1,39; Mk 3,13; PLUMMER, Alfred. *A critical and exegetical commentary*, s. 171; SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Lukas. Das Neue Testament Deutsch. Band 9*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986, s. 75; FITZMYER, Joseph Augustine. *The Gospel according to Luke (I-IX): introduction, translation, and notes. The Anchor Bible*. New York: Doubleday, 1981, s. 616.

¹³⁹ Srov. Lk 3,21; Lk 5,16; Lk 9,28 – zde rovněž ve spojitosti s vystoupením na horu; JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše. Sacra Pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 124; SCHÜRMAN, Heinz. *Das Lukas-evangelium. 1. Teil*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1990, s. 312–313.

frekventovaným obratem, který uvozuje další děj příběhu.¹⁴⁰ Vlastní příběh je pak uvozen dvěma slovesy *zavolal*¹⁴¹ a *vyvolil*¹⁴², která mají blíže charakterizovat ono vyvolení Dvanácti¹⁴³ stejně tak, jako si Bůh vyvolil praotce Izraele.¹⁴⁴ Oproti Markově evangeliu¹⁴⁵ zde Lukáš dělá několik změn. Samotný akt vyvolení je u Lukáše vlastně výběrem z velkého počtu¹⁴⁶ a neuvádí úlohu povolaných.¹⁴⁷ Jeruzalémská bible překládá tato dvě slovesa v souladu se zmíněným výběrem: ...*zavolal své učedníky, vybral si z nich dvanáct*. Následuje Ježíšův čin, který stejně jako ve starozákonní tradici může být znamením změny stavu, života. ... *keré také nazval apoštoly*... (οὗς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν). Z obyčejných rybářů se stávají apoštolové, ti poslaní.¹⁴⁸ Ježíš je tak jmenuje proto, aby zdůraznil jejich nové životní poslání. Termín ἀποστόλους hraje v Lukášově evangeliu důležitější roli než u Marka a Matouše, kde se vyskytuje jen jednou,¹⁴⁹ Dvanáct je zde chápáno jako základ církve, misie ve světě.¹⁵⁰

Evangelista rovněž zachovává pořadí jmen ve výčtu apoštolů jako Marek a Matouš, ovšem i zde nalezneme několik malých změn: ...*Šimona, kterému dal jméno Petr, jeho bratra Ondřeje, Jakuba, Jana, Filipa, Bartoloměje, Matouše, Tomáše, Jakuba Alfeova, Šimona zvaného Zélóta, Judu Jakubova a Jidáše Iškariotského, který se pak stal zrádцем*. Šimon je zde opět obdarován jménem Petr, jako jediný z Dvanácti. Ondřej je na druhém místě a stejně jako v Matoušově evangeliu je i u Lukáše označen

¹⁴⁰ Srov. Lk 4,42; 22,66; Sk 12,18; 16,35; 23,12; 27,29.33.39; PLUMMER, Alfred. *A critical and exegetical commentary*, s. 171.

¹⁴¹ προσεφώνησεν: 1. sg. ind. aor. akt. od slovesa προσφωνέω, εἶν – volat, promlouvat, přivolat.

¹⁴² ἐκλεξάμενος: N. pl. m. aor. part. med. od slovesa ἐκλεγομαι, εἶναι – vybrat, vyvolit, sbírat.

¹⁴³ V Markově evangeliu je uvozeno vyvolení Dvanácti jako ἐποίησεν – ustanovení, vytvoření (Mk 3,14); u Matouše má pak podobu – προσκαλεσάμενος – zavolání: srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*, s. 67.

¹⁴⁴ Srov. Sk 13,17; SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Lukas*, s. 75.

¹⁴⁵ Srov. Mk 3,14-15.

¹⁴⁶ λέγειν s předponou ἐκ – vymínit si přednost před ostatními.

¹⁴⁷ Úlohu Dvanácti zmiňuje až v Lk 9,1-2; PLUMMER, Alfred. *A critical and exegetical commentary*, s. 171–172.

¹⁴⁸ Srov. FITZMYER, Joseph Augustine. *The Gospel according to Luke*, s. 617.

¹⁴⁹ Srov. Mk 4,30; Mt 10,2; v Lukášově evangeliu jej najdeme ještě šestkrát: Lk 9,10; 11,49; 17,5; 22,14; 24,10, ve Skutcích apoštolů se vyskytuje ještě častěji, ve verších Lk 1,19.26; 4,18.43 pak Lukáš objasňuje sloveso ἀποστελλώ jako „vyslat s pověřením“ – srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*, s. 124.

¹⁵⁰ Srov. SCHÜRMAN, Heinz. *Das Lukas-evangelium*, s. 314.

jako bratr Petrův.¹⁵¹ Následující apoštoly Jakuba a Jana ponechává evangelista bez bližší charakteristiky,¹⁵² než je tomu např. u Matouše. Páté místo patří stejně jako v jiných výčtech apoštolu Filipovi (Φίλιππον). Pořadí jmen Dvanácti pak pokračuje jako v Markově evangeliu Bartolomějem, Matoušem, Tomášem a Jakubem, synem Alfeovým (Ἰάκωβον Ἀλφαίου), který je uveden stejně jako u synoptiků, na devátém místě, není ani bratrem Páně, ani příbuzným Léviho-Matouše, ale je pravděpodobně identický s Jakubem Menším.¹⁵³ Dále zde evangelista jmenuje Šimona Zélótu – Horlivce.¹⁵⁴ Předposlední jmenovaný apoštol Juda Jakubův (Ἰούδαν Ἰακώβου) pak může být totožný s Tadeášem, jehož uvádějí ostatní synoptikové.¹⁵⁵ Poslední místo zaujímá, jako ve všech seznamech Dvanácti, Jidáš Iškariotský (Ἰούδαν Ἰσκαριώθ). Jméno tohoto apoštola je u Lukáše důrazněji než u jiných doplněno zmínkou o jeho zradě ... *který se pak stal zrádcem* (ὃς ἐγένετο προδότης).¹⁵⁶

2.3. Historická a teologická interpretace vybraných textů

Příběh vyvolení Dvanácti je v synoptických evangeliích příběhem apoštola Filipa, neboť nikde jinde u synoptiků nenacházíme zmínku o jeho dalším působení. Místem, kde se odehrává, je Galilea, tedy oblast, v níž vyrůstal a prožil své mládí sám Ježíš z Nazareta. Je to ta Galilea, která leží v severní části biblické Palestiny, o níž prorok Izaiáš hovoří jako o „Galileji pronárodů“ (Iz 8,23) vzhledem k jejímu osídlení cizími národy. Je to území, které bylo Aristobulem I. (104–103 př. n. l.) násilně rejudaizováno a připojeno k Judsku, a tak v době Ježíšově již převažuje židovské obyvatelstvo. Je to ta Galilea, již vládne Herodův syn Antipas (4. př. nl. – 39), který zde podporuje rozmáhající se helénskou kulturu, což dokládá i založení nového hlavního

¹⁵¹ Srov. Mt 10,2; FITZMYER, Joseph Augustine. *The Gospel according to Luke*, s. 615.

¹⁵² Srov. také Lk 5,10; 8,51; 9,28.54.

¹⁵³ Srov. Mk 3,18; Mt 27,56; Mk 15,40; Jan 19,25; PLUMMER, Alfred. *A critical and exegetical commentary*, s. 174.

¹⁵⁴ Zřejmě týž jako Kananejský – Σίμωνα τὸν καλούμενον ζηλωτὴν.

¹⁵⁵ Srov. Mk 3,18; Mt 10,3; JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*, s. 124.

¹⁵⁶ Označení Jidáše jako zrádce je pro evangelistu Lukáše důležité, neboť vyjadřuje jeho čin, kterým rozbíjí jednotu Dvanácti – viz Sk 1,15-26; srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*, s. 124; SCHÜRMAN, Heinz. *Das Lukas-evangelium*, s. 318; FITZMYER, Joseph Augustine. *The Gospel according to Luke*, s. 615.

města Tiberias na břehu Galilejského jezera v roce 19, pojmenovaného podle vládnoucího římského císaře Tiberia (14–37). Správní a soudní moc má na tomto území prokurátor Pontius Pilatus (26–37) a veleknězem je v této době Kaifáš (Lk 3,1-2), který byl na toto místo dosazen Římany v roce 18. Je to země, v níž obyvatelstvo mluvilo převážně aramejsky s jasně rozlišitelným dialektem, ve vyšších vrstvách se užívala řečtina. Nalézáme zde velké rozdíly mezi kulturou bohatých helénských měst a kulturou chudých, převážně židovských venkovských sídel. Tyto sociální skupiny pak v období válek rozděluje ještě více jejich vzájemné nepřátelství, neboť bohatí majitelé městských sídel neváhají vykořisťovat sociálně slabé a závislé zemědělské obyvatelstvo. V tomto prostředí, za této panující politické situace vyrůstá Ježíš i jeho učedníci. Mezi obyvateli Galileje našel Ježíš svoji rodinu, první učedníky, příznivce i odpůrce.¹⁵⁷ Okruh jeho učedníků, zahrnující také ženy, s ním neváhá jít až do Jeruzaléma. Ty všechny Ježíš přitahoval svými zázraky, které konal jako ten s mocí, ne jako zákoníci, již svůj lid vedli pouze mocí zákonů.¹⁵⁸ Zástupy kolem Ježíše jasně dokazují věrohodnost jeho jednání, neboť v projevech moci neukazuje na sebe, ale na toho, který jej poslal. V této pokoře služebníka tkví zdroj Ježíšovy moci. Je mu podřízeno veškeré stvoření, uzdravuje, křísí mrtvé, odpouští hříchy a v moci Ducha svatého vyhání zlé duchy.¹⁵⁹

Mezi svými příznivci, učedníky volí v počátcích svého veřejného působení v Galileji dvanáct mužů, kterým předává svoji moc ke službě. Jedině u Matouše nalézáme současně s výběrem Dvanácti také jejich vyslání k misijní činnosti.¹⁶⁰ Symbolický počet má odkazovat především na dřívější rozdělení Izraele do dvanácti kmenů, vycházejících z potomků praotce Jákoba, jak bylo již zmíněno v předchozí kapitole. Jejich počet může být chápán také jako Ježíšova výzva k obnově celého Izraele, neboť zde existovaly stálé názorové spory mezi těmi, kdo zůstali, a těmi, kteří se vrátili z vyhnanství, jak o tom svědčí přítomnost různých zájmů a uskupení. Tyto sociální skupiny ale jednotně očekávaly obnovu přicházející od Boha, jenž přináší

---

¹⁵⁷ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 32–33, 178–179.

¹⁵⁸ Srov. Mk 1,22.

¹⁵⁹ Srov. LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.) *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 232.

¹⁶⁰ Srov. Mt 3,14.

naději na znovusjednocení celého národa, který se má stát středem nového věku.¹⁶¹ Právě u Matouše vnímáme výběr Dvanácti, od celníka po zélótu, v souvislosti s uvedením jejich misijního poslání jako možný důvod k oslovení všech vrstev izraelského národa.¹⁶² Jejich působení v Izraeli mělo vytvořit kontinuitu Ježíšova poslání v tomto národě i po jeho smrti.¹⁶³ Dvanáct vybraných mělo s trochou nadsázky vytvořit onen pomyslný časový most mezi předvelikonoční a povelikonoční periodou Ježíšova poslání, mezi pozemským působením Ježíše z Nazareta a jeho rodící se církví, mezi Izraelem dvanácti patriarchů z Jákobova rodu, reprezentujících dvanáct trůnů izraelského národa, i obdobím dvanácti proroků a dobou eschatologického Ježíše s dvanácti apoštoly, kteří budou v roli soudců (Lk 19,28).¹⁶⁴ V tradici Izraele můžeme najít obraz vztahu Ježíše a jeho učedníků ve vztazích rabiho s žáky, proroka a jeho následovníků.¹⁶⁵ Ovšem i zde nalézáme jisté rozdíly, neboť Ježíš si své učedníky sám vybírá a na rozdíl od rabínů putuje po celé zemi.¹⁶⁶

V Markově i Lukášově evangeliu se samotný akt vyvolení odehrává na hoře.¹⁶⁷ Místo, na něž Ježíš vyšel, zde není blíže specifikováno či lokalizováno, mohlo se jednat o lokalitu mezi Tabgha a Kafarnaum severně od Galilejského moře, kde se Ježíš pohyboval.¹⁶⁸ Pro teologickou interpretaci Ježíšova vystoupení na vrchol není důležitá samotná lokalita, ale spíše úmysl vzdálit se od zástupů, být sám s Bohem v modlitbě před důležitým rozhodnutím, stejně jako Mojžíš na Sinaji při vydání desek Desatera (Ex 19,20).¹⁶⁹ Ona hora je tedy chápána jako místo Božího zjevení, není to jakékoliv

---

¹⁶¹ Srov. POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016, s. 80; Iz 27,12nn; Žalm 11; LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*, s. 50.

¹⁶² Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*, s. 163–164.

¹⁶³ Srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*, s. 69.

¹⁶⁴ Srov. DAVIES, W. D. – ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary*, s. 151.

¹⁶⁵ Např. Eliáš a Elíša či Izaiáš a jeho skupina horlivých učedníků (Iz 8,16) – srov. LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.). *Slovník*, s. 527.

¹⁶⁶ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 189.

¹⁶⁷ Srov. Mk 3,13; Lk 6,12.

¹⁶⁸ Srov. Mk 3,7 - 6,6a; DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 243.

¹⁶⁹ Srov. POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*, s. 81.

místo ukryté před zraky ostatních lidí, ale ta hora, na níž je člověk o samotě s blízkým Bohem.¹⁷⁰ Tuto blízkost zažívá v Ježíšově přítomnosti i apoštol Filip.

Koho vlastně Ježíš mezi svými mnohými učedníky vybírá do úzkého společenství Dvanácti, kterému pak svěřuje svoji moc? V odpovědi na tuto otázku můžeme nalézt i důležité informace o původu apoštola Filipa, o prostředí jeho sociální skupiny, v níž se narodil, vyrůstal a formoval svoji osobnost. Židovské obyvatelstvo v Galileji lze rozdělit hierarchicky podle různých tříd, sociálních skupin, jednotlivců s nejrůznějšími vazbami, které se proplétají a často na sebe vzájemně odkazují. Veřejná a privátní oblast není v tomto prostředí snadno odlišitelná, i rodina je zde chápána jinak než dnes, domy a domácnosti hrají významnou společenskou roli lišící se od té dnešní. Základem pak jsou vztahy mezi stranami, které jsou buď rovnocenné, nebo fungují v poměru nadřazený-podřazený. Člověk je zde člověkem jen tehdy, když je ve společnosti viděn, má dobrou pověst, zastává nějakou funkci či pochází z významné rodiny.

Vzhledem k rozlišení společenských rolí a k podílu na moci lze v této společnosti rozlišit dvě základní skupiny se značnými diferencemi, elitu a ne-elitu, zastoupení střední třídy je minimální. Není žádným překvapením, že mezi elitu patří bohatí a privilegovaní lidé, mezi ne-elitu jedinci s obyčejným původem, často chudí a přezíraní. K ne-elitě tedy patřil každý, kdo si na sebe i rodinu vydělával vlastní prací. Na hranici existenčního minima byla v Ježíšově době většina obyvatel Palestiny. S římskou okupační nadvládou, pro niž je charakteristické nelítostné jednání, sebeobohacování, korupce, a s rostoucím vlivem různých nábožensko-politických skupin (zélóti, farizeové, saduceové) dochází také k nárůstu chudoby a nespokojenosti zdejší společnosti. Právě na ne-elitu, muže i ženy, především na chudé a bezmocné se Ježíš obracel s radostnou zvěstí, která obsahovala všechny hodnoty lidského života v sociální i náboženské oblasti. Učedníci i následovníci nacházeli v Ježíšovi cestu i směr svého lidského bytí. Z nich si vybírá svých Dvanáct a posléze i další.¹⁷¹ Nejsou to lidé dokonale moudří, patřící k nejvyšší vrstvě ve společnosti, k třídě zákoníků či farizeů, nejsou učenci znající dokonale Zákon, nejsou ani příkladně zbožní a horliví v jeho zachovávání. Jsou jen obyčejnými rybáři či hříšníky, lidmi, které by dnes jen

---

¹⁷⁰ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2011, s. 163.

¹⁷¹ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 110–126.

těžko dal i nejschopnější člověk dohromady. Nalezneme mezi nimi rybáře Šimona Petra, Ondřeje, Jakuba a Jana; dále římského kolaboranta celníka Matouše, který vybírá daně pro Řím v Kafarnaum; Šimona Kananejského-Horlivce, jenž je partyzánem bojujícím za nezávislost proti Římu; helenizované Židy Filipa a Bartoloměje; Tomáše a Jakuba Alfeova, který je příbuzný s Matoušem a nakonec Jidáše Iškariotského, lháře či podle možného výkladu jména „sicarius“ příslušníka nejprudších a zákeřných zélótů.¹⁷²

Co je vlastním důvodem jejich vyvolení? Jaký záměr má Ježíš s vybranými? Pro samotného Ježíše je úkon vyvolení Dvanácti velmi důležitým krokem v jeho životě, jelikož se před ním celou noc na hoře modlil, jak o tom vypráví evangelista Lukáš (Lk 6,12).¹⁷³ Důležitost tohoto činu je zřejmá v Markově evangeliu, kde se také ukrývá pravý důvod významu učednictví. Ježíš si vybírá Dvanáct proto, aby „byli s ním“ (Mk 3,14). Nejedná se zde pouze o fyzickou přítomnost, ale především o důvěrný životní vztah s Ježíšem, který si sám volí, koho chce (Mk 3,13), a o radikální změnu života vyvoleného. V Janově evangeliu jim to znovu připomíná: „Ne vy jste si vyvolili mne, ale já jsem si vyvolil vás“ (Jan 15,16). Ono „bytí s ním“ je samotným podmínem i obsahem celé apoštolské misie (1 Jan 1,1).¹⁷⁴ Jedná se také o seberealizaci povolání člověka, který je s Ježíšem plně sám sebou, jen „s ním“ může naplnit svoji přirozenou potřebu vztahu a společenství.¹⁷⁵ Druhým neoddelitelným aspektem Ježíšova povolání je „být poslán“ (být ἀποστόλος – Mk 3,14; Lk 6,13). Oba aspekty, „být s ním“ a „být poslán“, si mohou protiřečit, ale ve významu učednictví jsou nedělitelnými požadavky, neboť odrážejí celé Ježíšovo působení, které obsahovalo nejen zázračná uzdravení a ohlašování příchodu Božího království, ale rovněž důvěrné společenství s Bohem. Na této dynamice Ježíšova života mají vybraní učedníci podíl.¹⁷⁶ Poslání pramení z poznávání života toho, s nímž jsem v důvěrném vztahu a o jehož životní příběh i filozofii se s radostí podělím s druhými. Opravdový učedník je součástí komunity,

---

¹⁷² Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*, s. 164; FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2009, s. 201.

¹⁷³ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*, s. 124.

¹⁷⁴ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*, s. 164.

¹⁷⁵ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2007, s. 95.

¹⁷⁶ Srov. DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 244; DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 140.

kteřá neukazuje na sebe, ale na Ježíše, skrze něhož je otevřena pro všechny.¹⁷⁷ Apoštol Pavel ve svých listech mluví o povaze učedníka, když říká: „Jednejte podle mého příkladu, jako já jedním podle příkladu Kristova“, v Jeruzalémské bibli je to vyjádřeno ještě přiléhavěji: „Napodobujte mne, jako já sám napodobuji Krista.“¹⁷⁸ V Kristově záměru vyvolit svých Dvanáct postřehneme další dva rozměry. Vedle již zmíněného „být s ním“ je tu ještě úmysl „být poslán“, tedy kázat i vítězit nad zlem, jak nalezneme u všech tří synoptiků.¹⁷⁹ Poté, co jsou apoštolové „s ním“ pevně spojeni jako ratolesti s vinným kmenem (Jan 15,1nn), mohou být vysláni k bratřím a hlásat, kázat radostnou zvěst o tom, co slyšeli, viděli a sami zakoušeli, mají být svědky i vůdci nového společenství po Ježíšově vzkříšení.¹⁸⁰ Ježíš svým Dvanácti předává moc, jakou má on sám, aby „vyháněli zlé duchy“ (Mk 3,15; Mt 10,1)¹⁸¹ a „uzdravovali každou nemoc a každou chorobu“ (Mt 10,1). Marek v šesté kapitole podrobněji popisuje instrukce k vyslání Dvanácti po dvou „do každé vesnice“ (Mk 6,6b-13). Právě komunita je výchozím bodem i cílem každé misie, synovství se zde uskutečňuje v bratrství. Dvanáct vybraných tedy přichází ke ztraceným ovcím Izraele (Mt 10,5-6), mají hlásat Boží království (Mt 10,7), navracet člověka sobě samému (Mt 10,8a), v chudobě a nezištnosti (Mt 10,8b-10). Pokud je někdo přijme, přinášejí do toho domu pokoj (Mk 10,11-13), pokud odmítne, pak pohrdání a soud (Mk 10,14-15). V této činnosti následují Ježíše a předávají církvi základní parametry jejího poslání i působení ve světě.¹⁸² Vyslání Dvanácti přineslo své ovoce, neboť se o Ježíšovi mluvilo i ve vrstvách tehdejší „elity“, dokonce i na dvoře Heroda Antipy (Mk 6,14).¹⁸³ Připodobnění životu svého Mistra kráčejí „s ním“ až na kříž a do vzkříšení, kdy je jim odhalena celá pravda. Tuto pravdu pak, stále připoutáni na Ježíšovu osobu, hlásají dále všemu lidu, slovem i činy.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 96.

¹⁷⁸ Srov. 1 Kor 11,1; 4,16; Flp 3,17; 4,9; 1 Sol 1,6; 2 Sol 3,7-9; 2 Tim 2,2.

¹⁷⁹ Srov. Mk 3,14-15; Mt 10,1; Lk 6,13; FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 96.

¹⁸⁰ Srov. GOODING, David. *Lukášovo evangelium. Neboť Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo*. Praha: Návrat domů, 1994, s. 95.

¹⁸¹ Srov. také Mk 1,27.34.39.

¹⁸² Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše*, s. 200.

¹⁸³ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*, s. 76.

¹⁸⁴ Srov. LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.) *Slovník*, s. 528.

3. Apoštol Filip v Janově evangeliu

V Písmu svatém nenalezneme více informací nutných k rekonstrukci životního příběhu apoštola Filipa než právě v Janově evangeliu. Pasáže u synoptiků, jež byly předmětem zájmu předchozí kapitoly, nám vedle výčtu vyvolených učedníků do společenství Dvanácti i úmyslu samotného Ježíše z Nazareta zprostředkovaly také částečný vhled do jejich sociálního postavení ve společnosti a do možných okolností, které z povolání vyplývají. Úryvky z Janova evangelia, které jsou středem zájmu této části práce, nám poodhalí více, než tomu bylo v případě synoptiků. Cílem jejich zkoumání bude především postava apoštola Filipa, který se zde objevuje nejen v části perikopy o povolání učedníků (Jan 1,43-51 – označení Dvanáct Jan užívá jen v 20,24 ve spojení s Tomášem), ale především v situacích, jež vyplývají z jeho vyvolení a poslání – nasycení pěti tisíců (Jan 6,1-15), v odpovědi řeckým poutníkům (Jan 12,20-26) a v části perikopy, která je věnována Ježíšově odchodu k Otci (Jan 14,8-14). Z této pramenné základny, s přihlédnutím na specifický narativní a teologický charakter textů Janova evangelia, můžeme snadněji vytvořit mozaiku života a působení apoštola Filipa, jejímž prostřednictvím budeme moci blíže poznat jeho osobnost, původ, postavení ve společenství vybraných učedníků a jeho vztah k Pánu, jeho „bytí s ním“. Vzhledem k této skutečnosti může být třetí kapitola považována za jádro celé rigorózní práce.

První z podkapitol bude opět patřit originálnímu řeckému textu podle kritického 28. vydání Nestle-Aland, k jehož studiu bude využito synchronní analýzy s jeho českou verzí vycházející z Českého ekumenického překladu (ČEP).

Literární a jazyková analýza textu vybraných pasáží z Janova evangelia, jejich literární i gramatické shody či difference budou předmětem zájmu druhé části této kapitoly.

V posledním oddílu této kapitoly se pak zaměříme opět na historickou i teologickou interpretaci získaných údajů z vybraných perikop a pokusíme se o samotnou rekonstrukci životního příběhu apoštola Filipa.

3.1. Řecké texty a jejich překlad

Jan 1,43-51

43 Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὐρίσκει Φίλιππον. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἀκολούθει μοι.

44 ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου.

45 εὐρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ καὶ λέγει αὐτῷ· ὃν ἔγραψεν Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφηταὶ εὐρήκαμεν, Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ.

46 καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ· ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ [ὁ] Φίλιππος· ἔρχου καὶ ἴδε.

47 Εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναήλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν.

48 λέγει αὐτῷ Ναθαναήλ· πόθεν με γινώσκεις; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἰδόν σε.

49 ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναήλ· ῥαββί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραήλ.

43 Druhého dne se Ježíš rozhodl vydat na cestu do Galileje. Vyhledal Filipa a řekl mu: „Následuj mě!“

44 Filip byl z Betsaidy, města Ondřejova a Petrova;

45 Filip zase vyhledal Natanaela a řekl mu: „Nalezli jsme toho, o němž psal Mojžíš v Zákoně i proroci, Ježíše, syna Josefova z Nazareta.“

46 Natanael mu namítl: „Z Nazareta? Co odtamtud může vzejít dobrého?“ Filip mu odpoví: „Pojď a přesvědč se!“

47 Ježíš spatřil Natanaela, jak k němu přichází, a řekl o něm: „Hle, pravý Izraelita, v němž není lsti.“

48 Řekl mu Natanael: „Odkud mě znáš?“ Ježíš mu odpověděl: „Dříve než tě Filip zavolał, viděl jsem tě pod fíkem.“

49 „Mistře,“ řekl mu Natanael, „ty jsi Syn Boží, ty jsi král Izraele.“

50 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὅτι εἶπόν σοι ὅτι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; μείζω τούτων ὄψη.

51 καὶ λέγει αὐτῷ· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγόμενον καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

50 Ježíš mu odpověděl: „Ty věříš proto, že jsem ti řekl: ‚Viděl jsem tě pod fíkem‘? Uvidíš věci daleko větší.“

51 A dodal: „Amen, amen, pravím vám, uvidíte nebesa otevřená a anděly Boží vystupovat a sestupovat na Syna člověka.“

Jan 6,1-15

1 Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος.

2 ἠκολούθει δὲ αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἐθεώρουν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων.

3 ἀνῆλθεν δὲ εἰς τὸ ὄρος Ἰησοῦς καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

4 ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων.

5 Ἐπάρας οὖν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος ὅτι πολὺς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λέγει πρὸς Φίλιππον· πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους ἵνα φάγωσιν οὗτοι;

6 τοῦτο δὲ ἔλεγεν πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλεν ποιεῖν.

7 ἀπεκρίθη αὐτῷ [ὁ] Φίλιππος διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς ἵνα ἕκαστος βραχὺ [τι] λάβῃ.

8 λέγει αὐτῷ εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου·

9 ἔστιν παιδάριον ᾧδε ὃς ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους καὶ δύο ὀψάρια ἀλλὰ ταῦτα τί ἔστιν εἰς τοσοῦτους;

1 Potom odešel Ježíš na druhý břeh Tiberiádského jezera v Galileji.

2 Šel za ním velký zástup, poněvadž viděli znamení, která činil na nemocných.

3 Ježíš vystoupil na horu a tam se posadil se svými učedníky.

4 Byly blízko židovské svátky velikonoční.

5 Když se Ježíš rozhlédl a viděl, že k němu přichází četný zástup, řekl Filipovi: „Kde nakoupíme chleba, aby se všichni najedli?“

6 To však řekl, aby ho zkoušel; sám totiž věděl, co chce učinit.

7 Filip mu odpověděl: „Ani za dvě stě denárů chleba nepostačí, aby se na každého aspoň něco dostalo.“

8 Řekne mu jeden z jeho učedníků, Ondřej, bratr Šimona Petra:

9 „Je tu jeden chlapec, který má pět ječných chlebů a dvě ryby; ale co je to pro tolik lidí!“

10 εἶπεν ὁ Ἰησοῦς ποιήσατε τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. ἦν δὲ χόρτος πολὺς ἐν τῷ τόπῳ. ἀνέπεσαν οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὡς πεντακισχίλιοι.

11 ἔλαβεν οὖν τοὺς ἄρτους ὁ Ἰησοῦς καὶ εὐχαριστήσας διέδωκεν τοῖς ἀνακειμένοις ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ὀψαρίων ὅσον ἤθελον.

12 ὡς δὲ ἐνεπλήσθησαν, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσματα, ἵνα μὴ τι ἀπόληται.

13 συνήγαγον οὖν καὶ ἐγέμισαν δώδεκα κοφίνους κλασμάτων ἐκ τῶν πέντε ἄρτων τῶν κριθίνων ἃ ἐπερίσσευσαν τοῖς βεβρωκόσιν.

14 Οἱ οὖν ἄνθρωποι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν σημεῖον ἔλεγον ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον.

15 Ἰησοῦς οὖν γνοὺς ὅτι μέλλουσιν ἔρχεσθαι καὶ ἀρπάζειν αὐτὸν ἵνα ποιήσωσιν βασιλέα, ἀνεχώρησεν πάλιν εἰς τὸ ὄρος αὐτὸς μόνος.

10 Ježíš řekl: „Ať se všichni posadí!“ Na tom místě bylo mnoho trávy. Posadili se tedy, mužů bylo asi pět tisíc.

11 Pak vzal Ježíš chleby, vzdal díky a rozdíl je sedícím; stejně i ryby, kolik kdo chtěl.

12 Když se nasýtli, řekl svým učedníkům: „Seberte zbylé nalámané chleby, aby nic nepřišlo nazmar!“

13 Sebrali je tedy a naplnili dvanáct košů nalámanými díly, které z těch pěti ječných chlebů po jídle zbyly.

14 Když lidé viděli znamení, které Ježíš učinil, říkali: „Opravdu je to ten Prorok, který má přijít na svět!“

15 Když Ježíš poznal, že chtějí přijít a zmocnit se ho, aby ho povolali králem, odešel opět na horu, zcela sám.

Jan 12,20-26

20 Ἦσαν δὲ Ἑλληνέες τινες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ·

21 οὗτοι οὖν προσῆλθον Φιλίππῳ τῷ ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες· κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν.

22 ἔρχεται ὁ Φίλιππος καὶ λέγει τῷ Ἀνδρέᾳ, ἔρχεται Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος καὶ λέγουσιν τῷ Ἰησοῦ.

23 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκρίνεται αὐτοῖς λέγων· ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

24 ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει.

25 ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολλύει αὐτήν, καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν.

26 ἐὰν ἐμοί τις διακονῇ, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω, καὶ ὅπου εἰμι ἐγὼ ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται· ἐὰν τις ἐμοὶ διακονῇ τιμήσει αὐτὸν ὁ πατήρ.

20 Někteří z poutníků, kteří se přišli o svátcích klanět Bohu, byli Řekové.

21 Ti přistoupili k Filipovi, který byl z Betsaidy v Galileji, a prosili ho: „Pane, rádi bychom viděli Ježíše.“

22 Filip šel a řekl to Ondřejovi, Ondřej a Filip to šli říci Ježíšovi.

23 Ježíš jim odpověděl: „Přišla hodina, aby byl oslaven Syn člověka.

24 Amen, amen, pravím vám, jestliže pšeničné zrnó nepadne do země a nezemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek.

25 Kdo miluje svůj život, ztratí jej; kdo nenávidí svůj život v tomto světě, uchrání jej pro život věčný.

26 Kdo mně chce sloužit, ať mě následuje, a kde jsem já, tam bude i můj služebník. Kdo mně slouží, dojde cti od Otce.“

Jan 14,8-14

8 Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν.

9 λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἐώρακώς ἐμὲ ἐώρακεν τὸν πατέρα· πῶς σὺ λέγεις· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα;

10 οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὁ δὲ πατὴρ ἐν ἐμοί μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

11 πιστεύετε μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε.

12 Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ κάκεινος ποιήσει καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι·

13 καὶ ὅ τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ.

14 ἐάν τι αἰτήσητέ με ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐγὼ ποιήσω.

8 Filip mu řekl: „Pane, ukaž nám Otce, a víc nepotřebujeme!“

9 Ježíš mu odpověděl: „Tak dlouho jsem s vámi, Filipe, a ty mě neznáš? Kdo vidí mne, vidí Otce. Jak tedy můžeš říkat: Ukaž nám Otce?“

10 Nevěříš, že já jsem v Otci a Otec je ve mně? Slova, která vám mluvím, nemluvím sám od sebe; Otec, který ve mně přebývá, činí své skutky.

11 Věřte mi, že já jsem v Otci a Otec ve mně; ne-li, věřte aspoň pro ty skutky!

12 Amen, amen, pravím vám: Kdo věří ve mne, i on bude činit skutky, které já činím, a ještě větší, neboť já jdu k Otci.

13 A začkoli budete prosit ve jménu mém, učiním to, aby byl Otec oslaven v Synu.

14 Budete-li mne o něco prosit ve jménu mém, já to učiním.

3.2. Vymezení, literární a jazyková analýza vybraných textů

Jednotlivé perikopy z Janova evangelia si v této části kapitoly představíme tak, jak jdou chronologicky za sebou. Nejprve tedy bude pozornost věnována úryvku o Ježíšově setkání s apoštolem Filipem a Natanaelem, při kterém dochází k vyvolení Filipa do společenství Dvanácti (Jan 1,43-51). Poté se zaměříme na perikopu o nasycení pěti tisíců, v níž se Ježíš znovu obrací na apoštola Filipa s potřebou nasytit četný zástup u Tiberiádského jezera v Galileji (Jan 6,1-15). Následuje úryvek o Ježíšově odpovědi řeckým poutníkům, kteří připutovali do Jeruzaléma na svátky a nejprve oslovují apoštola Filipa (Jan 12,20-26). Podkapitolu uzavřeme analýzou části perikopy o Ježíšově odchodu, v níž se apoštol Filip obrací na Pána s prosbou, aby jim ukázal Otce (Jan 14,8-14).

3.2.1. Ježíšovo setkání s Filipem a Natanaelem (Jan 1,43-51)

O Ježíšově setkání s Filipem a Natanaelem čteme v pasáži o povolání učedníků.¹⁸⁵ Stejně jako u synoptiků, i zde Ježíš Nazaretský oslovuje apoštola Filipa na území Galileje.¹⁸⁶ Perikopu nalézáme v části Janova evangelia, která je často označována jako „Kniha znamení“.¹⁸⁷ Zmíněná kniha bývá rozdělena ještě do dalších čtyř oddílů, které sledují Ježíšovo veřejné působení, jeho první dny (1,19-51), od prvního zázraku v Káně k druhému (2,1 - 4,54), Ježíšovu interpretaci a nahrazení starozákonních svátků (5,1 - 10,42) a nakonec Ježíšovo směřování k oné hodině utrpení a slávy (11,1 - 12,50).¹⁸⁸ Někteří biblisté tento úryvek vnímají jako součást úvodu do Ježíšovy veřejné činnosti v rámci prvního týdne (Jan 1,19-51)¹⁸⁹ nebo cesty

---

¹⁸⁵ Srov. Jan 1,35-51.

¹⁸⁶ Srov. Jan 1,43-51.

¹⁸⁷ Srov. Jan 1,19 - 12,50; Většina biblistů se přiklání k rozdělení Janova evangelia na čtyři části: Prolog (1,1-18); Kniha znamení (1,19 - 12,50); Kniha slávy (13,1 - 20,31) a závěr evangelia (20,30-31) s doslovem (21,1-25) – srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana. Sacra pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 35–36.

¹⁸⁸ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 35–36.

¹⁸⁹ Srov. KLINK, Edward W. *John. Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2016, s. 66; McHUGH, John F. – STANTON, Graham N. *A critical and exegetical commentary on John 1–4*. New York: T. & T. Clark, 2009, s. III.

z Betánie, Galileje do Jeruzaléma a zpět do Galileje během jeho veřejného působení (Jan 1,19 - 4,54)¹⁹⁰ či pasáže, podle Sjefa van Tilbarga nazvané „radostný začátek“ (Jan 1,19 - 4,45).¹⁹¹ Felix Porsch pak zmíněnou perikopu zařazuje mezi úvodní pasáže k první hlavní části Janova evangelia, kterou pojmenovává „Ježíšovo zjevení světu“ (Jan 2-12).¹⁹² Samotné perikopě o vyvolení apoštola Filipa a setkání Natanaela s Ježíšem předchází, stejně jako u synoptiků pasážím o vyvolení Dvanácti, vystoupení Jana Křtitele a Ježíšův křest,¹⁹³ perikopy o povolání (prvních) učedníků¹⁹⁴ a u Jana speciální úvod, tzv. „Prolog“.¹⁹⁵ Po vyvolení učedníků následuje u Jana perikopa o prvním Ježíšově zázraku na svatbě v Káně Galilejské, tedy počátek Ježíšova veřejného působení.¹⁹⁶

Úryvek z Janova evangelia, který se věnuje povolání apoštola Filipa a setkání Natanaela s Ježíšem, nalezneme v první kapitole, vv. 43–51. Moloney tuto část nazývá „čtvrtý den“, tedy poslední z prvních dnů Ježíšovy veřejné činnosti,¹⁹⁷ ale také první ze tří dnů, v nichž se zjevuje sláva Boží i samotná identita Ježíše Nazaretského.¹⁹⁸ Ihned první z veršů nás informuje o rozhodnutí Ježíše z Nazareta i o úkonu povolání apoštola Filipa: *Druhého dne se Ježíš rozhodl vydat na cestu do Galileje. Vyhledal Filipa a řekl mu: „Následuj mě!“* Podmětem celého vyprávění je stále Ježíš, který již v předchozích verších povolává první učedníky. Sám Ježíš se *Druhého dne* (Τῆς ἐπαύριον) – slovní spojení pouze odděluje další scénu – *rozhodl vydat* (ἠθέλησεν ἐξελεῖν) *na cestu do*

¹⁹⁰ Srov. BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. John*. Vol. I. Edinburgh: T.&T. Clark, 1942, s. XXX.

¹⁹¹ Srov. TILBORG, Sjef van. *Das Johannes-Evangelium. Ein Kommentar für die Praxis*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2005, s. 19.

¹⁹² Srov. PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 17.

¹⁹³ Srov. Mt 3,1-17; Mk 1,2-11; Lk 3,1-22, Jan 1,19-34.

¹⁹⁴ Srov. Mk 1,16-20; Mt 4,18-22; Lk 5,1-11; Jan 1,35-42.

¹⁹⁵ Srov. Jan 1,1-18.

¹⁹⁶ Srov. Jan 2,1-12.

¹⁹⁷ V prvním dnu (v. 19-28) ukazuje Jan Křtitel na jiného, který je neznámý těm, již byli poslání z Jeruzaléma. V druhém dnu (v. 29-34) svědčí Jan Křtitel o Kristu jako o Synu a beránku Božím. Třetí den (v. 35-42) následují někteří učedníci Jana Křtitele Ježíše, jeden z nich, Šimon, je nazván Kéfás-Petr – srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 77; srov. také KLINK, Edward W. *John*, s. 149.

¹⁹⁸ Srov. Ex 19,10-15; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 81.

Galileje... Pro sloveso „rozhodl“ – v řeckém textu „ἠθέλησεν“¹⁹⁹ – může být pro jeho překlad, vzhledem ke stejnému významu jako u Mk 3,13, využito sloves „chtít“, „přát si“, „mít rád“, „mít zálibu“.²⁰⁰ *Vyhledal Filipa a řekl mu: „Následuj mě!“*. Následující slovesa *Vyhledal*... (εὐρίσκει) a ...*řekl*...(λέγει) jsou zde evangelistou užita v přítomném indikativu aktiva, tzv. historickém přítomném, neboť mají čtenáři připomenout nutnost hledat Ježíše jako Mesiáše.²⁰¹ V rámci perikopy o povolání učedníků nalezneme výraz *vyhledal* (εὐρίσκει) nejprve ve v. 42 v souvislosti s Petrem, kterého vyhledal Ondřej, poté zde a pak ještě ve v. 45 v souvislosti s Natanaelem, jehož vyhledal sám Filip. Pouze ve spojení s Filipem je v první kapitole Ježíš osobou, která hledá. Také jen ve spojitosti s vyvoláním Filipa zaznívá Ježíšova výzva k následování (ἀκολούθει μοι).²⁰² Až po této výzvě se Filip stává Ježíšovým učedníkem.²⁰³ U synoptiků je tento způsob hledání a předání výzvy k následování vlastní samotnému Ježíši, který se ve svém veřejném působení setkává s různými muži a předkládá jim podmínky k cestě s ním.²⁰⁴ Není to jen povolání do společenství, ale spíše jasná výzva „buď mým učedníkem“.²⁰⁵

V následujícím verši nalezneme informaci o původu apoštola Filipa: *Filip byl z Betsaidy, města Ondřejova a Petrova*... Betsaida, jejíž jméno bývá překládáno jako „dům ryb“, se nacházela na severovýchodním břehu Genezaretského jezera, v oblasti patřící herodovskému tetrarchu Filipovi, jímž byla povýšena na město a dostala název „Betsaida Juliova“. Městská populace byla tvořena především židovským a pohanským

¹⁹⁹ 3. sg. ind. aor. akt. od slovesa θέλω, θέλειν.

²⁰⁰ Srov. DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*, s. 243.

²⁰¹ Srov. STIBBE, Mark W. G. *John*. Sheffield: JSOT Press, 1993, s. 41.

²⁰² V 21. kapitole Janova evangelia, která je biblisty považována za pozdější dodatek, i když se od tohoto názoru v současné biblistice upouští, je Ježíšova výzva k následování spojena také s apoštolem Petrem – Jan 21,19.22 – srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 35; srov. také BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana. I. díl*. Ostrava: Křesťanské sbory v ČSSR, 1984, s. 64.

²⁰³ Srov. SCHULZ, Siegfried. *Das Evangelium nach Johannes. Das Neue Testament Deutsch*. Band 4. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983, s. 42; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus in der Geschichte des Urchristentums: Eine prosopographische Skizze*. Tübingen: Francke, 2000, s. 288.

²⁰⁴ Srov. např. Mk 8,34; 10,21; Mt 8,22; 16,24; 19,21; Lk 9,59.

²⁰⁵ Srov. LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean. Études Bibliques*. Paris: J. Gabalda, 1948, s. 49.

(řeckým) obyvatelstvem.²⁰⁶ Právě na Filipa, Ondřeje a Petra se pro jejich řecká jména a původ budou s prosbami obracet převážně Řekové.²⁰⁷ Synoptická evangelia ovšem tyto tři učedníky spojují s městem Kafarnaum (Mk 1,21.29), v Betsaidě tedy mohli pouze vyrůstat.²⁰⁸

Ve v. 45 je Filip tím, kdo vyhledal Natanaela, aby mu řekl, že našel Ježíše z Nazareta, toho, jenž naplňuje očekávání celého Izraele. ... *Filip zase vyhledal Natanaela a řekl mu: „Nalezli jsme toho, o němž psal Mojžíš v Zákoně i proroci, Ježíše, syna Josefova z Nazareta.“* Jméno Natanael je čistě semitského původu a znamená „Bůh dal“ a nenalezneme jej u synoptiků. Vzhledem k této skutečnosti bývá v synoptických evangeliích ztotožňován s osobou Bartoloměje (pouze patronymické jméno ve významu „syn Tolmájův“), ale jedná se jen o domněnku, kterou nelze jednoznačně potvrdit.²⁰⁹ Stejně jako Ondřej ve v. 41 ani Filip nepochopil zcela význam svého oznámení, že našel Ježíše, neboť oba nemohli ani mít plně rozvinuté vnímání skutečného janovského smyslu, tedy Ježíše jako Syna a Beránka Božího. Popisují pouze starozákonní vnímání očekávaného Mesiáše, o němž ... *psal Mojžíš ... i proroci...* (Μωϋσῆς ... καὶ οἱ προφῆται), tedy všechna tehdejší „Svatá Písma“, s nimiž byl Natanael jistě dobře obeznámen.²¹⁰ ... *Ježíše, syna Josefova z Nazareta* (Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ) – Filip zde pro jistotu a podle tehdy běžné praxe uvádí rod a místo, z něhož Ježíš pochází, aby zdůraznil nejen očekávané místo narození Mesiáše v Betlémě, ale také jeho původ z Davidova rodu, čímž nezdůrazňuje Josefovo otcovství, nýbrž pouze naplnění starozákonních proroctví.²¹¹

---

²⁰⁶ Srov. BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana*, s. 64; McHUGH, John F. – STANTON, Graham N. *A critical and exegetical commentary on John*, s. 158; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 289.

²⁰⁷ Srov. např. Jan 12,20-22; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 87.

²⁰⁸ Srov. WENGST, Klaus. *Das Johannesevangelium. I. Teilband: Kapitel 1–10*. Stuttgart: Kohlhammer, 2000, s. 91-92.

²⁰⁹ Srov. Mk 3,18; Mt 10,3; Lk 6,14; BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John. An introduction with commentary and notes on the Greek text. Second edition*. Philadelphia: Westminster Press, 1978, s. 183–184; BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 62.

²¹⁰ Srov. např. Gn 49,10; Nm 24,17; Dt 18,15; Iz 11,1; Jer 23,5-6, 33,15; 2 Sam 7,11-14.

²¹¹ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. I. Teil*. Freiburg: Herder, 1972, s. 314; HAENCHEN, Ernst.

Filipovo jednání je ve v. 46 odměněno Natanaelovou skeptickou reakcí a velkou pochybností. *Natanael mu namítl: „Z Nazareta? Co odtamtud může vzejít dobrého?“ Filip mu odpoví: „Pojď a přesvědč se!“* Natanael přichází s námitkou, která je dále v Janovi vlastní také jiným znalcům Zákona a prorokům (např. Jan 7,41-42). Bezvýznamné město Betlém, jež mělo být rodištěm Mesiáše, bylo označeno prorokem jako malé (Mich 5,1) a Nazaret se ve „Svatých Písmech“ ani nevyskytuje. Natanaelova nedůvěra je ještě zdůrazněna řeckým neutrem ... τι ἀγαθὸν..., které je zde uvedeno v dobré helénské řečtině zcela nesemitského původu a může být volně přeloženo jako „něco dobrého“.²¹² Toto neutrum tedy vysvětluje míru Natanaelovy pochybnosti, na niž Filip odpovídá prostým „Pojď a přesvědč se!“ (ἔρχου καὶ ἴδε).²¹³ Stejně jako Ježíš ve v. 39 i Filip předkládá Natanaelovi pozvání k osobní zkušenosti, která je zároveň výzvou k následování.

Ve vv. 47–48 je jasně viditelná iniciativa Ježíše jako toho, který oslovuje první a zná ty, jež povolává. *Ježíš spatřil Natanaela, jak k němu přichází, a řekl o něm: „Hle, pravý Izraelita, v němž není lsti.“ Řekl mu Natanael: „Odkud mě znáš?“ Ježíš mu odpověděl: „Dříve než tě Filip zavolal, viděl jsem tě pod fíkem.“* Ježíš oslovuje Natanaela jako pravého Izraelitu, který není lstivý. Výraz ... *pravý*...(ἀληθῶς) nacházíme i v jiných částech Janova evangelia, jako potvrzení dané skutečnosti,²¹⁴ ale oslovení ... *Izraelec*...(Ἰσραηλίτης) nacházíme u Jana pouze na tomto místě, jinde bývá užito oslovení *Židé* (Ἰουδαῖοι).²¹⁵ Užité termín *lsti* (δόλος) má zde svoji paralelu a následnou expanzi ve výrazu *pravý* (ἀληθῶς). Natanael je tedy opravdu hoden, aby nosil jméno „Izraelita“ bez jakéhokoliv předstírání.²¹⁶ Ježíš touto pochvalou může narážet na starozákonní příběh o lstivém Jákobovi (jeho jméno znamená *úskočný*), který připravil svého bratra Ezaua o otcovské požehnání (Gn 27,35-36). Jedině bezelstní a čestní lidé mohou předstupovat před tvář Hospodina.²¹⁷ „*Odkud mě znáš?*“ (πόθεν με

Das Johannesevangelium. Ein Kommentar. Tübingen: Mohr, 1980, s. 181; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 289.

²¹² Srov. BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 184; SCHLATTER, D. A. *Der Evangelist Johannes. Wie er spricht, denkt und glaubt.* Stuttgart: Calwer, 1930, s. 58.

²¹³ Srov. BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana*, s. 64.

²¹⁴ Srov. Jan 4,42; 6,14.55; 7,26.40; 8,31; 17,8.

²¹⁵ Srov. BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 184.

²¹⁶ Srov. KLINK, Edward W. *John*, s. 149; LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 50.

²¹⁷ Srov. Žl 24,4; 32,2; 34,13; 139,4.

γινώσκεις) Na Ježíšova pochvalná slova Natanael s údivem reaguje otázkou, jež vyjadřuje víc než jen tázání po původu. Odkud pramení všechno Ježíšovo poznání? Odpověď nalezneme ve v. 49. *Dříve než tě Filip zavolal...* Ježíš si vyhlédl Natanaela ještě předtím, než jej Filip zavolal. Apoštol Filip tedy pouze zprostředkoval setkání Natanaela s Ježíšem. ... *fíkem*... (τὴν συκῆν) Fíkovník vyvolává v mnoha badatelích otázku po nějakém hlubším významu. Bývá označován jako symbol pohodlí domova (1 Král 4,25; Mich 4,4; Zach 3,10), Natanaelovy horlivosti ve studiu Zákona (z rabínské tradice), ale také dobra a zla.²¹⁸ Schnackenburg ve svém komentáři odkazuje na J. Jeremiase, který právě ve fíkovníku vidí paralelu ke stromu poznání v ráji.²¹⁹

Natanael je překvapen Ježíšovým poznáním – vševěděním, a tudíž jej oslovuje hned třemi tituly: „*Mistře*,“ řekl mu Natanael, „*ty jsi Syn Boží, ty jsi král Izraele*.“ Vedle běžného učitelského oslovení *Mistře* (ῥαββί), které užívají již první učedníci ve v. 39, používá i vznešené mesiášské tituly *Syn Boží* (ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ), který má vyjádřit Ježíšovu blízkost Bohu a díky 2 Sam 7,14 i Žl 2,7 patří do obecné židovské tradice očekávání Mesiáše, a *král Izraele* (βασιλεὺς εἰ τοῦ Ἰσραήλ), jenž bývá spojován s davidovskou mesiášskou tradicí a má také paralelu v nápisu na kříži (Jan 19,19).²²⁰ Natanaelova slova mohou být považována za vrchol vyjádření povolání učedníků v první kapitole Janova evangelia, neboť plně vystihují Ježíšův pozemský i božský původ a výraz úplné janovské víry.²²¹ Nejvyšší vyjádření osobního vztahu k Ježíšovi pak najdeme v Tomášově vyznání (Jan 20,28). Ježíš rozpoznal a oslovil Natanaelovo srdce, proto je jeho vyznání doprovázeno znatelným osobním pohnutím, což dokazuje dvojí přítomnost zájmena *ty* (σύ).²²²

Stejně jako později u Tomáše (Jan 20,29) i ve v. 50 Ježíš upozorňuje na příliš mělký základ Natanaelovy víry, když odpovídá: „*Ty věříš proto, že jsem ti řekl: „Viděl jsem tě pod fíkem“? Uvidíš věci daleko větší.*“ Natanael věří, protože viděl Ježíšův skutek vševědouce. Důraz Ježíšovy odpovědi je v řeckém jazyce zvýrazněn dvojnásobným užitím „protože“ (ὅτι), jež je takto přeloženo v Jeruzalémské bibli, a osobního zájmena *ti* ... *tě* (σοι ... σε).²²³ Sloveso *věříš* (πιστεύεις) se zde objevuje

²¹⁸ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 82.

²¹⁹ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium I*, s. 315.

²²⁰ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 83.

²²¹ Tamtéž.

²²² Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium I*, s. 316.

²²³ Srov. BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 64.

hned po Prologu poprvé.²²⁴ Po Ježíšově otázce následuje předpověď dalšího směřování jeho víry, která je určena pouze jemu. Užitím slovesa *uvidíš* (ὄψῃ) v singulárním tvaru evangelista ukazuje na počátek nového směřování Natanaelovy víry, která bude nadále růst, bude *větší* (μεῖζω). Možným mostem mezi vv. 50 a 51, jelikož v. 51 je považován za dodatek patřící již k oddílu, jenž pojednává o Ježíšově veřejném působení od prvního zázraku v Káně k druhému (2,1 - 4,54), by mohla být Natanaelova účast na svatbě v Káni Galilejské, jelikož jej evangelista považuje za obyvatele tohoto města (Jan 21,2 – Natanael z Kány Galilejské – Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας).²²⁵ Právě zázrak na svatbě v Káně mohl být onou „větší věcí“ na cestě Natanaelovy víry.

Následující v. 51 je završením celé perikopy o povolání učedníků a otevírá pomyslnou cestu Ježíšova veřejného působení i růstu víry jeho učedníků: *A dodal: „Amen, amen, pravím vám, uzříte nebesa otevřená a anděly Boží vystupovat a sestupovat na Syna člověka.“* Ježíš se ve své závěrečné řeči obrací na všechny přítomné apoštoly, jak vyplývá z kontextu celého textu, tedy vedle Filipa a Natanaela také zřejmě na Ondřeje, Šimona Petra a nejmenovaného učedníka (možná rovněž Filipa). ... *Amen, amen, pravím vám...* (ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν) Užití zdvojeného *amen* se vedle starozákonních textů (Nm 5,22; Neh 8,6; Žl 41,14; 72,19) nalézá pouze v Janově evangeliu (25x) a má zdůraznit význam Ježíšova poselství.²²⁶ ... *uzříte... anděly Boží vystupovat a sestupovat* (ὄψεσθε ... τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας) Paralelu k tomuto textu můžeme najít v Jákobově snu o žebříku v Gn 28,10-17, který měl svůj vrcholek v nebesích a po němž sestupovali i vystupovali Boží andělé. Bůh nepřestává komunikovat se svým lidem (τὸν οὐρανὸν ἀνεφρότα – *nebesa otevřená*, sloveso v trpném rodě tento děj zdůrazňuje) skrze svého Syna ... *Syna člověka...* (τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου), který je zárukou této přízně v lidských dějinách.²²⁷ Právě tento symbolický obraz Syna Božího ... *Syna člověka...* jako toho, skrze něhož

²²⁴ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 83.

²²⁵ Srov. McHUGH, John F. – STANTON, Graham N. *A critical and exegetical commentary on John*, s. 164.

²²⁶ Srov. BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 66; LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 52. U synoptiků je užíváno pouze jedině „amen“, především u Matouše (31x) – srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 88.

²²⁷ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 83; LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 52.

je Bůh mezi námi a v nás, skutečný člověk s vědomím svého božského původu, je typickým vyjádřením janovského pojetí celého zjevení.²²⁸ Poslední verš jen zdůrazňuje poselství celého úryvku, které vybízí k rozhodné změně smýšlení a překonání všech tehdejších představ o Mesiáši. Představy nahrazuje víra, jež umožňuje vidět nad rámec zázraků samotné zjevení nebeského království v Ježíšovi, jediném a pravém Mesiáši, který je Synem člověka.²²⁹

3.2.2. Nasycení pěti tisíců (Jan 6,1-15)

Znameními jsou v Janově evangeliu nazývány zázraky, které vykonal Ježíš z Nazareta při své veřejné činnosti. Vedle již jmenovaného zázraku v Káně Galilejské, kdy proměnil vodu ve víno (Jan 2,1-12), k nim patří také uzdravení syna královského služebníka (Jan 4,43-54), uzdravení ochrnutého u rybníka Bethesda (Jan 5,1-18), Ježíšova chůze po vodě (Jan 6,16-21), uzdravení slepého (Jan 9,1-41), vzkříšení Lazara (Jan 11,1-44) a nasycení pěti tisíců (Jan 6,1-15), jemuž budeme věnovat následující řádky. Nacházíme se stále v Knize znamení (Jan 1,19 - 12,50), ale již ve třetí části, která pojednává o Ježíšově interpretaci a nahrazení starozákonních svátků (Jan 5,1-10,42). Jedná se o jedinou zmínku o zázraku, v níž je jmenován apoštol Filip. Vystupuje zde nejen jako jeden z přímých aktérů přípravy zázraku, ale zároveň je příjemcem, tedy tím, jemuž Ježíš z Nazareta ukazuje svoji moc pro jeho malou víru. Předchází text nám přiblížil počátky Ježíšova veřejného působení. Nyní se nacházíme v šesté kapitole, která společně se sedmou popisuje vrchol a závěr Ježíšovy veřejné činnosti v Galileji.²³⁰ V souvislosti s místem působení a následnými událostmi nazývá Sjef van Tilborg celou šestou kapitolu „krize v Galileji“ (Jan 6,1-71),²³¹ neboť vedle nasycení pěti tisíců informuje také o reptání Židů i učedníků, které je završeno odchodem mnoha učedníků (Jan 6,66). Ježíš tak zůstává pouze ve společenství svých věrných Dvanácti.²³² Jiní biblisté řadí perikopu o nasycení pěti tisíců do oddílu „Vyznání Syna Božího“ (Jan 5,1 - 8,11), které obsahuje tento zázrak, již čtvrtý v pořadí celého Janova

²²⁸ Srov. SCHULZ, Siegfried. *Das Evangelium nach Johannes*, s. 44.

²²⁹ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 84.

²³⁰ Srov. PORSCHE, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 53.

²³¹ Srov. TILBORG, Sjef van. *Das Johannes-Evangelium*, s. 84.

²³² Srov. PORSCHE, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 53.

evangelia.²³³ Úryvku o nasycení pěti tisíců předchází popis uzdravení u rybníka Bethesda (Jan 5,1-18), v jehož rámci je také uveden spor o zachovávání soboty. Ježíš zde hájí právo pracovat v sobotu (Jan 6,19-30) a odkazem na Jana Křtitele a Mojžíše dále rozvíjí obhajobu své moci nad sobotou (Jan 6,31-47). Nasycení pěti tisíců a Ježíšovo kráčení po moři, které bezprostředně následuje, jsou znamením pro obhajobu Ježíše jako chleba života, který sestoupil od Boha na zem (Jan 6,58), jako toho, který má moc (Mk 1,22). V synoptických evangeliích nalezneme zprávy o dvojnásobném nasycení zástupů, a to u Matouše a Marka.²³⁴ Nejvíce podrobností o nasycení pěti tisíců zachycuje Marek, pasáže u Matouše a Lukáše se od vyprávění Markova liší jen minimálně. Pouze Jan zaznamenává také reakci zástupů na toto Ježíšovo znamení.

První čtyři verše jsou úvodem do děje celého zázraku, neboť vymezují místo, touhu zástupů, úkon Ježíše a jeho učedníků a dobu konání: *Potom odešel Ježíš na druhý břeh Tiberiadského jezera v Galileji. Šel za ním velký zástup, poněvadž viděli znamení, která činil na nemocných. Ježíš vystoupil na horu a tam se posadil se svými učedníky. Byly blízko židovské svátky velikonoční.* Řecký obrat „Μετὰ ταῦτα“ je zde v množném čísle, a může být tedy přeložen „po těchto (událostech)“. Slouží tedy k vymezení nové scény. Stejný obrat je použit také po zázraku v Káně Galilejské (Jan 2,12) či v předchozí kapitole k vymezení doby a místa zázraku uzdravení u rybníka Bethesda (Jan 5,1). ... *na druhý břeh Tiberiadského jezera v Galileji.* Bez předchozího vysvětlení je zde řazena jeho cesta na místo v Galileji, oproti předchozí kapitole, podle níž působil v Jeruzalémě. Vzhledem k této zeměpisné skutečnosti se někteří biblisté domnívají, že celá šestá kapitola by měla být umístěna před pátou.²³⁵ *Šel za ním velký zástup, poněvadž viděli znamení, která činil na nemocných.* Veliký zástup lidí následuje Ježíše pro konkrétní znamení – „ta znamení“ (τὰ σημεῖα), která činil po celé Galileji na nemocných (ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων). Ježíš jim tuto jejich malou víru, založenou pouze na viděném poznání, vyčítá dále v perikopě o chlebu života (Jan 6,26). Slovní spojení „ἠκολούθει δὲ“ nalézáme v rukopisných kodexech ⳨BDLNW, v jiných (AΓΔΘ) je užito výrazu „καὶ ἠκολούθει“. Vystoupení na horu (ἀνῆλθεν δὲ εἰς τὸ ὄρος) pak může

²³³ Srov. KLINK, Edward W. *John*, s. 299.

²³⁴ Srov. nasycení pěti tisíců: Mk 6, 30-44; Mt 14,13-21 a nasycení čtyř tisíců: Mk 8,1-10; Mt 15,32-39.

²³⁵ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 216; STIBBE, Mark W.G. *John*, s. 82; Jiné překlady, zřejmě inspirované Vulgátou, uvádějí v tomto verši Ježíšovu cestu ke „Galilejskému neboli Tiberiadskému moři“ – Bible kralická, Český studijní překlad, Překlad 21. století, Jeruzalémská bible.

symbolizovat Ježíšovu touhu zůstat po náročné činnosti o samotě či odkaz na Sinajskou smlouvu vzhledem k pozdější zmínce o Mojžíšovi (Jan 6,31-33), popř. jako u vyvolení Dvanácti (Mk 3,13; Lk 6,12) touhu být nějakou dobu v samotě s Otcem před vykonáním něčeho velikého nebo i svrchovanost Ježíšova jednání.²³⁶ *Byly blízko židovské svátky velikonoční.* Upozornění na blížící se svátky, tedy oznámení o čase Ježíšovy činnosti nalezneme stejným způsobem zaznamenáno také v Jan 5,1 a 7,2 (ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων). Tato paralela může být znamením Ježíšova plánu, podle něhož Zákon, který Izraelité dostali od Mojžíše, a s ním spojené slavení svátků přichází naplnit a zdokonalit ten, který je Synem Božím.²³⁷

V následujících třech verších se Ježíš obrací přímo na apoštola Filipa: *Když se Ježíš rozhlédl a viděl, že k němu přichází četný zástup, řekl Filipovi: „Kde nakoupíme chleba, aby se všichni najedli?“ To však řekl, aby ho zkoušel; sám totiž věděl, co chce učinit. Filip mu odpověděl: „Ani za dvě stě denárů chleba nepostačí, aby se na každého aspoň něco dostalo.“* Do děje Ježíšova zázraku vstupuje apoštol Filip, pak Ondřej a je zde také jmenován apoštol Petr. Nejprve tedy zkouška víry pro apoštola Filipa. *Když se Ježíš rozhlédl a viděl...* Jiné překlady slovní obrat „Ἐπάρας οὖν τοὺς ὀφθαλμοὺς“ překládají jako „pozdvihl oči a viděl“.²³⁸ Ježíš spatřuje veliký zástup (svých učedníků) a s projevem starosti o jejich nasycení se obrací k Filipovi (k těm, které si vybral). Na rozdíl od synoptiků (Mk 6,37; 8,4; Mt 15,33) je zde nejprve Ježíšova iniciativa, která se v průběhu děje přenáší na vyvolené učedníky.²³⁹ Nejprve tedy na Filipa. *„Kde nakoupíme chleba, aby se všichni najedli?“* Ze samotného úryvku, kontextu i jiných textů není jasné, proč se Ježíš obrací s otázkou po nákupu potravin na Filipa. Mohl to být právě on, kdo měl na starosti hospodaření s penězi v okruhu Dvanácti? Jinde u Jana (8,20; 13,29) najdeme, že pokladnici měl na starosti Jidáš, tudíž tato možnost je vyloučena. Jedna z variant výkladu může také směřovat ke skutečnosti,

²³⁶ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. 2. Teil.* Freiburg: Herder, 1977, s. 18; KLINK, Edward W. *John*, s. 303; v Janově evangeliu je hora zmiňována ještě ve v. 15, z čehož lze usoudit, že v něm pravděpodobně nehraje toto označení místa velkou roli – srov. WENGST, Klaus. *Das Johannesevangelium I*, s. 218.

²³⁷ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 219; BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 273–274.

²³⁸ Srov. Bible kralická, Český studijní překlad, Překlad 21. století, Jeruzalémská bible; nalezneme jej také v Jan 4,35; 17,1; Lk 6,20; 16,23; 18,13, Mk 6,34.

²³⁹ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 220; LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 162.

že Filip pocházel, stejně jako Ondřej a Petr, na které se Ježíš dále obrací, z Betsaidy, města na severovýchodním břehu Genezaretského jezera, tudíž znal dobře hospodářskou i zemědělskou situaci ve svém regionu.²⁴⁰ Stejnou otázku klade rovněž Mojžíš Hospodinu, když chce nasýtit svůj lid na poušti (Nm 11,13).²⁴¹ Odpověď ovšem nalezneme v následujícím úryvku: *To však řekl, aby ho zkoušel; sám totiž věděl, co chce učinit*, kde je nám předkládána situace, v níž Ježíš zkouší (πειράζων) víru učedníků, stejně jako ve starozákonní tradici zkoušel Bůh víru izraelského národa.²⁴² Jednalo se tedy pouze o řečnickou otázku, neboť ... *sám totiž věděl, co chce učinit*. „Ježíš ... *věděl... (ᾔδει)*“ je typicky janovským obratem pro zdůraznění jeho jasné kontroly nad danou situací a to většinou v takových případech, kdy se objevily pochybnosti lidí o jeho poslání nebo kdy chtěl vyzkoušet jejich malou víru.²⁴³ V tomto verši je obrat užít v plusquamperfektu,²⁴⁴ může být tedy známkou trvání onoho vědění a ukazovat dominantní pozici toho, který ví ... *co chce učinit*. Na Ježíšovu otázku odpovídá apoštol Filip: „*Ani za dvě stě denárů chleba nepostačí, aby se na každého aspoň něco dostalo.*“ Tím hodnotí celou situaci. Dvě stě denárů je vysoká částka, odpovídající asi půlroční práci, jelikož v té době bylo obvyklé pracovat za jeden denár na den.²⁴⁵ Pro pět tisíc lidí nebylo možné nakoupit požadované množství chleba, protože ani tak vysoká částka nemohla obsáhnout nutnou potřebu. Filipovo hodnocení skutečnosti napomáhá čtenáři lépe pochopit velikost chystaného zázraku.²⁴⁶

Do děje zázraku vstupuje Ondřej, bratr Šimona Petra, který pochází ze stejného města jako apoštol Filip: *Řekne mu jeden z jeho učedníků, Ondřej, bratr Šimona Petra: „Je tu jeden chlapec, který má pět ječných chlebů a dvě ryby; ale co je to pro tolik lidí!“* Ondřeje, Šimona Petra a Filipa spojuje nejen město jejich dětství, ale také situace povolání, která je zachycena v Janově evangeliu v první kapitole (1,35-51). Analyzované úryvky jen dokazují, že tito tři stále plně nepoznali Ježíšovo poslání

²⁴⁰ Srov. KLINK, Edward W. *John*, s. 303; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 291.

²⁴¹ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 220.

²⁴² Srov. tamtéž; Ex 15,25; 16,4; Dt 8,2,16; Sd 3,1-4; či zkouška Abraháma v Gn 22.

²⁴³ Srov. např. Jan 2,25; 6,64; 11,42; 13,1.11; 18,4; 19,28.

²⁴⁴ 3. sg. ind. plqpf. akt. od slovesa οἶδα, εἰδέναι – vědět, znát, umět, poznat.

²⁴⁵ Srov. BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 176; KLINK, Edward W. *John*, s. 303; srov. také Mt 20,9; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 291.

²⁴⁶ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 2*, s. 20.

a moc, s jakou činí znamení. Proto musí být jejich malá víra vystavena dalšímu zázraku.²⁴⁷ Tito tři mohou rovněž reprezentovat stále malou víru celého společenství Dvanácti i mnohem většího okruhu učedníků, který Ježíše následoval. ... *ječných chlebů a dvě ryby*... Chlapec, kterého učedníci našli, byl z chudých poměrů, neboť ječný chléb se vyráběl jako levná potravinu nevalné kvality právě v této vrstvě obyvatel. Pět ječných chlebů bylo tedy velmi malé množství jídla, které stačilo k nasycení pouze zmíněného chlapce. ... *ryby*... (ὄψαρια) Stejně jako množství a kvalita chleba je rovněž u ryb zdůrazněna jejich nepatrnost. Užitý řecký výraz pro ryby je zdobnělou podobou slova ὄψον, a můžeme jej tedy přeložit jako „rybičky“ (ὄψαριον), stejně jako v případě chlapce (παῖδάριον – παῖδάριον ěv v rukopisech AKΓΔΘ 700 1424).²⁴⁸ Toto slovo může být užito pro označení jakéhokoliv pokrmu, ale zde vyjadřuje opravdu zmíněné „rybičky“, které se nakládaly či jinak upravovaly a sloužily v této době jako nejlevnější příloha ke chlebu.²⁴⁹

Následující vv. 10–13 popisují děj zázraku, který začíná autoritativním příkazem Ježíše a vyzývá také čtenáře k pozornosti, neboť dochází k důležitému zlomu v dějství: *Ježíš řekl: „Ať se všichni posadí!“ Na tom místě bylo mnoho trávy. Posadili se tedy, mužů bylo asi pět tisíc.* Stejně jako v Káně (Jan 2,7), v případě uzdravení syna královského úředníka (Jan 4,50) a chorého u rybníka Bethesda, i zde Ježíš uvozuje své znamení rozkazem, tentokrát k přípravě jídla. Rozkaz je snadné splnit, neboť kolem je ... *mnoho trávy*.²⁵⁰ Tráva může v tomto případě symbolizovat jarní období, v němž jsou slaveny svátky velikonoční, a tedy posloužit jako příprava děje, který bude následovat.²⁵¹ Množství těch, kteří se nasycení zúčastnili ... *mužů bylo asi pět tisíc*..., může být paralelou ke starozákonnímu příběhu o Elizeovi, který nasýtil stovku mužů (2 Král 4,42-44).²⁵² V tehdejší patriarchálně smýšlející společnosti byli při kalkulaci jistého počtu zúčastněných jmenováni pouze muži (οἱ ἄνδρες). Počet všech nasycených lidí byl tedy mnohonásobně větší, než je uvedeno, neboť zde nejsou zmiňovány ženy

²⁴⁷ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 222.

²⁴⁸ Srov. BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 275; HAENCHEN, Ernst. *Das Johannesevangelium*, s. 301; pět chlebů a dvě ryby nalezneme také u synoptiků: Mk 6,38; Mt 14,17; Lk 9,13.

²⁴⁹ Srov. BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana*, s. 179.

²⁵⁰ Srov. např. Mk 6,39.

²⁵¹ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 222–223.

²⁵² Tamtéž, s. 222; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 292.

a děti. U Marka je tato skupina ještě rozdělena na menší oddíly „stokrát po padesáti“.²⁵³ *Pak vzal Ježíš chleby, vzdal díky a rozdíl sedícím; stejně i ryby, kolik kdo chtěl.* Stejně jako u Mk 8,6 a Mt 15,36 Ježíš bere do rukou chleby, vzdává díky (εὐχαριστήσας)²⁵⁴ a dává (διέδωκεν), doslova odevzdává, svěřuje či nechává (z řeckého slovesa δίδωμι, δίδοναι) velkému zástupu pokrm v takovém množství, jak kdo potřeboval. Tato slova nám mohou připomínat ustanovení eucharistie ve večeradle, zvláště když u Matouše i v jiných rukopisech je zdůrazněno, že tento pokrm dával „učedníkům a učedníci zástupům“.²⁵⁵ Nejedná se však o otevřeně eucharistický text.²⁵⁶ Po jídle následuje čin ukazující na starostlivého hospodáře, který dává těm, kdo se najedli, jednoduchý příkaz: *Seberte zbylé nalámané chleby, aby nic nepřišlo nazmar!* Není zde tedy místo pro marnotratnost, okázalost, neboť se jedná o zázračné Boží jednání v každodennosti i všednosti lidského života. Zázrak nemá vést k pohodlnému životu, ale k naději, že Bůh je stále přítomný ve svém lidu, stejně jako kdysi na poušti, když sytil svůj lid manou. Zatímco mana v Ex 16,21 se druhého dne zkazila, kousky posbírané po tomto znamení na rozkaz Ježíše²⁵⁷ mají posloužit k dalšímu nasycení. Ježíš tedy dovršuje a naplňuje přísliby dané izraelskému národu. *Sebrali je tedy a naplnili dvanáct košů nalámanými díly, které z těch pěti ječných chlebů po jídle zbyly.* Zřejmě až v této chvíli si lidé uvědomili velikost znamení, které Ježíš učinil. Po zázračném nasycení pěti tisíců z pěti chlebů a dvou ryb dochází ke stejné zázračné situaci, neboť bylo nasbíráno dvanáct plných košů zbytků. Číslovka ...*dvanáct*...(δώδεκα) bývá v židovské tradici využívána také k symbolickému vyjádření mnohosti, plnosti (Boží přízně, milosti, požehnání).²⁵⁸ Užitá číslovka může být také důkazem přítomnosti všech dvanácti učedníků na místě zázraku.²⁵⁹

Reakce na podivuhodné znamení, které Ježíš mezi svým lidem učinil, na sebe nenechala dlouho čekat, jak dokazují zbylé dva verše: *Když lidé viděli znamení, které*

²⁵³ Srov. Mk 6,40.

²⁵⁴ Užití tohoto slovesa ve smyslu požehnání chleba nalezneme také u synoptiků: např. Mk 14,23; Mt 26,27; Lk 22,17.

²⁵⁵ Srov. BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 276; Mt 14,19 – τοῖς μαθηταῖς...οἱ δὲ μαθηταί:⋈DΘΨ a také v překladu Bible kralické.

²⁵⁶ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 223.

²⁵⁷ συναγάγετε – aorist imperativu aktiva od slovesa συναγω, συναγαγεῖν.

²⁵⁸ Srov. BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana*, s. 181; KLINK, Edward W. *John*, s. 305.

²⁵⁹ Srov. BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 182.

Ježíš učinil, říkali: „Opravdu je to ten Prorok, který má přijít na svět!“ Když Ježíš poznal, že chtějí přijít a zmocnit se ho, aby ho provolali králem, odešel opět na horu, zcela sám. Lidé našli očekávaného proroka skrze znamení, které učinil. Ježíšovi tato malá víra, která je živena jen zázraky, nestačí, stejně jako v případě Natanaela v předchozí perikopě o povolání učedníků (Jan 1,50). I on uvěřil, protože viděl znamení. Adverbium úžasu *opravdu* (ἀληθῶς) nalezneme u Jana i na jiných místech, neboť je jeho oblíbeným obratem k vyjádření pravdivosti dané skutečnosti.²⁶⁰ Užitím slova „ὁ ἐρχόμενος“²⁶¹ je stejně jako u synoptiků (Mt 11,3; Lk 7,19) vyjádřena skutečnost, že Ježíš není prorokem, který má předpovídat příchod Mesiáše, ale tím, ve kterém je sjednoceno prorocké i mesiánské poslání.²⁶² Poslední verš perikopy o nasycení pěti tisíců ovšem hovoří o nepochopení toho, co Ježíš vykonal: *Když Ježíš poznal, že chtějí přijít a zmocnit se ho, aby ho provolali králem, odešel opět na horu, zcela sám.* Ježíš reakci zástupů odmítá, protože pro svoji malou víru, založenou na znameních, plně nepochopili jeho skutečné poslání. Řecké sloveso „ἀρπάζειν“, zde v infinitivu aktiva, je možné přeložit také jako „uloupit“, „uchvátit“ či „zmocnit se“. Lid se chce Ježíše zmocnit a provolat jej králem podle svých představ, prosadit svoji vůli, která vyplývá z mesiánských očekávání silného a mocného krále. Je zde zřejmý obraz síly hnutí zélótů, které v Galileji působilo a očekávalo krále, jenž vysvobodí celý Izrael z područí cizích vládců a nastolí zaslíbený pořádek i hojnost.²⁶³ Vidíme zde paralelu s nápisem na kříži v Jan 19,19: „Ježíš Nazaretský, král židovský“ (Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων), který měl Ježíše „označkovat“ jako pozemského krále a zesměšnit jeho skutečné poslání.²⁶⁴ Úmysl jednání zástupů Ježíš ihned poznal (οὖν γινούς) a rozhodl se odejít ... *opět na horu, zcela sám.* Ze slov *opět na horu* (πάλιν εἰς τὸ ὄρος) vyplývá, že Ježíš a jeho učedníci museli při nasycení zástupů sestoupit z hory k jezeru, což není

²⁶⁰ Srov. Jan 4,42; 5,46; 7,26.40; 8,31.

²⁶¹ N. m. sg. part. prez. med. od slovesa ἐρχομαι, ἐλθεῖν – přijít, dostat se, jít, být přinesen.

²⁶² Srov. BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 277; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 223; srov. také Dt 18,15; Jan 11,27.

²⁶³ Srov. BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana*, s. 181–182; BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 278.

²⁶⁴ Srov. WENGST, Klaus. *Das Johannesevangelium 1*, s. 223; SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 2*, s. 27.

nikde uvedeno, ale zpět na horu se vrací pouze sám Ježíš (αὐτὸς μόνος).²⁶⁵ Zde můžeme najít paralelu s Mojžíšem, který opouští svůj národ a vystupuje na horu, aby byl s Bohem sám.²⁶⁶ Pro Jana je to také obraz společenství Otce a Syna.²⁶⁷

3.2.3. Ježíšova odpověď řeckým poutníkům (Jan 12,20-26)

Z Galileje se obrací naše pozornost do Jeruzaléma, kam připutoval Ježíš a jeho věrné společenství Dvanácti. Nacházíme se na konci Ježíšova veřejného působení, kdy on sám rozličnou symbolikou ukazuje na blížící se okamžik své smrti (Jan 11,1 - 12,50).²⁶⁸ Vzkříšením Lazara (Jan 11,1-44) činí znamení, pro něž jej budou zástupy obdivovat, velekněží nenávidět a usilovat o jeho smrt (Jan 11,45-57), Marie ho pomaže pro den pohřbu (Jan 12,1-11) a poutníci v Jeruzalémě mu provolají slávu (Jan 12, 12-19). Někteří z nich jsou pohané a chtějí vidět Ježíše na vlastní oči (Jan 12,20-26). Ohlášením hodiny oslavení začíná Ježíšova závěrečná řeč, v níž je zhodnoceno celé jeho veřejné působení (Jan 12,27-50). Naše pozornost bude nyní věnována perikopě o příchodu řeckých poutníků do Jeruzaléma a o Ježíšově odpovědi na jejich zájem (Jan 12,20-26). Zde opět nalézáme zmínku o apoštolu Filipovi, na něhož se pohanští poutníci obracejí s prosbou, zda by mohli spatřit Ježíše z Nazareta. Pasáž se nachází téměř na konci Knihy znamení (1,19 - 12,50), tedy v oddíle Janova evangelia, jež popisuje události z Ježíšova veřejného působení, které činil také skrze zázraky – znamení, jak již bylo zmíněno v předešlé části této podkapitoly. Předchází ji slavný Ježíšův vjezd do Jeruzaléma, kde jej s ratolestmi vítají poutníci, kteří sem připutovali na velikonoční svátky (Jan 12,12-19). Za perikopou následuje již zmíněný závěr Ježíšova veřejného působení (Jan 12,27-50).

První z analyzovaných veršů (Jan 12,20) uvádí celou perikopu tím, že přibližuje národnost poutníků, kteří se o velikonočních svátcích přišli poklonit Bohu do jeruzalémského chrámu: *Někteří z poutníků, kteří se přišli o svátcích klanět Bohu,*

---

²⁶⁵ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 223–224; BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 184; srov. také Mk 6,45; Mt 14,23.

²⁶⁶ Srov. Ex 24,15.

²⁶⁷ Srov. Jan 8,16,29; 16,32; SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 2*, s. 27–28.

²⁶⁸ Srov. KLINK, Edward W. *John*, s. 344; TILBORG, Sjeff van. *Das Johannes-Evangelium*, s. 152.

byli Řekové. Jeruzalémská bible tento verš překládá autentičtěji původní řecké předloze: „Bylo tam několik Řeků z těch, kteří přicházeli, aby se o svátcích klaněli.“ Zmínění Řekové²⁶⁹ nejsou řecky mluvící Židé, ale rodilí Řekové (jako v 7,35, nikoliv helénisté v Sk 6,1), kteří jsou jako proselyté (bohabojní, obrácení pohané) spojeni se židovstvím.²⁷⁰ Mohlo jít také o jiné obyvatele z helénského světa, kteří sympatizovali s židovskou vírou pro její monoteismus a etiku.²⁷¹ Putování různých národů do jeruzalémského chrámu může mít konotaci v Hospodinově příslibu domu modlitby pro všechny národy.²⁷²

Následující vv. 21 a 22 nám zprostředkují setkání těchto Řeků s apoštoly Filipem a Ondřejem: *Ti přistoupili k Filipovi, který byl z Betsaidy v Galileji, a prosili ho: „Pane, rádi bychom viděli Ježíše.“ Filip šel a řekl to Ondřejovi, Ondřej a Filip to šli říci Ježíšovi.* Autor Janova evangelia zde, stejně jako v předchozích pasážích, opět spojuje apoštoly Filipa a Ondřeje, neboť je pojil jistý sociální vztah, oba byli ze stejného města.²⁷³ Město Betsaida se nacházelo blízko tzv. Desetiměstí (Dekapolis), tedy volného sdružení deseti helénských měst na východním břehu Jordánu. Zmínění Řekové mohli být právě z této oblasti. Z textu nevyplývá, jestli jim byl znám původ apoštola Filipa, ale něco o něm mohlo prozradit jeho řecké jméno. Stejně tak jméno apoštola Ondřeje, za kterým je Filip následně přivádí, je řeckého původu. Je tedy zřejmé, že se pohané obrátili na ty z apoštolů, kteří jim byli původem nejbližší.²⁷⁴ Ze stejného důvodu patrně tyto apoštoly vybral Ježíš do společenství Dvanácti, aby mohli být vysláni

²⁶⁹ Ἕλληνες – v tomto tvaru Ἦσαν δὲ Ἕλληνες τινες je nalézáme v rukopisných kodexech δ BDLW.

²⁷⁰ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 2*, s. 478; SCHULZ, Siegfried. *Das Evangelium nach Johannes*, s. 166; HENDRIKSEN, William. *The Gospel of John. New Testament Commentary*. London: Banner of Truth Trust, 1959, s. 193; STIBBE, Mark W. G. *John*, s. 136; s proselyty se setkáváme např. u lidí, kteří šli za Pavlem a Barnabášem ve Sk 13,43, popř. také v příběhu o uzdravení setníkova služebníka v Lk 7,2-10 či o Petrově návštěvě římského setníka ve Sk 10,1nn – LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 329.

²⁷¹ Srov. WENGST, Klaus. *Das Johannesevangelium. 2. Teilband: Kapitel 11–20*. Stuttgart: Kohlhammer, 2001, s. 59; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 293-294.

²⁷² Srov. 1 Král 8,42; Iz 56,7; Mk 11,17.

²⁷³ Srov. NEYREY, Jerome H. *The Gospel of John. The New Cambridge Bible Commentary*. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 213.

²⁷⁴ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 373; KLINK, Edward W. *John*, s. 550.

k příslušníkům této národnosti.²⁷⁵ Oslovení Filipa *Pane* (κύριε) je běžné vyjádření úcty a respektu k dané osobě, zvláště když požadavek vidět v sobě nese i samotné poznání Ježíše, tedy toho, který činí divy a znamení. Řecké sloveso „ἰδεῖν“²⁷⁶ bývá překládáno jako „vidět“, „střežit“ nebo „poznat“ a užívá se většinou v kontextu zjevení Boha v Ježíšovi skrze jeho působení.²⁷⁷

Příchod těchto poutníků přiměl Ježíše k řeči o hodině, k podobenství o pšeničném zrně a o vyvýšení svého služebníka, jak nalezneme ve vv. 23–24. *Přišla hodina, aby byl oslaven Syn člověka*. Překlad 21. století a Jeruzalémská bible překládají shodně příchod hodiny, kdy „má být oslaven Syn člověka“. Slovní obrat *přišla hodina*²⁷⁸ je užit ve stejném smyslu nejen zde, ale rovněž i na jiných místech Janova evangelia (Jan 13,1; 17,1) a u synoptiků (Mk 14,41; Mt 26,45). Následné oslavení Ježíšovo²⁷⁹ ve spojitosti s jeho smrtí nalezneme v Janovi 7,39; 11,4; 12,16; 13,31²⁸⁰ a souvisí rovněž se shromážděním rozptýlených Božích dětí v jeden celek.²⁸¹ Ježíšova hodina je také časem povolání pohanů do společenství spasených.²⁸² Z toho vyplývá také užití titulu *Syn člověka* (ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου), typického vyjádření janovského pojetí celého zjevení a rovněž apokalypticko-eschatologického termínu, který má své kořeny již v dřívější předkřesťanské tradici.²⁸³ Syn člověka je v Janovi spojován s vyvýšením (Jan 3,14; 8,28) toho, který má být zabit, aby rozptýlené Boží děti mohly být skrze jeho oběť spaseny a shromážděny v jedno.²⁸⁴ Následné užití dvojitého amen (ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν), které je typické pro Janovo evangelium, má zdůraznit význam Ježíšova poselství. Pro snazší ilustraci výpovědní hodnoty nadcházejících událostí

²⁷⁵ Srov. SCHULZ, Siegfried. *Das Evangelium nach Johannes*, s. 166.

²⁷⁶ Zde v inf. aor. akt. od slovesa ὀράω, ᾶν.

²⁷⁷ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 381; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 294.

²⁷⁸ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα – ἐλήλυθεν: 3. sg. ind. pf. akt. od slovesa ἔρχομαι, ἐλθεῖν – přijít, jít, dostat se.

²⁷⁹ δοξασθῆ: 3. os. sg. part. aor. pas. od slovesa δοξάζω, δοξάζειν – chválit, ctít, oslavovat.

²⁸⁰ Srov. BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 432.

²⁸¹ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 374.

²⁸² Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 2*, s. 480.

²⁸³ Srov. BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 423; srov. jeho užití v Dan 7,13-14.

²⁸⁴ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 374; u Jana se titul „Syn člověka“ mimo uvedené vyskytuje ještě v 1,51; 3,13; 5,27; 6,27; 6, 53; 6, 62; 9,35; 12,34; 13,31.

využívá Ježíš, jak velmi často činil v podobných situacích jinde v evangeliu, podobenství, tentokrát o pšeničném zrně, které musí zemřít, aby z něj mohl vzejít mnohý užitek. ... *pšeničné zrno*... (ὁ κόκκος τοῦ σίτου) je zde symbolem vzkříšení.²⁸⁵ Paralely s obrazy výsevu a zániku semene nalezneme také u synoptiků a u sv. Pavla.²⁸⁶ Nejdříve tedy zrno musí padnout do země (πεσὼν εἰς τὴν γῆν), aby mohlo přinést hojnost. Zde je zřejmý obraz Ježíšova „pádu“ do smrti a jeho „vyvýšení“ ve vzkříšení.²⁸⁷ Schnackenburg toto podobenství přirovnává k tradičnímu biblickému obrazu ženy, která rodí, protože přišla její hodina (Jan 16,21).²⁸⁸ Stejně jako příchod dítěte doprovázejí bolesti, tak i příchod nového času Mesiáše bude provázet bolestná událost. Podobně jako radost nad narozením dítěte zcela pohltí bolest jeho příchodu na svět, tak rovněž bolest i hrůza kříže bude vystřídána radostí ze vzkříšení a vítězství nad zlem.

Kdo miluje svůj život, ztratí jej; kdo nenávidí svůj život v tomto světě, uchrání jej pro život věčný. Kdo mně chce sloužit, ať mě následuje, a kde jsem já, tam bude i můj služebník. Kdo mně slouží, dojde cti od Otce. Poslední vv. 25–26 jsou radami pro ty, kteří chtějí Krista následovat jako jeho učedníci. Je zde znatelný paradox kříže. Pokud milují svůj život (ὁ φιλοῦν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ), ztratí jej (ἀπολλύει v rukopisných kodexech $\aleph$ BDLW), a kdo jej nenávidí v tomto světě (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ), zachrání si ho pro život věčný (εἰς ζωὴν αἰώνιον). Paralely k této Ježíšově podmínce nalezneme také u synoptiků.²⁸⁹ Důležitou podmínkou k následování je nutnost být tam, kde je Pán. Podle Schnackenburga nalezneme paralelu k části textu v. 26 *Kdo mně chce sloužit, ať mě následuje*...²⁹⁰ v Markově evangeliu, přesněji v perikopě o podmínkách následování

²⁸⁵ Srov. LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 330.

²⁸⁶ Srov. Mk 4,1-9; Mt 13,24-32; Lk 8,4-15; 1 Kor 15,36-38; srov. také BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 423.

²⁸⁷ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 374.

²⁸⁸ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 2*, s. 480.

²⁸⁹ Srov. Mk 8,34-38; Mt 10,37-39; 16,24-26; Lk 9,23-26; 17,32,33; srov. HENDRIKSEN, William. *The Gospel of John*, s. 197–198; BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 434; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 374.

²⁹⁰ ἐὰν ἐμοὶ τις διακονῆι v rukopisných kodexech $\aleph$ ABLW, srov. Jan 5,7; Ex 18,27; ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω – srov. Jan 21,19.

(Mk 8,34 – „Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne“).²⁹¹ Jedině ten, kdo zapře vlastní život na tomto světě, kdo umí brát každodenní utrpení na svá bedra, může být s Ježíšem a ...*dojde cti od Otce*.²⁹² Stejně jako Otec oslavuje cti svého Syna (Jan 8,50.54; 13,23), tak i ti, kdo jsou Ježíšovi, naleznou poctu u Otce.²⁹³ Otec miluje ty, kdo mají podíl s Ježíšem (Jan 16,27).²⁹⁴ Veškerá předchozí paradigmatata služebníka a jeho pána jsou tímto vztahem Krista a učedníků zcela narušena.²⁹⁵

3.2.4. Apoštol Filip se obrací na Ježíše s prosbou, aby jim ukázal Otce (Jan 14,8-14)

Posledním textem Janova evangelia, ve kterém se nachází zmínka o apoštolu Filipovi, je perikopa 14,8-14, jež patří do většího celku pasáže o Ježíšově odchodu k Otci (13,31 - 14,31). Nacházíme se již ve druhém oddíle Janova evangelia, který bývá biblisty nazýván jako „Kniha slávy“ (Jan 13,1 - 20,31), neboť zde vtělené Slovo ukazuje těm, kdo jej přijímají, svoje oslavení ve smrti, vzkříšení a v návratu k Otci. Tato část evangelia bývá ještě rozdělena na Ježíšovu závěrečnou řeč (Jan 13,1 - 17,26), pašije (Jan 18,1 - 19,42), vzkříšení (Jan 20,1-29) a závěr evangelia (Jan 20,30-31).²⁹⁶ Místem konání dlouhé Ježíšovy řeči na rozloučenou (Jan 13,1-17,26) může být samotné večeřadlo v Jeruzalémě, kam se Ježíš s vyvoleným společenstvím Dvanácti uchýlil před svou smrtí. Předávání událostí z tohoto posledního setkání Ježíše a jeho nejvěrnějších, z nichž se zrodilo evangelium, má bezesporu své místo již v ústní tradici janovské obce. Jednotlivé vzpomínky pak tvoří umělecky hodnotný útvar se soudržnou literární strukturou a vývojem. Jde o typicky janovskou poslední řeč, která svojí formou i obsahem připomíná závěť.²⁹⁷ Součástí této „závěti“ je také perikopa Jan 14,8-14, kde Ježíš odpovídá na prosbu apoštola Filipa, aby jim ukázal Otce. Tato prosba má

²⁹¹ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 2*, s. 482–483; srov. také paralely v Mk 9,35; 10,43-45; Lk 22,26.

²⁹² τιμήσει αὐτὸν ὁ πατήρ; τιμήσει – 3. sg. ind. fut. akt. od slovesa τιμάω, ἄν – ctít, vážit si, podporovat, stanovit cenu.

²⁹³ Jedna účast na oslavení Ježíše Krista: δοξασθῆ (v. 23) – τιμήσει (v. 26) – srov. LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 332.

²⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 483–484.

²⁹⁵ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 375.

²⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 36–37.

²⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 393–394.

sloužit pouze jako řečnický obrat pro vyjádření Ježíšovy jednoty s Otcem, kterého v sobě zjevuje. Filipově prosbě předchází otázky apoštolů Šimona Petra (Jan 13,36-38) a Tomáše (Jan 14,1-7) na místo Ježíšova odchodu.²⁹⁸ Klink rozděluje čtrnáctou kapitolu na dvě části, z nichž první (1-14) nazývá: „Já jsem cesta, pravda a život“, druhou část (15-31) pak: „Dám vám přímluvce“.²⁹⁹ Po odpovědi na Filipovu prosbu tedy následuje pasáž věnující se přebývání Otce, Syna i Ducha svatého v těch, kteří následují, milují a zachovávají příkázání svého Mistra a Pána Ježíše Krista.

První z veršů přináší samotnou prosbu apoštola Filipa: *Filip mu řekl: „Pane, ukaž nám Otce, a víc nepotřebujeme!“* Výše bylo již zmíněno, že otázka má především literární funkci a zahrnuje v sobě možnou prosbu všech věřících ohledně přebývání Ježíše v Otcí a Otce v něm, směřuje tedy na samotnou podstatu Božího zjevení.³⁰⁰

Následující v. 9 přináší Ježíšovu odpověď, v níž zaznívá údiv: *Ježíš mu odpověděl: „Tak dlouho jsem s vámi, Filipe, a ty mě neznáš? Kdo vidí mne, vidí Otce. Jak tedy můžeš říkat: Ukaž nám Otce?“* Forma užití řecké negace „οὐκ“ nám signalizuje kladnou odpověď na položenou otázku. *Tak dlouho jsem s vámi...* (τοσοῦτω χρόνω μεθ' ὑμῶν εἶμι) Řecký obrat v dativu „τοσοῦτω χρόνω“ užívají také rukopisné kodexy $\aleph$ DLW a osobní zájmeno „ὑμῶν“, zde v 2. osobě plurálu genitivu, ukazuje na skutečnost, že otázka je položena všem, kteří se shromáždili ve večeřadle. Jádrem celé odpovědi je pro Filipa i ostatní Ježíšovo tvrzení, že *Kdo vidí mne, vidí Otce*, jehož význam prezentuje i užití perfekta.³⁰¹ Obojí je odvozeno od slovesa ὀράω, ἄν, jež bývá užíváno pro vyjádření Božího zjevení v Ježíši Kristu.³⁰²

Ve v. 10 se Ježíš znovu obrací na apoštola Filipa i ostatní učedníky: *Nevěříš, že já jsem v Otcí a Otec je ve mně? Slova, která vám mluvím, nemluvím sám od sebe;*

²⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 416; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 295–296.

²⁹⁹ Srov. KLINK, Edward W. *John*, s. 610.

³⁰⁰ Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. 3. Teil.* Freiburg: Herder, 1979, s. 76; BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 540; SCHULZ, Siegfried. *Das Evangelium nach Johannes*, s. 185; STIBBE, Mark W. G. *John*, s. 155-158; srov. také Jan 2,18; 5,20; 10,32 a Ex 33,18, Iz 6,1.

³⁰¹ ἑωρακῶς: N. m. sg. part. pf. akt. a ἑωρακεν: 3. sg. ind. pf. akt.

³⁰² Srov. SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 3*, s. 77; vztahy uvnitř Trojice, zvláště mezi Otcem a Synem nalezneme u Jana 1,18; 3,33-36; 5,17.18; 19,32; 6,29.38.57; 7,29; 8,16.19.28.29.42.54.55; 10,15.30.33.37.38; 12,45; 13,31 – srov. také HENDRIKSEN, William. *The Gospel of John*, s. 270; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 297.

Otec, který ve mně přebývá, činí své skutky. Otázka, kterou se Ježíš obrací na apoštola Filipa, vychází z odpovědi v předchozím verši. Podobný dotaz na víru v jednotu Otce a Syna ... *nevěříš...* (οὐ πιστεύεις) nalezneme v perikopě o uzdravení slepého člověka (9,35) a před vzkříšením Lazara, kdy se Ježíš obrací na Martu (11,26-27).³⁰³ *Slova, která vám mluvím, nemluvím sám od sebe...* Vše, čím Ježíš je, a vše, co učí, vychází ze spojení s Otcem, který jej poslal podle své vůle. Již v předchozích pasážích byla tato skutečnost objasněna, není zde proto důvod znovu vysvětlovat vztahovou podstatu Otce a Syna.³⁰⁴ Slovesa *mluvím* je zde užito ve dvou odlišných tvarech, ale se stejnou morfologií.³⁰⁵ V některých rukopisech se v obou pozicích nachází pouze λαλῶ – P⁶⁶ ⲢⲀⲠⲘⲘⲘⲘⲘⲘ. *Otec, který ve mně přebývá, činí své skutky.* Ježíšovo slovo je Boží slovo a Ježíšovy skutky jsou Boží skutky!³⁰⁶ Učedníci této jednotě neuvěřili. Ježíš se k nim trpělivě znovu obrací. Z jednoty Otce a Syna vyplývají Ježíšovy *skutky* (τὰ ἔργα), skrze něž lze ono božské sjednocení spatřit.³⁰⁷ Následující v. 11 je další výzvou, která opětovně pobízí k této víře: *Věřte mi, že já jsem v Otci a Otec ve mně; ne-li, věřte aspoň pro ty skutky!* Užitím rozkazu *Věřte mi...*³⁰⁸ Ježíš poukazuje na nutnost víry pro přijetí skutků a znamení, které činil při svém veřejném působení mezi lidmi. Pro malou víru svých učedníků je rozkazovací způsob sdělení také potvrzením pravdivosti všeho toho, co konal.³⁰⁹

Na závěr své odpovědi apoštolu Filipovi potvrzuje ve vv. 12–14 výše řečená slova o víře a skutcích: *Amen, amen, pravím vám: Kdo věří ve mne, i on bude činit skutky, které já činím, a ještě větší, neboť já jdu k Otci. A začkoli budete prosit ve jménu*

³⁰³ Srov. BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 541.

³⁰⁴ Srov. Jan 7,16; 8,28; 12,49; 17,21 – LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean*, s. 377.

³⁰⁵ λέγω: 1. sg. ind. prez. akt. od slovesa λέγω, εἶπεν – říci, minit, vyprávět; λαλῶ: 1. sg. ind. prez. akt. od slovesa λαλέω, εἶν – žvatlat, mluvit, sdělit, zvěstovat, vyprávět.

³⁰⁶ Srov. Jan 5,19; 12,49; SCHULZ, Siegfried. *Das Evangelium nach Johannes*, s. 186; BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 542; SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 3*, s. 78.

³⁰⁷ Srov. Jan 3,2; 5,36; 10,37; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 419.

³⁰⁸ πιστεύετε μοι: 2. pl. imp. prez. akt. od slovesa πιστεύω, εἶν – věřit, být přijat vírou; užití s ὅτι – důvěřovat, uvěřit, být přesvědčen.

³⁰⁹ Srov. Jan 5,47; 10,38; BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 541; HENDRIKSEN, William. *The Gospel of John*, s. 273; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 297.

mém, učiním to, aby byl Otec oslaven v Synu. Budete-li mne o něco prosit ve jménu mém, já to učiním. Evangelista v těchto verších vyjadřuje Ježíšův pohled do budoucnosti, tedy do doby své nepřítomnosti po odchodu k Otci. V této době bude i nadále Ježíš s nimi, neboť v jeho jménu budou dělat ještě ... *větší*... (μεῖζονα – komp. adj. μέγας) skutky, než činil on sám.³¹⁰ Tento předěl přítomnosti a budoucnosti je vyjádřen ve v. 12 také různými tvary řeckého slovesa ποιῶ, εἶν – činit, jednat, konat, které je zde v přítomném čase³¹¹ a budoucím čase³¹². Pravdivost i naléhavost těchto slov uvozuje a zároveň potvrzuje dvojí „amen“, které je typické pro Janovo evangelium a zdůrazňuje závažnost Ježíšova poselství. Důležitým předpokladem k této činnosti je víra, která nepotřebuje jasný důkaz své podstaty.³¹³ Ježíš tedy zůstává spojen se svým lidem i po svém odchodu k Otci. Toto spojení je garantováno jménem, v němž mají učedníci prosit.³¹⁴ Skrze toto jméno budou činit skutky, jež povedou k tomu, ... *aby byl Otec oslaven v Synu* (ἵνα δοξασθῆ ὁ πατήρ ἐν τῷ υἱῷ).³¹⁵ V Ježíšovi mají tedy učedníci prvního přímluvce. Jiného přímluvce dostanou v Duchu svatém, jak je naznačeno ve v. 16 a dále.³¹⁶ Právě v. 14, který je opakováním předchozího v. 13, bývá v některých rukopisech vynecháván.³¹⁷ Jeho poselství ale zdůrazňuje to, co chtěl Ježíš sdělit svým učedníkům. Jedině ve spojení s ním, v jeho jménu i v jeho autoritě budou následovníci činit velká znamení a skutky k oslavě Otce.³¹⁸

³¹⁰ Srov. Jan 1,50; 5,20; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 419.

³¹¹ ποιῶ – 1. sg. ind. prez. akt.

³¹² ποιήσῃ – 3. sg. ind. fut. akt.

³¹³ Srov. Jan 20,29; SCHLATTER, D. A. *Der Evangelist Johannes*, s. 295.

³¹⁴ Srov. Mt 7,7; 18,20; HAENCHEN, Ernst. *Das Johannesevangelium*, s. 376; SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium 3*, s. 82.

³¹⁵ Srov. Jan 3,35; 5,41; 7,18; 8,50,54; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 419; BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John*, s. 461; BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary*, s. 544.

³¹⁶ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 422.

³¹⁷ Srov. tamtéž.

³¹⁸ Srov. WENGST, Klaus. *Das Johannesevangelium. 2*, s. 124; KLINK, Edward W. *John*, s. 623; ve Skutcích apoštolů jsou tato znamení spojena s modlitbou: Sk 2; 4,31; 6,6.7; 9,40.41; 10,4.9; 12,5; 13,3; 16,25-34 – srov. také HENDRIKSEN, William. *The Gospel of John*, s. 274.

3.3. Historická a teologická interpretace vybraných textů

Janovo evangelium, jak již bylo v úvodní pasáži naznačeno, obsahuje nejvíce zmínek o životě a působení apoštola Filipa. Oproti synoptikům a s nimi korespondujícím Skutkům apoštolů, kde je nutné rozlišit apoštola a jáhna Filipa, se zmínka o něm nevyskytuje pouze v seznamu vybraných Dvanácti, ale především v situacích, kdy v blízkosti Ježíše z Nazareta toto své vyvolení proměňuje ve službu těm, kteří se s Pánem setkávají při jeho veřejném působení v Galileji a Jeruzalémě. Dříve než přistoupíme k historické a teologické interpretaci vybraných textů, je nutné si připomenout charakteristické rysy Janova evangelia, které mají značný vliv na výpovědní hodnotu pasáží, v nichž nalézáme zmínku o apoštolu Filipovi.

Janovská literatura, do níž kromě evangelia patří i tři Janovy listy a kniha Zjevení, spatřila světlo světa někdy na přelomu prvního století v prostředí janovské obce, tedy skupiny křesťanů židovského původu vyloučených ze synagogy a žijících pod značným vlivem okolního světa. V souvislosti s tímto rozkolem má být samotné evangelium odpovědí na problematickou situaci vztahů mezi synagogálními židy a janovskými křesťany. Z těchto okolností vzniku vyplývá samotné poslání evangelia, jež je určeno širšímu okruhu příjemců, a rovněž cíl i střed, jímž je osoba Ježíše z Nazareta jako plnost Božího zjevení. Evangelista – ať již z tradice vycházející apoštol Jan Zebedeův a jeden z Dvanácti, stále mezi exegety diskutabilní milovaný učedník, či člen nebo členové janovské obce – mluví k tehdejšímu, dnešnímu i budoucímu čtenáři zcela novým jazykem, odlišným od synoptiků.³¹⁹ S užitím vlastního literárního charakteru, napětí mezi historickými událostmi a narativní teologií, specifického jazyka, stylu, pojmů, obrazů a symbolů přináší životní příběh Ježíše z Nazareta, Krista a Mesiáše, Syna Božího, v němž jsou naplněna veškerá očekávání Izraele. Dějiny, tradice i naděje otců se sbíhají v jeho osobě, aby tak našli svůj smysl i naplnění.

Autor evangelia čte a komentuje Svatá Písma Izraele ve světle ukřižovaného a vzkříšeného Pána, vyvýšeného i oslaveného Mesiáše, v němž je ustanovena nová

---

³¹⁹ Vzhledem k nezávislosti Janova evangelia na jiných pramenech není možné s jistotou dokázat, jestli měl autor přístup k plnohodnotné synoptické tradici. Vzhledem ke struktuře textu se předpokládá znalost Markova evangelia – srov. ANDERSON, Paul N. *Philip. A Connective Figure in Polyvalent Perspective*. In HUNT, Steven A. – TOLMIE, D. Francois – ZIMMERMANN, Ruben (ed.). *Character Studies in the Fourth Gospel. Narrative Approaches to Seventy Figures in John*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2016, s. 173.

a věčná smlouva Boha s člověkem. Dochází tedy k již v judaismu známé reinkarnaci Starého zákona, kdy jeho text nachází novou interpretaci ve světle Kristově a tak se otevírá perspektivě svého posledního a definitivního naplnění.³²⁰ Vztah autora evangelia k Ježíšovi bychom mohli přehlédnout v několika perspektivách: kontemplanční slávy jednorozrozeného Syna, výslovné očitě svědectví a poučení svědkům od Ducha pravdy. Ve světle těchto charakteristických zvláštností se zrcadlí velmi důvěrný vztah samotného evangelisty s osobou Ježíše z Nazareta. Autorovo očitě svědectví Ježíšovy činnosti zaručující kredibilitu (21,24) a svědectví víry díky daru Ducha svatého tvoří základ celého textu.³²¹

Janovo evangelium oproti synoptikům působí jednotnějším dojmem, i když rovněž v daném pořadí zachycuje jednotlivé etapy Ježíšova života.³²² Tato jednotná koncepce je znatelná v jazyku, pojmech, představách všech postav, které nalezneme v textu evangelia. Ve srovnání se synoptiky postrádá jakákoliv podobnost, vyjma těch o pastýři a ovcích v 10,1-30 a o vinném kmeni v 15,1-8. Také zpráv o zázracích či znameních, které nalézáme u synoptiků v hojném počtu, je v evangeliu pouze sedm. Nenajdeme v nich však zmínku o vyhánění zlých duchů. Krátké spory, dispute se zákoníky či řeči o konci času, jak je známe u synoptiků, jsou zde rozvedeny do dlouhých dialogů, které mají uvést člověka do nového života z víry ve všech jeho aspektech. Evangelium se dále odlišuje tzv. „janovským dualismem“, tedy jazykem, který využívá protikladné pojmy k vyjádření osobitého pojetí člověka a světa (život–

---

³²⁰ Srov. tamtéž; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 16–22; PORSCHE, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 9–19; POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš Kristus – Pravda dějin. Trojiční a christocentrická teologie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 95; *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli. Papežská biblická komise*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 34–46; *Inspirace a pravda Písma svatého. Slovo, které pochází od Boha a mluví o Bohu pro spásu světa. Papežská biblická komise*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015, s. 44–48; BENEDIKT XVI. *Verbum Domini. Posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 60–62.

³²¹ *Inspirace a pravda Písma svatého*, s. 45–48.

³²² Z koncepce Janova textu je zřejmé, že autor znal minimálně Markovo evangelium. Několik momentů z Ježíšova veřejného působení je v obou evangeliích zachyceno téměř ve stejném pořadí, např. činnost a svědectví Jana Křtitele (Mk 1,4-8; Jan 1,19-36), nasycení pětitisíců (Mk 6,34-44; Jan 6,1-13) apod. – srov. BLINZLER, Josef. *Johannes und die Synoptiker. Ein Forschungsbericht*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 1965, s. 54.

smrt, světlo–temnota, pravda–lež, nahoře–dole, milovat–nenávidět...). Totalita výlučnosti těchto pojmů vede k totalitě rozhodnutí pomocí víry či nevíry. S tím souvisí i tzv. „janovské nedorozumění“, tedy častá absence pochopení Ježíšových výroků u posluchačů, kteří se často pohybují v jiné rovině než Ježíš a nejsou schopni poznat skutečný význam často dvojznačných slov. Také zde Ježíš vyžaduje osobní rozhodnutí ve víře, k němuž dává prostor, neboť své posluchače nekárá za nesprávné pochopení jeho slov. Víra je tedy klíčovým tématem celého evangelia a má pro porozumění jednotlivých christologických výpovědí velký význam. Jedině vírou a poznáním skrze víru lze tedy přistupovat k Božímu zjevení v Ježíši Kristu, neboť on je Bohem poslaný a Boha oslavuje darováním života celému stvoření. Po Kristově zmrtvýchvstání je tímto pramenem i dárce života Duch svatý, který je přítomný ve společenství věřících a pro člověka je stálou možností mít podíl na věčném životě. Rozhodnutí pro Krista pomocí víry pak tvoří základ pro další směr cesty do života či smrti každého jednotlivce: „Kdo věří, má život věčný“ (Jan 6,47). Událost rozhodnutí je zde vnímána již jako soud, hovoříme tedy o janovské přítomnostní eschatologii.³²³

Stejně jako u synoptiků či ve Skutcích apoštolů i zde evangelista využívá postav, svátků či jednotlivých míst symbolickým a nehistorickým způsobem pro rekonstrukci Ježíšova poslání i životního příběhu. Zvláště Janovo evangelium vyniká svým hluboce teologickým zaměřením, jež vedlo Klementa Alexandrijského už ve druhém století k jeho označení jako „duchovního evangelia“. Jeho vznik ovlivňovala především řecká, hermetická a gnostická tradice, což vedlo k odhalení mnoha náboženství, která se ve čtvrtém evangelium zrcadlí. Janovo evangelium není kronikou životního příběhu Ježíše z Nazareta, ale spíše vyprávěním o jeho osobě v duchu intertradičního (v paralele jiných tradic) i intratradičního (v souvislosti s interprety i příjemci) dialogu, které odráží dějiny, víru i zkušenosti jedné raně křesťanské obce žijící relativně odděleně od jiných Židů i křesťanů.³²⁴

Ve světle charakteristických rysů Janova evangelia nyní přistoupíme již k samotné historické a teologické interpretaci vybraných textů. Stejně jako v případě

---

³²³ Srov. Jan 3,18; PORSCHE, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 9–14, 39–41, 51, 68–69.

³²⁴ Jako místo sepsání evangelia se tradičně uvádí Efes – srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 20-26; ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 172-173.

synoptiků se vyvolení učedníků odehrává na území Galileje.³²⁵ Při popisu této i jiných událostí evangelista prokazuje velmi dobrou znalost palestinského místopisu, reálií, kultury i tradičních židovských témat, které v této době byly hlavním předmětem sporů, což dokazuje jeho osobní zkušenost, nikoliv pouhé čerpání z židovských pramenů.³²⁶ Počátek Filipova životního příběhu evangelista umístil do Betsaidy, města na severovýchodním břehu Genezaretského jezera (Galilejského moře), jež se nacházelo blízko tzv. Desetiměstí (Dekapolis), tedy volného sdružení deseti helénských měst na východním břehu Jordánu, protékajícího Betsaidou před vyústěním do jezera. Galilejská Betsaida-Julias byla patrně rybářskou osadou, jak napovídá její jméno (dům ryb). Rybářství bylo podle některých archeologických vykopávek prosperující činností, na níž se podílely celé rodiny či skupiny, jež pracovaly společně a zaměstnávaly i jiné pracovníky.³²⁷ Pro dnešní lokalizaci tohoto města existují dva názory. Jeden z nich ji klade na místo dnešního „al-Aradž“ a opuštěné beduínské vesnice „al-Masadíja“, tedy na východ od ústí Jordánu. Druhý názor pro lokalizaci Betsaidy hovoří o místě na kopci „at-Tall“ (pahorek), jež se nachází asi dva kilometry od jezera. Celé území tehdy patřilo, jak jsme se již zmínili v předchozí kapitole, herodovskému tetrarchu Filipovi, který původní malou rybářskou osadu nechal přebudovat na své hlavní město. Kvetoucí helénistická kultura, podporovaná Herodovci a šířená po celém okolí Galileje, přetvářela i původní židovskou enklávu.³²⁸

O této situaci mohou svědčit také jména prvních povolanych. Jména Šimon Petr, Ondřej a Filip jsou řecká, ačkoliv jejich nositelé mají hebrejský původ.³²⁹ Obyvatelé Betsaidy vzhledem ke kultuře, v níž vyrůstali, mluvili vedle aramejštiny také řeckým jazykem.³³⁰ Tato skutečnost jim otevírala cestu k lidem helénské kultury, jak je zřejmé i ze setkání Filipa a Ondřeje s řeckými poutníky v Jeruzalémě (Jan 12,20-26). Není tedy náhodou, že právě Filip s Ondřejem, jež spojuje jeden původ, jsou zmiňováni

³²⁵ Jan, na rozdíl od synoptiků, neuvádí seznam všech 12 učedníků, ale termín „Dvanáct“ v textu evangelia užívá – srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 192.

³²⁶ CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. Praha: Návrat domů, 2008, s. 203, 219.

³²⁷ ROUSSEAU, John J. – ARAV, Rami. *Jesus and his Word. An archaeological and cultural dictionary*. Minneapolis: Fortress Press, 1995, s. 94.

³²⁸ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 179; KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 225.

³²⁹ Srov. BENEDIKT XVI. *O počátcích církve*, s. 96–97; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 192.

³³⁰ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*, s. 229.

v seznamech Dvanácti vedle sebe (Mk 3,18; Sk 1,13) a v Janově evangeliu společně na několika místech, např. při nasycení pěti tisíců (Jan 6,1-15) či při zmiňovaném setkání s Řeky.³³¹

Apoštol Filip na rozdíl od Šimona Petra a Ondřeje nehledá Ježíše z Nazareta, ale sám Pán vyvíjí tuto iniciativu a zve jej k následování.³³² Rozbor řeckého textu vedl některé badatele k několika možným závěrům. Náleží rozhodnutí o odchodu do Galileje apoštolu Filipovi, nebo Ježíšovi z Nazareta?³³³ Nepatřil Filip původně k učedníkům Jana Křtitele, kteří zůstali u Ježíše, a až později se jej rozhodl následovat?³³⁴ Tyto a jiné otázky zřejmě zůstanou tajemstvím i pro příští generace badatelů. Důležitým sdělením je zde ovšem Filipovo rozhodnutí „být s ním“,³³⁵ tedy následovat osobu i poslání Ježíše z Nazareta. Jeho pevná víra ve zvolenou cestu se projeví hned v následující oponentuře Natanaelovi, který reaguje skepticky: „Z Nazareta? Co odtamtud může vzejít dobrého?“³³⁶ Filip rozhodně a s rysy opravdového svědka Kristova zve slovy, kterými jej i první dva učedníky sám Mistr povolal: „*Pojd' a přesvědč se!*“³³⁷

V těchto slovech se zrcadlí nejen akt pozvání, ale především cíleně mířená výzva k osobní zkušenosti, skrze niž lze přijmout zvěst o Mesiáši Ježíši Kristu, který sám je osobou. Ona blízkost je nutná k důvěrnému poznání, sdílení života i následnému svědectví.³³⁸ Tato zvěst je šířena od muže k muži, od osoby k osobě již z dob počátků izraelského národa, přes Ježíšovo veřejné působení, první křesťanskou obec, misie až k jednotlivcům dnešní i budoucí generace. Všichni jsou pozváni k následování a svědectví, které nám zanechal Syn Boží, zjevitel všemohoucího Otce.³³⁹ K této činnosti nás vybízí apoštol Filip, když každému z nás říká prostě a obyčejně, ovšem s jasným cílem: „*Pojd' a přesvědč se!*“³⁴⁰ V těchto slovech se může zrcadlit také

---

³³¹ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2014, s. 45; srov. také MARTYN, Louis J. *History and theology in the Fourth Gospel*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2003, s. 150; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 51.

³³² Srov. Jan 1,43.

³³³ Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 87.

³³⁴ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 45.

³³⁵ Srov. Mk 3,14.

³³⁶ Jan 1,46.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Srov. BENEDIKT XVI. *O počátcích církve*, s. 96–97.

³³⁹ Srov. BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana*, s. 64.

³⁴⁰ Tamtéž.

Filipova horlivost a rozhodnost v důležitých momentech jeho cesty s Ježíšem z Nazareta, jak je zřejmé i z následných situací.³⁴¹

Odpověď Natanaela v Jan 1,49 může reprezentovat víru mnohých lidí, kteří přijmou svědectví nebo spatří zázrak a poté hledají rozumem, nikoliv vírou, vhodné pojmenování toho, co poznávají. Natanael k tomu využívá známé tituly očekávaného mesiáše z tradice izraelského národa: „Syn Boží“, „král Izraele“. Následná Ježíšova reakce vychází z poznání malé víry u těch, které povolává. Zde je něco víc, než najdeme u Mojžíše a Proroků, Natanaelovu titulaturu posouvá s trpělivostí dále. Ze starozákonního „Syna Božího“ se stává „Syn člověka“ v nové smlouvě.³⁴² Ježíš se zjevuje jako Slovo (Logos), které se stalo tělem, nový chrám, brána mezi Bohem a člověkem, v něm jsou nebesa otevřená, v něm je Bůh mezi námi a my v něm, participace Boha a člověka. Ježíšova odpověď je vrcholem jeho zjevení učedníkům, které bude následně rozvíjeno v celém evangeliu.³⁴³ Jeho slova nám dokazují, že Syn tvoří dokonalou jednotu s Otcem, v níž se navzájem oslavují. Ježíšův život je oslavou Otce, který odpovídá oslavením Syna.³⁴⁴

Počátkem i zkouškou pravé víry, která je hlavním tématem janovské christologie i teologie, může být i scéna nasycení pěti tisíců v Jan 6,1-15. Znamení a zázraky, jež Ježíš koná při svém veřejném působení, mají ukazovat především na Otce a jeho touhu setkat se s lidmi.³⁴⁵ Tato touha je zprostředkována zjevením a posláním jednorozeného Syna, které lze přijmout pouze vírou. Zkouška víry je určena vybraným Dvanácti i celému zástupu těch, kteří se před židovskými „svátky chleba“ na jaře shromáždili na břehu Galilejského či Tiberiadského moře. Ježíš ví, co chce učinit,

---

³⁴¹ Srov. BENEDIKT XVI. *O počátcích církve*, s. 97.

³⁴² U Jana se titul „Syn člověka“ objevuje celkem 13x, ale nikde sám o sobě Ježíš neřeká „já jsem Syn člověka“. Tímto titulem, užitým většinou ve 3. osobě, se Ježíš distancuje od lidových představ politicko-triumfalistického mesiáše – srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vyd. Praha–Kostelní Vydří: Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 67; srov. také MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 88.

³⁴³ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 46; BENEDIKT XVI. *Verbum Domini*, s. 25-29.

³⁴⁴ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta*, s. 78-79; srov. také JUDGE P. J. *Come and see. The first disciples and christology in the fourth gospel*. In VERHEYDEN, Jozef – OYEN, Geert van – LABAHN, Michael – BIERINGER, Reimund (ed.). *Studies in the Gospel of John and its christology. Festschrift Gilbert Van Belle*. Walpole: Peeters, 2014, s. 69.

³⁴⁵ Srov. PORSCHE, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 53.

ale po zjevení svého poslání i slávy při povolání, na svatbě v Káně a po řeči o pokrmu v Jan 4,32-34, zkouší pravý směr víry svých následovníků.³⁴⁶

Ježíš nejprve zkouší otázkou apoštola Filipa, který mu odpovídá společně s apoštolem Ondřejem. Perikopa o nasycení pěti tisíců je tedy již druhým místem, kde tito dva apoštolové vystupují společně. Důvod, proč Ježíš upřel svou pozornost na tyto dva učedníky, spočívá patrně v jejich původu, neboť oba pocházejí z Betsaidy a mají tedy přehled o hospodářské i zemědělské situaci v regionu kolem severovýchodního břehu Galilejského jezera.³⁴⁷ Nabízí se zde také další možný důvod Ježíšova soustředění se na Filipa a Ondřeje, a tím je jejich malá víra zapříčiněná buď specifickým charakterem jejich osoby, nebo původem. Filip i Ondřej při povolání vyznávají před svými druhy, že našli Mesiáše, toho očekávaného, ale v zápětí nechápou Ježíšův dotaz na pořízení chleba.³⁴⁸ Filip při odpovědi myslí na peníze, Ondřej na množství chleba.³⁴⁹ Ani jeden z nich nezná původ chleba, stejně jako v Jan 4,11 Samaritánka neznala původ vody.³⁵⁰ Možným vysvětlením jejich nechápavého úsudku může být také prostředí, z něhož byli povoláni. Helénská kultura zaměřená především na materiální i duchovní potřeby člověka či částečná nebo úplná absence vzdělání vzhledem k rybářské profesi mohla být příčinou jejich způsobu uvažování. Nabízí se ještě jedno možné vysvětlení jejich malé víry, a tím je implicitní předvelikonoční christologie (opakem je explicitní povelikonoční christologie). Apoštolové Filip i Ondřej nemohli mít plnou víru v Ježíše Krista, která má svůj zdroj až v událostech Velikonoc a Letnic. Do okamžiku Ježíšova vzkříšení učedníci plně nechápali slova a skutky při jeho veřejném působení. Až oslavený Ježíš jim zcela otevřel oči.³⁵¹ Realismus a věčnost v reakci Filipa na Ježíšovu otázku ukazuje jeho schopnost posoudit vývoj dané situace. Pravděpodobně pro tuto jeho vlastnost se na něj Ježíš obrací. Lze se jen domnívat, že apoštol Filip patřil pro své dovednosti do užšího společenství kolem Ježíše, i uvnitř Dvanácti.³⁵²

---

³⁴⁶ Srov. BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana*, s. 179.

³⁴⁷ Srov. KLINK, Edward W. *John*, s. 303.

³⁴⁸ Srov. Jan 1,41.45.

³⁴⁹ Srov. TILBORG, Sjeff van. *Das Johannes-Evangelium*, s. 87.

³⁵⁰ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 142.

³⁵¹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta*, s. 54–55.

³⁵² Srov. BENEDIKT XVI. *O počátcích církve*, s. 98.

Nasycení pěti tisíců v šesté kapitole je v teologickém slova smyslu předobrazem rozsáhlé pasáže o chlebě života (Jan 6,26-71). Obraz chleba (21x v 6. kapitole, 25x u Jana) je symbolickým vyjádřením daru nebe i země, lidské námahy, lopoty i života. V chlebě je znázorněna spolupráce stvoření se Stvořitelem, vše dobré i zlé v lidském údělu. Ježíšovým chlebem je Otcova láska, která je sdílena s bratry až do krajnosti, reality kříže. Chléb se tedy stává znamením daru života, který nelze koupit za peníze. Tato symbolika je vyjádřena rovněž ve Filipových slovech o nedostatku peněz na koupi chleba. Aniž by sám tušil význam svých slov, tak vyjádřil hodnotu chleba, kterou není možné vyvážit penězi. Předobraz slavení eucharistie je zde prezentován také příkazy, které Ježíš dává svým učedníkům. Na jeho podnět usazují lid stejně tak, jako mění polohu hosté na slavnostní hostině. Po díkyvzdání dává Ježíš chléb učedníkům a učedníci zástupu. Pět chlebů a dvě ryby odkazují na číslici sedm, tedy symbol plnosti. Každý má tedy možnost vzít si z této plnosti – nekonečnosti daru tolik, kolik potřebuje pro nasycení své potřeby i touhy. V každé částice chleba je přítomno celé množství. Je tedy nutné sesbírat vše, aby nepřišlo nazmar nic z toho, co se dává. Učedníci stále nechápou velikost daru, ale již nyní jsou povoláni k tomu, aby konali tak, jak Pán nařizuje, a odpovědně uchovávali celou plnost jeho daru. Ani oni, ani nasycený zástup zcela nepochopili význam Ježíšova poslání, zjevení Otcovy vůle. Důkazem je jejich reakce na toto znamení, kdy Ježíše provolávají prorokem a králem, tedy světskými tituly, které jsou v jeho očích stejně pomíjivé jako nasycení chlebem z mouky a vody. Jeho kralování je spojeno s křížem, na němž skutečně tento titul obdrží (Jan 19,19-20).³⁵³

Ze severovýchodního břehu Genezaretského jezera se naše pozornost obrátí do Jeruzaléma, kde se uzavírá Ježíšovo putování i veřejné působení. Jeruzalém, v přeneseném slova smyslu „hlavní město židovstva“, byl původně jebúsejskou pevností, která byla po dobytí Davidovými vojsky nazývána „Městem Davidovým“. Pravověrní židé se třikrát denně modlili v „modlitbě osmnácti požehnání“ za „Město Davidovo“. Původní kananejský název města „Jerúšálájim“ se ovšem udržel i nadále, takže jej nalzáme v hebrejském znění „ירושלַיִם“ ve Starém zákoně 640x, v Novém zákoně je často užíváno v helenizovaném tvaru „Hierosolyma“ 63x a v původním překladu hebrejského výrazu do řečtiny „Jerusalém“ 76x, arabský název města

---

³⁵³ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 142–150; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 222–223.

je „القدس“, v přepisu „al-Quds“.³⁵⁴ Město Jeruzalém není pro židovský národ významné vzhledem ke svojí strategické poloze výhodné pro cesty za obchodem, ale především pro existenci Chrámu (druhého Chrámu), který byl až do své zkázy v roce 70 jednou z důležitých základních hodnot náboženské i národní identity veškerého tehdejšího židovstva. Nebyl jen místem kultu s oběťmi, ale rovněž centrem celého života. Hrál velmi důležitou roli nejen ve vnitřním politickém, hospodářském i náboženském životě židovských obyvatel v Palestině, ale také pro diasporní židovstvo byl důležitým místem jejich víry, na jehož správě se podíleli placením chrámové daně i účastí na poutích.³⁵⁵

Na toto místo připutoval Ježíš se svým společenstvím Dvanácti, aby jako pravověrní Židé oslavili „Pesach“, poutní svátek, který byl a stále je připomínkou cesty z otroctví ke svobodě, z Egypta do zaslíbené země.³⁵⁶ V jarním měsíci Nisanu přichází příslušníci židovského národa na svůj nejdůležitější svátek do jeruzalémského chrámu, aby se ...*přišli* ... *klanět Bohu* (Jan 12,20). Kromě Ježíše a jeho Dvanácti se zde nachází skupina Řeků (Ἑλληνές) – zřejmě rodilých Řeků, kteří jsou jako proselyté spojeni se židovstvím, popř. jen pohané se židovstvím sympatizující nebo představující, podle jiných exegetů, onu zmíněnou diasporní židovskou komunitu – a chtějí vidět Ježíše.³⁵⁷ Jejich jednání zastupuje touhu celého světa jít za Pánem (Jan 12,19). Paradoxní je zde skutečnost, že Židé ještě v Galileji osočují Ježíše z jeho úmyslu jít učit mezi pohany (Jan 7,35), a v Jeruzalémě k němu pohané přicházejí, aby se od něho učili (Jan 12,20).³⁵⁸ Evangelista symbolicky, patrně pro jejich původ, toto setkání uvádí nepřímým kontaktem s Ježíšem přes dva učedníky.³⁵⁹ Zde se zrcadlí také naše cesta za Ježíšem, kterou nám již po staletí zprostředkovávají jeho učedníci. Jan pro tento úkol vybírá apoštoly Filipa a Ondřeje, tedy ty, kteří jsou mezi prvními povolányými, zřejmě i tvoří nejužší skupinu spolupracovníků ve společenství Dvanácti, ale především mají s Řeky společné nejen jméno, ale také jazyk. Jako rybáři jsou povoláni k tomu, aby následovali Pána v hledání ztracených ovcí, v přeneseném významu, aby shromažďovali izraelský národ rozptýlený v diaspoře. Původ apoštolů Filipa

³⁵⁴ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*, s. 114.

³⁵⁵ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 53.

³⁵⁶ Srov. DIVECKÝ, Jan. *Židovské svátky. Kalendářem od Pesachu do Purimu*. Praha: P3K, 2005.

³⁵⁷ Srov. TILBORG, Sjeff van. *Das Johannes-Evangelium*, s. 176.

³⁵⁸ Srov. ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 177.

³⁵⁹ Srov. PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 123.

i Ondřeje z helénské a multikulturní Betsaidy oba předurčil k misijnímu poslání, ke svědectví o živém Kristu mezi židovským a jiným obyvatelstvem helénského světa. Zejména apoštol Filip hraje u Jana centrální roli v mezikulturní misii a stává se tak pomyslným mostem mezi příslušníky jiných národů a Ježíšem.³⁶⁰ V souvislosti s tímto Filipovým posláním může být Ježíš nahlížen jako sjednotitel a obnovitel rozděleného izraelského národa.³⁶¹

Ježíšovu reakci na zájem řeckých poutníků je možné chápat také jako pozvání do jedné církve Božích dětí, jejíž existence souvisí s hodinou, v níž bude oslaven Syn člověka. Z textu není zřejmé, jestli tuto řeč vyslechli také uvedení řečtí poutníci.³⁶² Vrcholem celého Ježíšova životního příběhu je zmiňovaná hodina oslavení Syna a Otce.³⁶³ Podobenství o pšeničném zrně je obrazem reality a radikality kříže. Příklad „starého“ Božího stvoření, jež odumírá, je obrazem nového stvoření v Kristu. Pád do smrti je v Kristu vyvýšením do vzkříšení. Pokud by Ježíš nepoložil život za bratry, zůstal by sám, neboť by nemohl být Božím Synem, nežil by v lásce Otce milujícího své děti. Darováním svého života se zjevuje jeho rovnost s Otcem.³⁶⁴

Ježíšovo pozvání k následování má své jasné pravidlo, jak pro učedníky, tak pro řecké poutníky, a tím je obět' vlastního života ve prospěch služby bratřím. K prezentaci této cesty služby, která vede až k počtě od Otce, nám může posloužit parafráze známého výroku z Markova evangelia (Mk 8,34). Kdokoliv chce kráčet za Ježíšem, musí se zřítí svého zakřivení do sebe, vzít na svá bedra kříž života a následovat Ježíše v lásce k Bohu, bližnímu a stvořenému světu. Být Ježíšovým služebníkem znamená v Janovi konkrétní projev lásky, tedy v důstojnosti Syna položit svůj život do služby bližnímu. Opravdový a věrný služebník je tam, kde je jeho Pán.³⁶⁵ Hodina oslavení se již blíží. Společenství Dvanácti se svým Pánem přichází do večeřadla, kde Ježíš pronáší dlouhou poslední řeč, která má nejen teologickou, ale také uměleckou výpovědní hodnotu (Jan 13,1 - 17,26). Součástí této řeči je také Ježíšova odpověď na otázky kladené

---

³⁶⁰ Srov. ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 177, 179.

³⁶¹ Srov. tamtéž, s. 177.

³⁶² Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 326; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 374; KLINK, Edward W. *John*, s. 564.

³⁶³ Srov. Jan 12,23.28.

³⁶⁴ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 327.

³⁶⁵ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 327; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 374–375.

apoštoly Šimonem Petrem, Tomášem a Filipem, popř. jinými učedníky. Nechápvavý Petr, nevěřící Tomáš a stále pochybující Filip reprezentují v této Ježíšově řeči na rozloučenou všechny ty, kteří chtějí následovat Pána, ale stále nemohou pro svoji malou víru pochopit původ i poslání Syna, jenž celým svým životem oslavuje Otce. Evangelista využívá jednotlivé postavy Ježíšových učedníků vzhledem k jejich specifickým rysům v celém evangeliu, aby symbolicky vyjádřil nutnost víry pro přijetí definitivního zjevení Boha Otce v Synu člověka.³⁶⁶

Téma víry, jak již bylo řečeno, je klíčovým tématem Janova evangelia. Otázka, kterou evangelista vkládá do úst apoštola Filipovi, je pomyslným uzavřením příběhu této postavy v evangeliu, ale zároveň počátkem jeho další cesty, na níž je Pánem vyvolen a poslán. Jeho smělá touha spatřit Otce se podobá touze Mojžíšově v Ex 33,18. Stejně jako Mojžíš i apoštol Filip, aniž by tuto skutečnost dokázal plně pochopit, měl již od počátku svého povolání před sebou tvář Otce, která se zrcadlila v Synu. Vše, co Syn koná slovy a skutky, odkazuje na Otce, který je se Synem jedno. Milovaný přebývá v milujícím, Syn je slovem Otce, jehož činem je milovat a dávat život. Činy Syna jsou činy Otce. Jedině v Synu mohou tedy věřící přicházet k Otci. Jedinou cestou k poznání Otce je radikalita kříže, která ukazuje Boha jako nekonečně milujícího Otce. Po návratu Slova k Otci získávají věrní Ducha svatého, aby poznali celou pravdu (Jan 14,26). V Ježíšově jménu pak mohou konat mocné, větší skutky a prosit o cokoli, co slouží k plnému životu z lásky k Bohu a bližnímu. Aby tato prosba – modlitba byla účinná, tak je nutná pevná víra bez pochybností, s jistotou vyslyšení.³⁶⁷

Apoštol Filip je v Janově evangeliu prezentován jako ten, který pochází z helénské prostředí multikulturního města Betsaidy, jehož cíleně a osobně jako prvního z Dvanácti povolává k následování sám Ježíš Kristus. Je tím, na něhož se před zázrakem nasycení pěti tisíců s důvěrou obrací Ježíš a učí jej znát hodnotu chleba života. Je prezentován také jako ten, který poctivě hledá význam svého poslání „být s Ježíšem“ a svědčí o něm rovněž tím, že tvoří pomyslný most mezi Ježíšem na jednom břehu a Natanaelem, hladovým zástupem i řeckými poutníky na břehu druhém.

---

³⁶⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. Praha-Kostelní Vydří: Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 186–190.

³⁶⁷ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana*, s. 367–377; MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*, s. 416–422; BENEDIKT XVI. *O počátcích církve*, s. 99–100; KLINK, Edward W. *John*, s. 624–626.

4. Filip ve Skutcích apoštolů

Skutky apoštolů, jejichž autorem je podle tradice evangelista Lukáš, nám předkládají texty známé ze synoptických evangelií a zároveň zcela nová vyprávění o životě prvotní církve v Jeruzalémě, o jejím misijním působení i o osudech některých apoštolů z okruhu Dvanácti a jejich spolupracovníků. Mezi ně patřil i apoštol Filip a jáhen – evangelista Filip, což vede k otázce totožnosti i odlišnosti těchto postav.³⁶⁸ Většina současných biblistů odlišuje v příbězích Skutků apoštolů dva nositele tohoto jména, tedy apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, a jáhna – evangelistu Filipa, jednoho ze Sedmi.³⁶⁹ Jednotlivé úryvky, které budou v této podkapitole analyzovány, nám tuto domněnku částečně potvrzují, neboť odlišují působení apoštolů a jáhna Filipa. Podobně jako u synoptiků i zde nalzáme zmínku o apoštolu Filipovi pouze ve výčtu Dvanácti po Kristově nanebevstoupení, tedy již bez Jidáše Iškariotského (Sk 1,13-14). Další perikopy se budou věnovat především postavě jáhna – evangelisty Filipa, jednoho ze Sedmi. Nejprve bude analyzována perikopa o vyvolení sedmi jáhnů (Sk 6,1-7), dále evangelistovo působení v Samaří (Sk 8,4-6. 12-13), na něž bude pomyslně navazovat cesta do Gázy i křest etiopského dvořana (Sk 8,26-40) a Pavlova návštěva jáhna Filipa i jeho dcer v Cesareji (Sk 21,8-9). Také zde bylo užito synchronní analýzy pro studium řeckých textů.

První podkapitola přináší originální řecký text podle kritického 28. vydání Nestle-Aland a jeho českou verzi vycházející z Českého ekumenického překladu (ČEP).

Následovat bude podkapitola věnující se literární a jazykové analýze textu vybraných pasáží, jejich literární i gramatické shodě či diferencí.

Poslední oddíl bude opět patřit historické a teologické interpretaci získaných údajů ze zvolených částí Skutků apoštolů, kde bude zvýšená pozornost věnována životnímu příběhu jáhna – evangelisty Filipa, jednomu ze Sedmi.

---

³⁶⁸ Srov. ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 180.

³⁶⁹ Srov. SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. 1. Teil*. Freiburg: Herder, 1980, s. 428; ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 181; BOCK, Darrell L. *Acts. Baker exegetical commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2007, s. 261; SCHNABEL, Eckhard J. *Acts. Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2012, s. 83, 333; PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles. The Pillar New Testament commentary* Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Co., 2009, s. 234.

4.1. Řecké texty a jejich překlad

Sk 1,13-14

13 καὶ ὅτε εἰσῆλθον, εἰς τὸ ὑπερῶνον ἀνέβησαν οἳ ἦσαν καταμένοντες, ὃ τε Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἀνδρέας, Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος καὶ Μαθθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαίου καὶ Σίμων ὁ ζηλωτὴς καὶ Ἰούδας Ἰακώβου.

14 οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ σὺν γυναιξίν καὶ Μαρίας τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

Sk 6,1-7

1 Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν.

2 προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν εἶπαν· οὐκ ἄρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις.

13 Když přišli do města, vystoupili do horní místnosti domu, kde pobývali. Byli to Petr, Jan, Jakub, Ondřej, Filip a Tomáš, Bartoloměj a Matouš, Jakub Alfeův, Šimon Zélóta a Juda Jakubův.

14 Ti všichni se svorně a vytrvale modlili spolu se ženami, s Marií, matkou Ježíšovou, a s jeho bratry.

1 V té době, kdy učedníků stále přibývalo, začali si ti z nich, kteří vyrostli mezi Řeky, stěžovat na bratry z židovského prostředí, že se jejich vdovám nedává každodenně spravedlivý díl.

2 A tak apoštolové svolali všechny učedníky a řekli: „Bohu se nebude líbit, jestliže my přestaneme kázat Boží slovo a budeme sloužit při stolech.

3 ἐπισκέψασθε δέ, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένουσ ἐπτά, πλήρεις πνεύματος καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης,

4 ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.

5 καὶ ἤρρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρης πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, καὶ Φίλιππον καὶ Πρόχορον καὶ Νικάνορα καὶ Τίμωνα καὶ Παρμενᾶν καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα,

6 οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

7 Καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἤϋξανεν καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλήμ σφόδρα, πολὺς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει.

Sk 8,4-6

4 Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον.

5 Φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς [τὴν] πόλιν τῆς Σαμαρείας ἐκήρυσσεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν.

3 Bratří, vyberte si proto mezi sebou sedm mužů, o nichž se ví, že jsou plni Ducha a moudrosti, a pověříme je touto službou.

4 My pak budeme i nadále věnovat všechn svůj čas modlitbě a kázání slova.“

5 Celé shromáždění s tímto návrhem rádo souhlasilo, a tak zvolili Štěpána, který byl plný víry a Ducha svatého, dále Filipa, Prochora, Nikánora, Timóna, Parména a Mikuláše z Antiochie, původem pohana, který přistoupil k židovství.

6 Přivedli je před apoštoly, ti se pomodlili a vložili na ně ruce.

7 Slovo Boží se šířilo a počet učedníků v Jeruzalémě velmi rostl. Také mnoho kněží přijalo víru.

4 Ti, kteří se z Jeruzaléma rozprchli, začali kázat evangelium všude, kam přišli.

5 Filip odešel do města Samaří a zvěstoval tam Krista.

6 προσεῖχον δὲ οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει.

Sk 8,12-13

12 ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες.

13 ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσεν καὶ βαπτισθεὶς ἦν προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ, θεωρῶν τε σημεῖα καὶ δυνάμεις μεγάλας γινομένας ἐξίστατο.

Sk 8,26-40

26 Ἄγγελος δὲ κυρίου ἐλάλησεν πρὸς Φίλιππον λέγων· ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Γάζαν, αὕτη ἐστὶν ἔρημος.

27 καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος δυνάστης Κανδάκης βασιλίσσης Αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς, ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ,

6 Všichni lidé byli zaujati Filipovými slovy, když je slyšeli a když viděli znamení, která činil.

12 Ale když uvěřili Filipově zvěsti o Božím království a o Ježíši Kristu, dávali se pokřtít muži i ženy.

13 Tu uvěřil i sám Šimon, dal se pokřtít, byl stále s Filipem a nevycházel z úžasu, když viděl, jak se tu dějí veliká znamení a mocné činy.

26 Anděl Páně řekl Filipovi: „Vydej se na jih k cestě, která vede z Jeruzaléma do Gázy.“ Ta cesta je opuštěná.

27 Filip se vydal k té cestě a hle, právě přijížděl etiopský dvořan, správce všech pokladů kandaky, to jest etiopské královny. Ten vykonal pouť do Jeruzaléma

28 ἦν τε ὑποστρέφων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ καὶ ἀνεγίνωσκεν τὸν προφήτην Ἡσαΐαν.

29 εἶπεν δὲ τὸ πνεῦμα τῷ Φιλίπῳ· πρόσσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ.

30 προσδραμῶν δὲ ὁ Φίλιππος ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος Ἡσαΐαν τὸν προφήτην καὶ εἶπεν· ἄρα γε γινώσκεις ἂ ἀναγινώσκεις;

31 ὁ δὲ εἶπεν· πῶς γὰρ ἂν δυναίμην ἐὰν μή τις ὀδηγήσει με; παρεκάλεσέν τε τὸν Φίλιππον ἀναβάνατα καθίσει σὺν αὐτῷ.

32 ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς ἦν ἀνεγίνωσκεν ἦν αὕτη· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωτος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.

33 Ἐν τῇ ταπεινώσει [αὐτοῦ] ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἵρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

34 ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φιλίπῳ εἶπεν· δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ ἢ περὶ ἑτέρου τινός;

28 a nyní se vracel na svém voze a četl proroka Izaiáše.

29 Duch řekl Filipovi: „Běž k tomu vozu a jdi vedle něho!“

30 Filip k němu přiběhl, a když uslyšel, že ten člověk čte proroka Izaiáše, zeptal se: „Rozumíš tomu, co čteš?“

31 On odpověděl: „Jak bych mohl, když mi to nikdo nevyloží!“ A pozval Filipa, aby nastoupil a sedl si vedle něho.

32 To místo Písma, které četl, znělo: „Jako ovce vedená na porážku, jako beránek, němý, když ho stříhají, ani on neotevřel ústa.“

33 Ponižil se, a proto byl soud nad ním zrušen; kdo bude moci vypravovat o jeho potomcích? Vždyť jeho život na této zemi byl ukončen.‘

34 Dvořan se obrátil k Filipovi: „Vylož mi, prosím, o kom to prorok mluví – sám o sobě, či o někom jiném?“

35 ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν.

36 ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν, ἦλθον ἐπὶ τι ὕδωρ, καὶ φησιν ὁ εὐνοῦχος· ἰδοὺ ὕδωρ, τί κωλύει με βαπτισθῆναι;

38 καὶ ἐκέλευσεν στήναι τὸ ἄρμα καὶ κατέβησαν ἀμφοτέροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὃ τε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν.

39 ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα κυρίου ἤρπασεν τὸν Φίλιππον καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος, ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων.

40 Φίλιππος δὲ εὐρέθη εἰς Ἄζωτον· καὶ διερχόμενος εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

Sk 21,8-9

8 τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξελθόντες ἦλθομεν εἰς Καισάρειαν καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν ἐπτά, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ.

9 τούτῳ δὲ ἦσαν θυγατέρες τέσσαρες παρθένοι προφητεύουσαι.

35 Tu Filip začal u toho slova Písma a zvěstoval mu Ježíše.

36 Jak pokračovali v cestě, přijeli k místu, kde byla voda. Dvořan řekl: „Zde je voda. Co brání, abych byl pokřtěn?“

38 Dal zastavit vůz a oba, Filip i dvořan, sestoupili do vody a Filip je pokřtil.

39 Když vystoupili z vody, Duch Páně se Filipa zmocnil a dvořan ho už neviděl, ale radoval se a jel dál svou cestou.

40 Filip se pak ocitl v Azótu. Procházel všemi městy a přinášel jim radostnou zvěst, až se dostal do Cesareje.

8 Druhý den jsme se vydali na cestu a přišli do Cesareje. Tam jsme navštívili Filipa, kazatele evangelia a jednoho ze sedmi jáhnů, a ubytovali se u něho.

9 Ten měl čtyři neprovdané dcery, prorokyně.

4.2. Vymezení, literární a jazyková analýza vybraných textů

Skutky apoštolů vypovídají o apoštolu Filipovi, jednomu z Dvanácti, a jáhnu – evangelistu Filipovi, jednomu ze Sedmi, v chronologickém sledu jednotlivých perikop. V tomto pořadí výpovědí si je také představíme. Nejprve budeme věnovat pozornost úryvku o shromáždění společenství Dvanácti (i když postrádá Jidáše Iškariotského, tak je stále nazýváno tímto termínem – viz 1,17) po nanebevstoupení Ježíšově (Sk 1,13-14). Na něj bude pomyslně navazovat perikopa o vyvolení sedmi jáhnů (Sk 6,1-7). V rámci osmé kapitoly Skutků apoštolů se budeme nejprve zabývat krátkým úryvkem, který uvozuje perikopu o kázání evangelia v Samaří (Sk 8,4-6), jehož plodem je křest Šimona – zřejmě „Mága“ (Sk 8,12-13), a analýzu zakončíme Filipovou misí na cestě do Gázy, během níž pokřtil etiopského dvořana – eunucha (Sk 8,26-40). Podkapitolu bude uzavírat krátká zmínka o Pavlově návštěvě jáhna Filipa a jeho čtyř dcer na cestě do Jeruzaléma (Sk 21,8-9).

4.2.1. Apoštol Filip, jeden z Dvanácti, po nanebevstoupení Kristově (Sk 1,13-14)

Perikopa se seznamem zbývajících členů společenství Dvanácti, po odchodu Jidáše Iškariotského, je součástí většího celku, jenž pojednává o situaci prvotní církve po nanebevstoupení Ježíšově. Po Lukášově „prologu“ ve vv. 1–4 následuje část, kterou Schneider ve svém komentáři nazývá „Ježíšovo nanebevstoupení“ (Sk 1,4-14), za ní se pak nachází „Volba Matěje“ (Sk 1,15-26).³⁷⁰ Jiní exegeté označují jako prolog celou část o nanebevstoupení Ježíšově, tedy 1,1-14.³⁷¹ Perikopě tudíž předchází Lukášův „prolog“ (Sk 1,1-4) a pasáž o Ježíšově nanebevstoupení, očekávání příchodu Ducha svatého a cesta do Jeruzaléma (Sk 1,5-12). Následující pasáže pak hovoří o doplnění apoštolského kruhu (Sk 1,15-26).

Nyní již k samotnému textu, který zahrnuje vv. 13 a 14. Ve v. 13 nalezneme zmínku o místě setkávání apoštolů i jejich jménech. *Když přišli do města, vystoupili do horní místnosti domu, kde pobývali.* Cesta do Jeruzaléma netrvala apoštolům více než patnáct minut, neboť vzdálenost Olivové hory a Jeruzaléma je asi jeden kilometr,

³⁷⁰ Srov. SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 195, 211.

³⁷¹ Srov. DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte. Ein Kommentar für die Praxis*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2003, s. 26.

což odpovídá povolenému limitu chůze v sobotu.³⁷² Jejich místo setkávání bylo v ... *horní místnosti domu, kde pobývali* (τὸ ὑπερῶον).³⁷³ Z textu není zřejmé, jestli se toto místo shoduje s místností v Lk 22,12, kde byla slavena poslední Ježíšova večeře se společenstvím Dvanácti, nebo šlo o horní patro domu, který patřil Marii, matce Jana Marka, v němž se později schází množství členů jeruzalémské církve k modlitbě (Sk 12,12).³⁷⁴ Horní místnost u velkých domů tehdejší doby byla často užívána jako jídelna nebo obydlí pro nemajetné či poutníky.³⁷⁵ V *Biblia Sacra Vulgata* je užito slova *cenaculum*, jež bývá obvykle překládáno jako jídelna.³⁷⁶ I přes tyto možné domněnky nám úryvek tedy nepodává konkrétní informaci o identifikaci místnosti, ale o místě, ...*kde pobývali*.³⁷⁷

Pobývalo zde tedy společenství Dvanácti bez Jidáše Iškariotského: ... *Petr, Jan, Jakub, Ondřej, Filip a Tomáš, Bartoloměj a Matouš, Jakub Alfeův, Šimon Zélóta a Juda Jakubův*. Stejný seznam nalezneme u synoptiků a částečně také u Jana, jak již bylo předmětem zájmu předchozích kapitol.³⁷⁸ Apoštol Filip (Φίλιππος) se v seznamu Dvanácti nachází vždy na pátém místě. Pouze na tomto místě ve Skutcích apoštolů a u Marka jej nalezneme bezprostředně po apoštolu Ondřejovi (Ἀνδρέας).³⁷⁹ V předchozí kapitole byla také vyjádřena jistá spojitost těchto dvou apoštolů v textech Janova evangelia vzhledem k jejich společnému původu z města Betsaidy.³⁸⁰

---

³⁷² Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve. Poselství Skutků apoštolských*. Praha: Návrat domů, 1999, s. 50.

³⁷³ Srov. také Sk 9,37.39; 20,8.

³⁷⁴ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 51; SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 82; BRUCE, F. F. *Commentary on the Book of the Acts. The new international commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans publishing company, 1976, s. 42–43.

³⁷⁵ Srov. BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*. Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans publishing company, 1953, s. 73; BOCK, Darrell L. *Acts*, s. 77.

³⁷⁶ Srov. *Biblia sacra. Iuxta Vulgatam versionem. Editio quartam emendatam*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994; FOAKES-JACKSON, F. J. *The Acts of the Apostles. The Moffatt New Testament Commentary*. London: Hoode rand Stoughton, 1931, s. 6.

³⁷⁷ καταμένοντες: N. m. pl. part. prés. akt. od slovesa καταμένω, εἰν – zdržet se, přebývat, zůstat.

³⁷⁸ Srov. Mk 3,13-19; Mt 10,1-4; Lk 6,12-16; Jan 1,35-51; Dr. Jan Merell hovoří o rozdělení apoštolů v seznamech do tří tříd, v jejichž čele stojí vždy Šimon Petr, v druhé třídě pak apoštol Filip (vždy na pátém místě), ve třetí třídě Jakub Alfeův (vždy na devátém místě) – srov. MERELL, Jan. *Úvod do čtyř Nového Zákona*. Praha: Universum, 1947, s. 202.

³⁷⁹ Srov. Mk 3,18.

³⁸⁰ Srov. Jan 1,44; 6,5-7; 12,22; srov. ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 180.

Oproti Lukášovu evangeliu jsou v seznamu oddělení pokrevní bratři, což může být znamením nového bratrství v Kristu.³⁸¹

Zbývající členové společenství Dvanácti jsou ve v. 14 charakterizováni jako ti, kteří se ... *svorně a vytrvale modlili spolu se ženami, s Marií, matkou Ježíšovou, a s jeho bratry*. Slovesný tvar vyjadřující svornou a vytrvalou modlitbu προσκατεροῦντες³⁸² nalezneme v různých podobách také na jiných místech Nového zákona, např. u Lukáše ve spojení s konvertity v 2,42 i s apoštoly v 6,4. Vytrvalost v modlitbě, o níž ve spojitosti s tímto slovesem jde, několikrát pomocí tohoto výrazu zdůrazňuje také apoštol Pavel.³⁸³ Ve zmíněné horní místnosti setrvali ve vytrvalé modlitbě společně s apoštoly také ženy, Maria a Ježíšovi bratři. Kromě Marie, matky Ježíšovy, byly v místnosti přítomny pravděpodobně ženy, které jsou uvedeny v Lukášově evangeliu (Lk 8,2-3) jako ty, jež se staraly o Ježíše a společenství Dvanácti během Pánova veřejného působení, tedy Marie Magdalská, Jana, žena Herodova správce Chuzy, a Zuzana.³⁸⁴ Pravděpodobně k nim patřily ženy, které jsou Lukášem v 24,10.22 zmíněny u prázdného hrobu, tedy kromě již uvedených ještě Marie Jakubova a další neznámé ženy, např. i ty, jimž se zjevil Ježíš po svém zmrtvýchvstání v Mt 28,8nn.³⁸⁵ Přední místo mezi nimi má ovšem, jako na jiných místech v Lukášově evangeliu, Ježíšova matka Marie.³⁸⁶ Společně s Marií jsou uvedeni i bratři, o nich rovněž hovoří evangelia.³⁸⁷ Pravděpodobně se jedná o bratry, které Skutky apoštolů i evangelia připomínají spolu s Ježíšem. Mezi nimi nejpřednější místo zaujímá Jakub (Sk 12,17; 15,13; 21,18, Mk 6,3, 1Kor 15,7, Gal 1,19), dále jimi mohou být jeho bratři Josef, Juda a Šimon (Mk 6,3).³⁸⁸ Zmínka o společenství věřících – prvotní církvi,

---

³⁸¹ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 51.

³⁸² Zde v N. m. pl. part. prez. akt. od slovesa προσκατερέω, εἶν – zůstat, setrvat, vytrvat, být oddán.

³⁸³ Srov. Řím 12,12; Kol 4,2 a dále ve Skutcích apoštolů v 6,4; 12,5; u Lukáše v 6,12; 18,1; 22,44; srov. také SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 52; SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 207.

³⁸⁴ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 52.

³⁸⁵ Srov. tamtéž; DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte*, s. 32.

³⁸⁶ Srov. Lk 1,26-56; 2,4-7,19,34.51.

³⁸⁷ Srov. Mk 3,21; Lk 8,19-21; Jan 7,5.

³⁸⁸ Srov. SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 207; BOCK, Darrell L. *Acts*, s. 78; BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*, s. 45; SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 84-85; FOAKES-JACKSON, F. J. *The Acts of the Apostles*, s. 7; BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*, s. 74.

tvořící doslov některých vyprávění ve Skutcích apoštolů, může čtenáři pomoci ke snadnější orientaci v organizaci i rozvoji prvotní církve.³⁸⁹

4.2.2. Volba sedmi jáhnů (Jan 6,1-15)

Prvotní církev pod vedením apoštolů rostla tak, jak Ježíš předpověděl. Jako svědkové Zmrtvýchvstalého (Lk 24,48; Sk 1,8) byli členové společenství Dvanácti poslání hlásat evangelium všem národům a získávat další učedníky (Mt 28,19). Těchto učedníků stále přibývalo, proto bylo nutné vytvořit nové správní podmínky tak, aby se již obnovené společenství Dvanácti mohlo věnovat modlitbě i misiím. Pasáž o vyvolení sedmi jáhnů – diakonů je součástí většího celku Skutků apoštolů, který se věnuje misiím v Jeruzalémě (Sk 2,1 - 8,1a). Schneider perikopou o volbě sedmi jáhnů otevírá obsáhlejší část Skutků apoštolů, která se věnuje šíření evangelia za hranice Jeruzaléma směrem k pohanům (Sk 6,1 - 15,35).³⁹⁰ Pro Roloffa je zase počátkem prvního stadia expanze rané církve (Sk 6,1 - 9,31).³⁹¹ Bock mluví o perikopě vyvolení sedmi jáhnů jako o vyvolení sedmi k pomoci řeckým vdovám.³⁹² Předchází jí pasáž o apoštolech před soudem (Sk 5,17-42), pro znamení a divy, které konali (Sk 5,12-16). Za perikopou o vyvolení sedmi jáhnů následuje část věnující se působení jednoho z nich, Štěpána, který je považován za prvního mučedníka pro Krista (Sk 6,8 - 7,60).

Ihned ve v. 1 nalezneme důvod volby sedmi jáhnů, neboť *V té době, kdy učedníků stále přibývalo, začali si ti z nich, kteří vyrostli mezi Řeky, stěžovat na bratry z židovského prostředí, že se jejich vdovám nedává každodenně spravedlivý díl.* Verš začíná typickým úvodem, jaký známe z jiných míst v Lukášově evangeliu i ve Skutcích apoštolů – *Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις* (v těchto dnech).³⁹³ Dále se ve Skutcích apoštolů setkáme s užitím výrazu „μαθητῶν“ ve významu „učedník“ na 28 místech.³⁹⁴

³⁸⁹ Srov. Sk 6,7; 9,31; 16,5; 19,20.

³⁹⁰ Srov. SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 9.

³⁹¹ Srov. ROLOFF, Jürgen. *Die Apostelgeschichte. Das Neue Testament deutsch*. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1988, s. 106.

³⁹² Srov. BOCK, Darrell L. *Acts*, s. 255.

³⁹³ Srov. Lk 1,39; 6,12; 23, 7; 24,18; Sk 1,15; 11,27.

³⁹⁴ Srov. Sk 6,1, 2,7; 9,1-2, 10. 19-20, 24-26. 38; 11,26. 29-30; 13,51-52; 14,20-22. 28; 15,10; 16,1-2; 18,23. 27; 19,1. 9. 30-31; 20,1. 29-30; 21,4. 15-16.

S nárůstem učedníků přibývalo také různých sporů, které mezi nimi vznikaly.³⁹⁵ Tento spor se týkal především Řeků – helénistů (Ἑλληνιστῶν), tedy řecky mluvících židokřesťanů z diaspory (jako v případě řeckých poutníků u Jana 12,20-22), a Židů – Hebrejů (Ἑβραίουσ), tedy aramejsky mluvících rodilých (domácích) židokřesťanů, o každodenní (καθημερινῆ) povinnost, službu (διακονία, srov. Mk 9,35) církve sytít vdovy (χήραι, srov. Lk 2,37-38; 18,6-8).³⁹⁶ Spor se vztahoval k organizaci každodenní služby (τῆ διακονία τῆ καθημερινῆ) vdovám, které si nebyly schopny obstarat živobytí a jejichž jedinou nadějí byla církev, jež tuto „rodinnou“ povinnost převzala.³⁹⁷

Problém prvotní církve nevytvářelo jen kulturní napětí uvnitř obce, ale především zmiňovaná sociální správa. Apoštolové byli Ježíšem povoláni k vyučování a kázání Božího slova, tím ovšem nelze nijak snížit jejich sociální citění. Při čtení v. 2 je nutné pochopit jejich horlivost pro hlavním úkol vlastního povolání. Ve vv. 2–4 tkví jádro celé perikopy, neboť obsahuje stěžejní charakteristiku apoštolské služby. Apoštolové tedy mají věnovat celý svůj čas ... *modlitbě a kázání slova* (τῆ προσευχῆ καὶ τῆ διακονία τοῦ λόγου).³⁹⁸ Vedle této důležité informace je zde také zmínka o vlastnostech těch, kteří mají být pověřeni ke službě v církvi. Mezi bratry mají být vybráni³⁹⁹ muži ... *plni Ducha a moudrosti...* (πλήρεις πνεύματος καὶ σοφίας). Tímto činem apoštolové položili základ jáhenské služby.⁴⁰⁰

³⁹⁵ Spory prvotní církve srov. také v Sk 5,1-11; 8,18-24; 9,26-28; 11,1-18; 15,1-35; 21,20-36.

³⁹⁶ Srov. BOCK, Darrell L. *Acts*, s. 257; SCHIWY, Günther. *Johannes. Apostelgeschichte. Weg ins Neue Testament. Kommentar und Material*. Würzburg: Echter-Verlag, 1966, s. 193; KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 58-59; Lukáš užívá termínu „helénisté“ pro všechny řecky mluvící členy z židovské diaspory, jak pro konvertity ke křesťanství, tak pro odpůrce – srov. SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts. A Study of Roles and Relations*. Sheffield: JSOT Press, 1992, s. 194.

³⁹⁷ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 120; PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles*, s. 230.

³⁹⁸ Srov. DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte*, s. 100; SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 121; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 263-279.

³⁹⁹ ἐπισκέψασθε: 2. pl. imp. aor. med. od slovesa ἐπισκέπτομαι, εσθαι – pohlédnout, rozhlédnout, vyhledat, postarat se.

⁴⁰⁰ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 121; BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*, s. 128; ROLOFF, Jürgen. *Die Apostelgeschichte*, s. 107. Vyvolení služebníků – jáhnů může mít svoji paralelu ve starozákonním příběhu ustanovení mužů vedoucích lid před Hospodinem a zvolení Jozua, plného ducha, jehož Mojžíš povolává ke službě celé pospolitosti vkládáním rukou (Nm 27,15-23) –

K této službě celé shromáždění vybralo⁴⁰¹ ... Štěpána, který byl plný víry a Ducha svatého, dále Filipa, Prochora, Nikánora, Timóna, Parména a Mikuláše z Antiochie, původem pohana, který přistoupil k židovství. Všichni vybraní jáhnové mají řecká jména, což zároveň ale nemusí znamenat, že byli zvoleni, aby uspokojili pouze helénskou část účastníků sporu. Spíše byli vyvoleni ti, kteří měli být vhodnými služebníky obou znesvářených stran. Kromě prvního Štěpána a posledního Mikuláše chybí u kandidátů jejich bližší charakteristika.⁴⁰² Paul N. Anderson se zabývá otázkou identické osoby apoštola Filipa s vyvoleným Filipem mezi jáhny. V zápětí ovšem argumentuje v. 6, kde se jasně říká, že na vybrané kandidáty vložili ruce sami apoštolové (tedy i apoštol Filip). Je tedy zřejmé, že kandidát Filip (Φίλιππος) je zcela novou osobou, jedním ze Sedmi a zřejmě i pozdějším evangelistou.⁴⁰³

Stejně jako při volbě Matěje ve Sk 1,24-25 se apoštolové ... pomodlili...⁴⁰⁴ a poté na vyvolené ... vložili...⁴⁰⁵ své ruce. Právě gesto vkládání rukou je tradicí, která přetrvala až do dnešních dnů při udělování svátosti služebného kněžství a zůstává viditelným i svátostným znamením vedle konsekrací modlitby. Jako svátost apoštolské služby, jež má kořeny právě ve Skutcích apoštolů, je ze své povahy udělována biskupem, tedy nástupcem apoštolů. Církví vybraný a vysvěcený služebník pak jedná v osobě Kristově (in persona Christi) a ve jménu celé církve (in nomine Ecclesiae).⁴⁰⁶ Následující v. 7 pak tvoří již zmíněný doslov, který je završením i shrnutím celé

---

srov. SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts*, s. 207; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 258–263.

⁴⁰¹ ἐξελέξαντο: 3. pl. ind. aor. med. od slovesa ἐκλέγομαι, εἶθαι – vybrat, vyvolit, sbírat.

⁴⁰² Srov. SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 427-428; FOAKES-JACKSON, F. J. *The Acts of the Apostles*, s. 53; LEVINSKAYA, I. A. *The book of Acts in its diaspora setting*. Carlisle: Paternoster Press, 1996, s. 46–47.

⁴⁰³ Srov. SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 428; ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 181; BOCK, Darrell L. *Acts*, s. 261; SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 83, 333; PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles*, s. 234; SCHILLE, Gottfried. *Die Apostelgeschichte des Lukas. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament*. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1983, s. 171; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 351; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 13–16, 28–35, 249–254, 283–286, 298.

⁴⁰⁴ προσευξάμενοι: N. m. pl. part. aor. med. od slovesa προσεύχομαι, εἶθαι – modlit se k Bohu, usilovně se modlit, prosit.

⁴⁰⁵ ἐπέθηκαν: 3. pl. ind. aor. akt. od slovesa ἐπιτίθημι, εἶναι – vložit, přiložit, dát, odevzdat.

⁴⁰⁶ Srov. GIGLIONI, Paolo. *Svátosti Krista a církve. Souzvuk mezi Bohem a člověkem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 149–157.

perikopy a sděluje nám, že *Slovo Boží se šířilo a počet učedníků v Jeruzalémě velmi rostl. Také mnoho kněží přijalo víru.* V informaci o rostoucím množství učedníků je užito stejného slovesa jako v případě v. 1, ale v jiném tvaru.⁴⁰⁷ Ve stejném tvaru nalzáme také sloveso, jež má vyjádřit šíření Božího slova.⁴⁰⁸ Užitím imperfekta chtěl autor textu patrně naznačit, že šíření Božího slova i růst samotné církve bylo jistým procesem.⁴⁰⁹ Někteří exegeté hovoří o počtech mnoha kněží, kteří přijali víru. Pocházeli z kněžských rodin, tedy cca 8 000 kněží a 10 000 Levitů nebo jen 2 000 kněží při jeruzalémském chrámu.⁴¹⁰

4.2.3. Evangelista Filip v Samaří (Sk 8,4-6; 12-13)

Pouze u dvou osob z okruhu Sedmi jsou Lukášem ve Skutcích apoštolů popsány i jejich konkrétní činy v oblasti evangelizace, sociální práce; dále znamení a divy, které konali na veřejnosti. Byli jimi jáhen Štěpán, který učil o Kristu, chrámu či zákonu a jako první z nich přinesl i mučednickou oběť, a také helénista jáhen Filip, jenž vynikal smělou evangelizací v Samaří a na cestě do Gázy i etiopského dvořana, což bude předmětem následující podkapitoly.⁴¹¹ Vybrané zmínky o působení Filipa v Samaří jsou součástí většího celku, který pojednává o hlásání evangelia v Samaří z úst Filipa a Petra (Sk 8,4-25). Celá pasáž je pak součástí vyprávění o misiích helénistů v Samařsku a Judsku (Sk 8,1b – 12,25). Perikopě o evangelizaci v Samaří předchází pasáž o krutém pronásledování jeruzalémské církve po smrti jáhna Štěpána (Sk 8,1-3). Za ní následuje úsek o křtu etiopského dvořana (Sk 8,26-40).

V prvním z analyzovaných veršů osmé kapitoly nám autor podává informaci, že při krutém pronásledování jeruzalémské obce se kromě apoštolů všichni rozprchli po celém Judsku a Samařsku. Jejich činnost po útěku z Jeruzaléma je poté představena ve v. 4: *Ti, kteří se z Jeruzaléma rozprchli, začali kázat evangelium všude, kam přišli.* Tento verš začíná typickým obratem „*μὲν οὖν*“, jež má upozornit na počátek nové

⁴⁰⁷ ἐπληθύνετο: 3. sg. ind. impf. med. od slovesa πληθύνω, εἰν – rozmnožit, zvětšit, narůst.

⁴⁰⁸ ἤϊξανεν: 3. sg. ind. impf. akt. od slovesa αἰξάνω, εἰν – nechat růst, šířit se, rozhojnit se.

⁴⁰⁹ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 123; SCHIWY, Günther. *Johannes. Apostelgeschichte*, s. 195.

⁴¹⁰ Srov. BOCK, Darrell L. *Acts*, s. 264-265; SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 336.

⁴¹¹ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 145.

scény či významnější mezník v rámci kontinuity celého textu, zde je jím zahájení misijní činnosti jáhnem Filipem mimo hranice jeruzalémské obce.⁴¹² Ve vv. 1 i 4 je užito pro rozprchnutí obyvatel stejné sloveso v aoristu, zde ve tvaru διασπαρέντες.⁴¹³ Z textu předchozího v. 1 je rovněž zřejmé, že v Jeruzalémě zůstali jen apoštolové, tedy společenství Dvanácti, v němž byl i apoštol Filip, do diaspory v Samařsku pak odešel apoštoly vybraný jáhen Filip. Ve v. 4 je úkon kázání evangelia zastoupen slovesem εὐαγγελίζομενοι⁴¹⁴, což bylo velmi smělou činností, neboť mezi židovským a samařským obyvatelstvem od dávných dob panovalo nepřátelství.⁴¹⁵ Do prostředí ... *města Samaří...* (εἰς [τὴν] πόλιν τῆς Σαμαρείας)⁴¹⁶ přichází jáhen Filip (Φίλιππος), aby ... *zvěstoval... Krista...* (ἐκήρυσσεν... τὸν Χριστόν), doslova „hlásal Krista“.⁴¹⁷ Pravděpodobně se jedná o starozákonní město „Samaří“, Herodem Velikým přejmenované na „Sebasté“, nebo o „Šekem“ či „Neapolis“ nyní „Nábulus“.⁴¹⁸ Ve v. 6 nalézáme reakci obyvatel onoho města: *Všichni lidé byli zaujati Filipovými slovy, když je slyšeli a když viděli znamení, která činil.* Slovy jáhna Filipa byli všichni lidé ... *zaujati...*⁴¹⁹, jako je dříve zaujal svojí magií Šimon (Mág).⁴²⁰ Podobně jako jáhen Štěpán v 6,8 činil velké divy a znamení, tak rovněž hlásání evangelia jáhnem Filipem bylo doprovázeno znameními (τὰ σημεῖα).⁴²¹

⁴¹² Tento obrat nalezneme také v jiných částech Skutků apoštolů: Sk 1,6; 2,41; 5,41; 9,31; 11,19; 12,5; 13,4; 15,3,30; 16,5; 23,31 – srov. SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts*, s. 27.

⁴¹³ N. m. pl. part. aor. pas. od slovesa διασπαίρω, εἰν – rozptýlit, rozprchnout se.

⁴¹⁴ N. m. pl. part. prez. med. od slovesa εὐαγγελίζω, εἰν – zvěstovat, hlásat radostnou zvěst.

⁴¹⁵ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 148; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 37.

⁴¹⁶ Jeruzalémská bible překládá řecký výraz „εἰς [τὴν] πόλιν τῆς Σαμαρείας“ jako „do jednoho samařského města“. Jelikož zde chybí určitý člen, tak se jedná spíše o město v oblasti Samaří; srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 897.

⁴¹⁷ ἐκήρυσσεν: 3. sg. ind. aor. akt. od slovesa κηρύσσω, εἰν – hlásat, zvěstovat, kázat, oznámit.

⁴¹⁸ Srov. tamtéž, s. 149; DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte*, s. 125; SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 487; PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles*, s. 280; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 38–39.

⁴¹⁹ προσεῖχον: 3. pl. ind. impf. akt. od slovesa προσέχω, εἰν – věnovat pozornost, naslouchat, starat se, mít rád, držet se.

⁴²⁰ Srov. PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles*, s. 281; srov. také Sk 8,9-12.

⁴²¹ Srov. BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*, s. 183; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 51–53, 58–64.

Obrat v jednání Samaritánů je znatelný již na počátku v. 12 užitím: ὅτε δὲ – když navíc, ale kromě toho, ale nadto.⁴²² Velikost obrácení je ještě znásobena skutečností, že došlo ke změně jednání i u Šimona (Mága), který sám byl zdrojem úžasu u mnohých lidí (Sk 8,10). Cesta ke spáse vede přes přijetí hlásání o Ježíši Kristu i Božím království až k viditelnému znamení – pečetí neviditelné Boží milosti – křtu. Ti, kteří ... *uvěřili*...⁴²³ se ... *dávali pokřtít*...⁴²⁴ Užití slovesa pro křest v mediopasivním tvaru může naznačovat v přeneseném slova smyslu ponoření do nové víry, kterou Samařanům i Šimonovi přinesl jáhen Filip v Ježíši Kristu.⁴²⁵ Ve v. 13 nacházíme událost samotného obrácení ve víře a křest Šimona (Mága), který pak ... *byl stále*...⁴²⁶ s Filipem (Φιλίππῳ). Veliká znamení i skutky (τε σημεῖα καὶ δυνάμεις μεγάλας), které jáhen Filip činil ve jménu Ježíšově, dříve mocného kouzelníka Šimona vedly k tomu, že ... *nevycházel z úžasu*...⁴²⁷ Úryvek o misijní činnosti jáhna Filipa v Samaří pokračuje zprávou o rozšíření zvěsti o přijetí Božího slova (Ježíše Krista) v této oblasti až k apoštolům v Jeruzalémě. Ti pak vysílají ze svého středu apoštolu Petra a Jana, aby zhodnotili tamější situaci (Sk 8,14).⁴²⁸

⁴²² Srov. podobnou funkci tohoto spojení v Lk 15,30; Sk 8,39; 11,2; 12,6; 21,5.35; 27,39; 28,16.

⁴²³ ἐπίστευσαν: 3. pl. ind. aor. akt. od slovesa πιστεύω, εἶν – věřit, být přijat vírou; užitě s ὅτι – důvěřovat, uvěřit, být přesvědčen.

⁴²⁴ ἐβαπτίζοντο: 3. pl. ind. impf. med. od slovesa βαπτίζω, εἶν – ponořit, omýt, křtít, umýt se, být pokřtěn.

⁴²⁵ Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 408; SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts*, s. 27–87.

⁴²⁶ προσκαρτερῶν: N. m. sg. part. prez. akt. od slovesa προσκαρτερέω, εἶν – setrvat, zůstat, držet se, být oddán.

⁴²⁷ ἐξίστατο: 3. sg. ind. impf. med. od slovesa ἐξίστημι, ἄναι – zmást, rozrušit, uvést v úžas, být bez sebe údivem, pomást se na rozumu.

⁴²⁸ Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 409; SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 148–152; SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 491; DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte*, s. 128; SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts*, s. 90–93.

4.2.4. Křest etiopského dvořana (Sk 8,26-40)

Po úspěšné misií v samařském regionu je jáhen Filip poslán zpět do Judska, na jih od Jeruzaléma, kde na cestě potkává etiopského dvořana, kterého na jeho žádost pokřtí. Celá perikopa je pak pokračováním rozsáhlého celku Skutků apoštolů, jenž se věnuje misiím helénistů v Samařsku a Judsku (Sk 8,1b - 12,25). Pro snadnější rekapitulaci událostí je nutné připomenout, že perikopě o křtu etiopského dvořana předchází pasáž o evangelizaci v městě Samaří (Sk 8,4-25) a za ní následuje příběh obrácení Saula – Pavla na cestě do Damašku i jeho návratu do Jeruzaléma a Tarsu (Sk 9,1-31).

Perikopa začíná činností jáhna Filipa, která vycházela z příkazů anděla – Ducha Páně (Ἄγγελος – πνεῦμα κυρίου) ve vv. 26–29, jenž byl vždy nablízku a pomáhal právě rostoucí církvi.⁴²⁹ Tento anděl říká jáhnu Filipovi, aby se vydal ... *na jih k cestě, která vede z Jeruzaléma do Gázy* (κατὰ μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν). Slovo označující směr – μεσημβρία – bývá překládáno ve smyslu „jih“ nebo „poledne“. O této cestě je pouze známo, že byla ... *opuštěná*⁴³⁰. Místem, kam cesta měla směřovat, bylo patrně pobřežní pelištejské město Gáza (Azza), přes něž vedlo z Jeruzaléma více obchodních cest až do Egypta.⁴³¹ Na této cestě jáhen Filip (Φίλιππος) potkává právě projíždějícího etiopského dvořana ... *správce všech pokladů kandaky, to jest etiopské královny* (Αἰθίοψ εὐνοῦχος δυνάστης Κανδάκης βασιλίσσης Αἰθιόπων), který se po ní vracel z pouti v Jeruzalémě a ... *četl proroka Izaiáše* (ἀνεγίνωσκεν τὸν προφήτην Ἰσαΐαν). Tento etiopský dvořan byl εὐνοῦχος – eunuch, kleštěnec, svobodný muž, což nebylo u dvořanů sloužících panstvu v tehdejší době nic neobvyklého. Tento muž pocházel z Etiopie, oblasti na horním toku Nilu, a zastával funkci pokladníka, dnes bychom řekli ministra financí, na dvoře své královny – kandaky (Κανδάκης – dynastický titul „královny matky“) patrně v království Napata-

⁴²⁹ Srov. Sk 5,19; 10,3.7.22; 11,13; 12,7-11.23; 27,23; dále v Lk 1,11.13.26.28; 2,9-10,13.

⁴³⁰ ἔρημος – pustý, osamělý, užitý se členem znamená poušť.

⁴³¹ Otázkou zůstává, jestli je zde míněno staré město Gáza zničené Hasmoneovcem Alexandrem v roce 93 př. n. l. nebo nově vystavěné město Gáza blíže pobřeží roku 57 př. n. l., asi 100 km jihozápadně od Jeruzaléma – srov. BRUCE, F. F. *Commentary on the Book of the Acts*, s. 186; DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte*, s. 138.

Meroe někde mezi Asuánem a Chartúmem.⁴³² Etiopan nebyl pohanem, ale židem, zřejmě proselytou či členem diaspory v Egyptě, kam židovství také proniklo. Duch (πνεῦμα) poté jáhna Filipa vyzval, aby šel vedle jeho vozu.⁴³³

Filip ve vv. 30–36 sděluje etiopskému dvořanovi radostnou zprávu. Na pokyn anděla přiběhl k vozu a uslyšel Etiopana, jak ... *čte*...⁴³⁴, tedy předčítajícího z proroka Izaiáše, a ptá se jej, zda pochopil přečtený text. Patrně znal nebo někdy předtím četl Izaiášovo proroctví o zaslíbení daném kleštěncům v Iz 56,4-5, které rušilo zákaz jejich přístupu do Hospodinova shromáždění v Dt 23,2. Nyní drží v ruce svitek 53. kapitoly Izaiášovy knihy a ve vv. 7–8 čte o poníženém beránku vedeném na porážku. Výroku Etiopan nerozuměl a ... *pozval*...⁴³⁵ si jáhna Filipa, aby mu pomohl s jeho výkladem. Filip tedy začíná stejně jako Kristus hovořit o slovech Písma, která se vztahují na Ježíše, očekávaného Mesiáše. Nikdo nečekal trpícího Mesiáše, proto své poslání také Ježíš vztahoval na slova z Izaiáše 53,7-8.⁴³⁶

Následující vv. 36–40 jsou vyvrcholením setkání jáhna Filipa a etiopského dvořana, neboť dochází k obrácení, proměně srdce a následnému křtu. Oproti Saulovi – Pavlovi v navazující deváté kapitole uvěřil Etiopan v Krista ze slov svatých Písem, nikoliv z nadpřirozeného vidění. Svoje obrácení chce Etiopan stvrdit křtem vodou. Před křtem si ještě jáhen Filip (Φίλιππος) ověřil kredibilitu Etiopanovy víry, což bývalo uvedeno v tzv. západním textu či jako součást rané křestní liturgie, který chybí v nejstarších rukopisech (P⁴⁵ P⁷⁴ ⋈ A B C atd.) a je v překladech uváděn jako doplňující v. 37: *Filip mu řekl: „Jestliže věříš celým svým srdcem, nic tomu nebrání.“ On mu odpověděl: „Věřím, že Ježíš Kristus je Syn Boží.“*⁴³⁷ Když vůz zastavil u vody,

⁴³² Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 161; SCHILLE, Gottfried. *Die Apostelgeschichte*, s. 210; SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts*, s. 131–135; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 112–113.

⁴³³ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 161.

⁴³⁴ ἀναγινώσκοντος – G. m. sg. part. prez. akt. od slovesa ἀναγινώσκω, εἶν – číst, předčítat.

⁴³⁵ παρεκάλεσέν: 3. sg. ind. aor. akt. od slovesa παρεκάλέω, εἶν – zavolat, vybízet, prosit, radovat se.

⁴³⁶ Srov. tamtéž, s. 162; Mk 10,45; 14,24; Lk 22,37; Jan 12,38; Sk 1,16; 3,18; 7,17; 13,32-33; Řím 10,16; 1 Petr 2,21-25; Žid 9,28; Zj 13,8; 14,5; PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles*, s. 295; FOAKES-JACKSON, F. J. *The Acts of the Apostles*, s. 76.

⁴³⁷ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad*. 14. vydání. 5. opravené vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2008, s. 1236; srov. také SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 163; SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte*, s. 507.

... *sestoupili*...⁴³⁸ do ní a jáhen Filip Etiopana pokřtil. Po vystoupení z vody se Duch Páně (πνεῦμα κυρίου) ... *zmocnil*...⁴³⁹ jáhna Filipa, který se pak ... *ocitl*...⁴⁴⁰ v Azótu. V některých rukopisech se ve v. 39 přidává ...*Duch svatý sestoupil*⁴⁴¹ *na dvořana a anděl Páně*...⁴⁴², podobně jako při křtu v Jordánu na Ježíše v Lk 3,22.⁴⁴³ Téměř shodnou andělovu činnost nacházíme na jiných místech v textech Starého zákona.⁴⁴⁴ Dvořan se po záhadném Filipově zmizení vydal dál na cestu a ... *radoval se*...⁴⁴⁵ Jáhen Filip se objevil v přímořském městě Azótu (Ἀζωτον) – Ashdod (אֲשְׁדּוֹד) v jižní části Palestiny, tedy asi 32 km severně od Gázy a asi 53 km západně od Jeruzaléma. Poté pokračoval asi 100 km na sever do Cesareje Přímořské (Καισάρειαν, קַיִסְרֵיָה), hlavního města římské provincie Judsko (po zničení Jeruzaléma v roce 70) a sídla prokurátora, kde byl doma nebo se zde teprve usadil.⁴⁴⁶ Na své cestě prošel všemi městy, zřejmě i Jamní (Jabneh, יַבְנֵה, Javne), Lyddou (Lod, לֹד, al-Ludd) a Joppem (Jaffa, יָפֹ, dnes část Tel Avivu), kde jim přinášel ...*radostnou zvěst*...⁴⁴⁷ a kam později dorazil na své „vizitační“ cestě také apoštol Petr.⁴⁴⁸

⁴³⁸ κατέβησαν: 3. pl. ind. aor. akt. od slovesa καταβαίνω, εἰν – sejít, spadnout, klesnout.

⁴³⁹ ἤρπασεν: 3. sg. ind. aor. akt. od slovesa ἄρπάζω, εἰν – uloupit, vytrhnout, odvést, uchvátit.

⁴⁴⁰ εὐρέθη: 3. sg. ind. aor. pas. od slovesa εὐρίσκω, εἰν – objevit, dohledat, získat, nacházet se, ukázat se.

⁴⁴¹ ἐπέπεσεν: 3. sg. ind. aor. akt. od slovesa ἐπιπίπτω, εἰν – padnout, vrhnout se, sklonit se, spočinout.

⁴⁴² Srov. A^c 36. 323. 435. 945. 1739. 1891 *pc* 1.

⁴⁴³ Srov. DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte*, s. 140.

⁴⁴⁴ Srov. např. 1 Král 18,12; 2 Král 2,16; Ezech 3,14; 8,3.

⁴⁴⁵ χαίρων: N. m. sg. part. prez. akt. od slovesa χαίρω, εἰν – radovat se, být veselý.

⁴⁴⁶ Srov. Sk 21,8.

⁴⁴⁷ εὐαγγελιστοῦ – 3. sg. ind. impf. med. od slovesa εὐαγγελίζω, εἰν – zvěstovat, hlásat radostnou zvěst.

⁴⁴⁸ Srov. BOCK, Darrell L. *Acts*, s. 346; SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 163–164; BRUCE, F. F. *Commentary on the Book of the Acts*, s. 191; SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 429; BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*, s. 195–196; PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles*, s. 297–298; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 127–131.

4.2.5. Jáhen Filip a jeho dcery v Cesareji (Sk 21,8-9)

Předchozí podkapitola s perikopou o křtu etiopského dvořana nám v závěru poskytla informaci o misijním putování jáhna Filipa z Azótu do Cesareje. V tomto městě jej potkává apoštol Pavel, který cestuje se svými druhy z Efezu do Jeruzaléma. Krátký úryvek je tedy součástí rozsáhlé pasáže o Pavlově cestě do Jeruzaléma (Sk 21,1-15), kterému předchází závěrečná řeč a loučení s Efeszskými (Sk 20,17-38) a po němž následuje shledání s církví v Jeruzalémě (Sk 21,17-26) i scéna Pavlova zatčení (Sk 21,27-36). Perikopa o setkání apoštola Pavla s jáhnem Filipem a jeho dcerami je součástí rozsáhlého vyprávění o „třetí misijní cestě“ v letech cca 53–58, kdy Pavel se svými druhy vyšel z Antiochie, přes Galácii, Frýgii do Efezu a asi po třech letech (cca 54–56/57) dále přes Korint (zde stráví 3 měsíce), Troadu, Milét, Týr, Ptolemaidu, Cesareu do Jeruzaléma (Sk 18,23 – 21,15).⁴⁴⁹

Na své „třetí misijní cestě“ tedy přichází apoštol Pavel se svými druhy do Cesareje Přímořské, kde navštěvují dům (τὸν οἶκον) Filipa (Φιλίππου), ... *kazatele evangelia a jednoho ze sedmi jáhnů*... (τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ), který se zde usadil přibližně před dvaceti lety při své misijní cestě z Azótu (Sk 8,40).⁴⁵⁰ Filip, jeden ze Sedmi (ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ), je ve v. 8 označen jako kazatel evangelia⁴⁵¹. Toto označení nalézáme v Novém zákoně pouze ve shodě s dary povolanych v Ef 4,11 a v povzbuzení kazatelům v 2 Tim 4,5.⁴⁵²

V následném v. 9 nacházíme informaci o tom, že jáhen Filip měl čtyři ... *neprovdané* (παρθένοι – panny) *dcery*..., které byly ... *prorokyně*..., doslova prorokující.⁴⁵³ Autor tímto slovesem naznačuje, že šlo především o prorockou službu, nikoliv o úřad.⁴⁵⁴ Lze zde nalézt jistou souvislost s prorokyní Annou v Lk 2,36-37

⁴⁴⁹ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2014, s. 172–173, 223–227.

⁴⁵⁰ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 339; BRUCE, F. F. *Commentary on the Book of the Acts*, s. 424.

⁴⁵¹ τοῦ εὐαγγελιστοῦ – hlasatel radostné zvěsti, evangelista.

⁴⁵² Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 856; FOAKES-JACKSON, F. J. *The Acts of the Apostles*, s. 194; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 217–218, 222–230.

⁴⁵³ προφητεύουσαι: N. f. pl. part. prez. akt. od slovesa προφητεύω, εἰν – prorokovat, zvěstovat Boží slovo, mluvit pod vlivem vnuknutí.

⁴⁵⁴ Srov. PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles*, s. 579–580; Tato služba je zmíněna ve Sk 2,7-8, kde autor přináší Petrovu řeč, v níž hovoří o prorockém daru z Ducha svatého pro služebníky

a ženou z 1 Kor 11,5.⁴⁵⁵ Z textu není zřejmá doba pobytu Pavla s doprovodem u Filipa a jeho dcer, jednalo se zřejmě jen o ... *několik dní*... (ἡμέρας πλείους).⁴⁵⁶ Poté se Pavel s družinou, doplněnou o některé učedníky z Cesareje, vydal do Jeruzaléma, který je od ní vzdálený asi 105 km, tedy asi celé dva dny chůze.⁴⁵⁷

4.3. Historická a teologická interpretace vybraných textů

Ve Skutcích apoštolů nalezneme, jak již bylo výše zmíněno, dvě postavy nesoucí jméno Filip, tedy apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, a jáhna – evangelistu Filipa, jednoho ze Sedmi. Skutečnost rozdílnosti těchto dvou jedinců ve vybraných textech, a nikoliv jejich identita není všemi biblisty jednomyslně potvrzena, stále se v odborném diskurzu objevuje otázka pouze jedné osoby vystupující pod tímto jménem. V našem výkladu se budeme držet většinového názoru biblických badatelů, který hovoří pro existenci dvou rozdílných postav ve Skutcích apoštolů.

Ježíš se po svém zmrtvýchvstání zjevil učedníkům v Jeruzalémě, pojedl s nimi, přikázal jim zůstat ve městě, vzal je na Olivovou horu, na místo, kde cesta odbočuje dále k Betanii, ... *jim žehnal, vzdálil se od nich a byl vyneset do nebe*... (Lk 24,36-51).⁴⁵⁸ Těmito slovy končí poslední kapitola Lukášova evangelia. Opakování některých scén z Lukáše nalezneme ve Skutcích apoštolů, které přinášejí i další podrobnosti o následném počínání učedníků. Z Olivové hory se tedy vydávají do Jeruzaléma, kde mají, podle Ježíšových slov také ve Sk 1,4, zůstat až do Letnic, seslání Ducha svatého. Do dnešních dnů se nám dochovala na Olivové hoře bazilika Olivovníku – Eleona⁴⁵⁹ s kostelem Pater noster a klášterem karmelitek. Údajné stopy Páně „vestigia Domini“ v mešitě Nanebevstoupení pak mají určovat místo, kde Ježíš vystoupil na nebesa. Cesta z místa nanebevstoupení Páně zpět do Jeruzaléma netrvala učedníkům déle než patnáct minut, neboť vzdálenost těchto dvou míst jen o něco málo přesahuje

---

i služebnice, syny a dcery – srov. SCHILLE, Gottfried. *Die Apostelgeschichte*, s. 408; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 240.

⁴⁵⁵ Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 856.

⁴⁵⁶ Sk 21,10; srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 339.

⁴⁵⁷ Srov. Sk 21,16; SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 340.

⁴⁵⁸ Srov. také KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*, s. 417.

⁴⁵⁹ Z řec. ὁ ἐλαιών, ὄνοσ – olivový sad, zahrada.

jeden kilometr.⁴⁶⁰ V příkazu setrvat v Jeruzalémě je znatelný teologický význam samotného města, neboť právě ono je jednak cílem Kristova díla, jednak místem, z něhož vycházeli misionáři ke všem národům.⁴⁶¹ Jejich kroky vedly do domu, kde před tím pobývali. Není zřejmé, komu dům patřil nebo jestli se jednalo o místo, kde s Ježíšem stolovali při poslední večeři, tedy dům člověka se džbánem vody, kterého potkali v den nekvašených chlebů v jeruzalémských ulicích (Lk 22,7-20). V tomto domě obývali horní místnost. Většina domů tehdejší doby v Jeruzalémě byla dvou či vícepatrových, z nedostatku místa jeden vedle druhého. Odděleny byly společenské a soukromé prostory. Jídelna (cenaculum, triclinium) sloužila jako společný prostor soukromo-společenského provozu. Domácí i hosté zde stolovali na lehátkách u malých stolků – tři lehátka u jednoho stolku (odtud triclinium). Méně majetní lidé měli v dolní části domu provozní místnosti sloužící k obživě nebo dílnu. Nájemní dům, jehož přízemí sloužilo především jako dílna či obchod, měl v horní části obytné prostory pro více nájemníků. Maria, učedníci, ženy i bratři mohli tedy obývat buď onen nájemní dům, nebo jeden celý dům většinou nemajetných majitelů. V takových domech se často shromažďovala prvotní „domácí“ církev k liturgickým účelům.⁴⁶² V této horní místnosti, která nesloužila pro každodenní práci, v ústraní, vytrvale a ve svorném společenství, jedním duchem, jednou myslí hovoří s Bohem, jenž se stal v Ježíši jedním z nás. Modlitba byla v těchto chvílích pro ně každodenním chlebem, dispozicí, v níž očekávali dar Ducha svatého. Právě v činnosti tohoto společenství nalézáme jeden z možných předobrazů slavení eucharistie.⁴⁶³

Svědků Ježíšova životního poslání stále přibývalo. Z malé sociální skupiny na počátku, která se scházela v horní místnosti neznámého domu, je společenství, jež se rozrůstá do všech končin tehdy známého světa, tedy i do židovských diaspor. Středem Ježíšových učedníků je obnovený kruh Dvanácti, tudíž těch, kteří nesou povolání, autoritu samotného Ježíše z Nazareta.⁴⁶⁴ Z textů Skutků apoštolů, jak uvidíme i dále, je zřejmé, že výsadní postavení ve společenství Dvanácti i v celé jeruzalémské obci mají apoštolové Petr a Jan. K čistě náboženským úkonům, jež celou jeruzalémskou obec

---

⁴⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 417–418, 422–423.

⁴⁶¹ Srov. KLIESH, Klaus. *Skutky apoštolů*, s. 22.

⁴⁶² Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 107–109; FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 1. Kapitoly 1–12*. Praha: Paulínky, 2017, s. 52–53.

⁴⁶³ Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 1*, s. 51–61.

⁴⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 287; KLIESH, Klaus. *Skutky apoštolů*, s. 34.

drží pohromadě, časem přibývaly také činnosti ryze světského charakteru, jakými může být např. zmíněná sociální správa. Právě v této oblasti docházelo k častým konfliktům, především mezi domácím a „diasporním“ obyvatelstvem, které bylo nutné vyřešit. Jeden z nich vedl k ustanovení správců nad sociální správou konkrétní sociální skupiny. V Jeruzalémě tehdy mohlo v rámci jedné obce vedle sebe existovat více křesťanských skupin vzešlých ze židovství, ale jejich kultura i filozofie byly rozdílné. Spor místních židokřesťanů a cizích helénistických židokřesťanů či řecky mluvících obyvatel jen dokazuje potřebu vytvoření nové organizace správy prvotní křesťanské obce. Původní kruh Dvanácti tedy vyvolil sedm správců (služebníků, jáhnů), vzešlých patrně z vedoucích pozic řecky mluvících obyvatel, a pověřili je především charitativní činností v této části jeruzalémské obce.⁴⁶⁵

Vdovy se v tehdejší společnosti rozdělovaly do dvou skupin. Vedle žen, které do vdovského stavu byly přijaty na základě určitého věku (nad 60 let), ctnostného a dobročinného života a které v obci požívaly výsadní postavení (1 Tim 5,9), zde existovaly vdovy „neprivilegované“, jež žily na hranici existenčního minima a byly tedy odkázány na pomoc druhých. Ve zmiňovaném sporu šlo pravděpodobně o vdovy „neprivilegované“, cizinky bez kontaktů s příbuznými, závislé na „charitativní“ pomoci.⁴⁶⁶

Pro tuto službu byli autoritou vybráni muži s dobrou pověstí, kteří žijí z Ducha svatého a jsou plní moudrosti – ve významu staroorientálního pojetí podle Gerharda von Rada – tedy praktických znalostí zákonitostí života a světa, umění žít.⁴⁶⁷ V textech chybí informace o původu těchto sedmi vyvolených a o jejich pozdějším vztahu k okruhu Dvanácti. Lze se pouze domnívat, viz výše, že pro uklidnění zmíněného sporu byli zvoleni čelní představitelé řecky mluvících skupin židokřesťanů v Jeruzalémě, čemuž by odpovídala jejich řecká jména, zejména Mikuláš, u něhož je uveden jeho stav jako pohan obrácený na židovství, antiochijský proselyta.⁴⁶⁸ Nicméně mohli být zvoleni také představitelé obou skupin, aby bylo vyhověno oběma stranám sporu. Autor nikde

---

⁴⁶⁵ Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů*, s. 58–59; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 351.

⁴⁶⁶ Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů*, s. 58–59; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 118, 384–385.

⁴⁶⁷ Srov. HŘEBÍK, Josef. Moudrost ve starozákonním Izraeli. *Teologické texty* 2006, roč. 17, č. 3, s. 139.

⁴⁶⁸ Srov. Sk 6,5; LEVINSKAYA, I. A. *The book of Acts*, s. 46–47; 128–135.

v textu výslovně neuvádí podřízenost vyvolených jáhnů Dvanácti, patrně tyto dvě skupiny fungovaly více či méně nezávisle na sobě.⁴⁶⁹

V každém případě bylo zvoleno sedm mužů, nad nimiž se apoštolové modlili a vkládali na ně ruce = iniciační gesto. Vytvořili tak základ pro pozdější jáhenskou službu (diakonát), která dodnes využívá stejné prvky iniciace, tedy vyvolení biskupem (nástupcem apoštolů) ke službě, konsekrační modlitba a vkládání rukou. Pouze u dvou z vyvolených Sedmi je ve Skutcích apoštolů podrobně zmíněna jejich misijní činnost. Jáhnové Štěpán a Filip jsou zde představeni jako zakladatelé misijního působení prvotní církve mezi pohany po seslání Ducha svatého. Prvomučedník Štěpán (Sk 6,8 - 8,2) statečně obhajuje Kristovo učení a jeho smrt zřejmě zapůsobila i na přihlížejícího mládence a později horlivého apoštola Saula z Tarsu.⁴⁷⁰ Stejně výmluvně hájil kredibilitu zjevení Ježíše z Nazareta také Filip mezi nenáviděnými Samařany a přivedl ke Kristu mocného mága Šinona i prvního Afričana, eunucha z Etiopie (Sk 8,4 - 40).⁴⁷¹ Jejich zbraní bylo Boží Slovo, které přinášeli, šířili, o něm svědčili a skrze něho činili velké skutky. Je to stejné Slovo, jež se stalo tělem v Ježíši z Nazareta, stejné Slovo, jaké je zaznamenáno v evangeliích a stále oslovuje i udivuje, Slovo, jež dává novou naději i nový život těm, kdo jej slyší a s vírou přijímají.⁴⁷²

Rozptýlením prvotní církevní obce v Jeruzalémě po ukamenování jáhna Štěpána začíná nová epocha hlásání evangelia v Judsku, Samařsku, až na konec země (Sk 1,8). Pronásledováním jeruzalémské obce se splnila slova Ježíše z Nazareta o perzekucích těch, kteří hlásají jeho jméno.⁴⁷³ Jako pronásledovali Ježíše členové židovské obce, byli stejnou skupinou perzekvováni i jeho učedníci. Členové jeruzalémské církve se při pronásledování uchylují na různá místa v Judsku, Samařsku a v jiných částech tehdejšího světa, např. skupina řecky mluvících židokřesťanů z Jeruzaléma si vytvoří své nové centrum v syrské Antiochii, kam později přichází horlivý misionář a dřívější mocný perzekutor jeruzalémských křesťanů Pavel z Tarsu.⁴⁷⁴

---

⁴⁶⁹ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 122; SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts*, s. 199; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 351.

⁴⁷⁰ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 125.

⁴⁷¹ Srov. tamtéž.

⁴⁷² Srov. Sk 6,7; FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů I*, s. 294.

⁴⁷³ Srov. Mk 10,30; Mt 5,10-12; 10,23; 13,21; 23,34; Lk 11,49; 21,12; Jan 5,16; 15,20.

⁴⁷⁴ Srov. Sk 11; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 336, 351; Táž. *Pavel z Tarsu*, s. 191.

V duchu Ježíšových pokynů ohledně misí vyvolených Dvanácti v Lk 10,23 „prchá“ také jáhen Filip z jednoho města do druhého. Nové místo pro svoji jáhenskou službu ve skutečích lásky a evangelizaci nalézá v samařském městě. Poloha tohoto města není v textech jasně specifikována, takže může jít o starozákonní a tehdy helénistické město „Samaří“, Herodem Velikým přejmenované na „Sebasté“ (Σεβαστη), hebrejsky שַׁמְרוֹן – „Šomron“ nebo o deset kilometrů od něj vzdálený „Sichem“, hebrejsky שִׁכְמֹן – „Šekem“ či „Neapolis“ nyní „Nábulus“. Vzhledem k možné souvislosti mezi původem a vyvolením jáhna Filipa ke službě helénským židokřesťanům i převážně helénskému obyvatelstvu města se lze pouze domnívat, že by oním městem mohlo být „herodovské Samaří“ – „Sebasté“. Po dobytí severní izraelské říše asyrským králem Sargonem II. roku 722 př. n. l., následné deportaci velké části Židů do Mezopotámie a smíšení části pozůstalých Židů s kolonisty vzniklo mezi Židy a Samařany staleté nepřátelství, které zmiňuje i evangelista Jan, když ve vyprávění o setkání Ježíše se Samařankou píše o tom, že se Židé se Samařany nestýkají (Jan 4,9). Příchod helénského, řecky mluvícího židokřesťana Filipa mohl být tedy pro obyvatelstvo této misijní oblasti přijatelnější než možné působení rodilého Hebreje.⁴⁷⁵

V samařském městě se jáhen Filip setkává s mocným mužem Šimonem Mágem, který je spojován s hříchem simonie, neboť přiváděl svými kouzly a zázraky celý lid k úžasu. Šimonův hřích byl v sebestřednosti. Sám o sobě tvrdil, že je v něm přítomna božská moc (Sk 8,9). Justin – pocházející ze Samaří – ve svých *Apologiích* (26, sr. 56) hovoří o Šimonovi z Gitty, jehož společnice a bývalá prostitutka Helena byla považována za první božskou ideu, osvobozenou spasitelem a jeho samého vítali v Římě i Samaří jako boha. Tento Šimon Mág byl pak vůdcem gnostické sekty šimonovců a podle Hippolita (Philos. 6. 7nn) zemřel upálením zaživa.⁴⁷⁶ Je tedy pravděpodobné, že ačkoliv uvěřil, dal se pokřtít a byl stále v blízkosti jáhna Filipa i apoštolů (Sk 8,13-24), byla jeho víra zčásti zatemněna myšlenkou na získání jejich moci, když si chce od nich koupit Ducha svatého (Sk 8,18-21). Přesvědčení o vlastní moci v sobě stále živil až do doby, kdy se opět vrátil ke svému původnímu řemeslu kouzelníka, šarlatána.⁴⁷⁷

---

⁴⁷⁵ Srov. KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových*, s. 196; KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů*, s. 64.

⁴⁷⁶ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 1008–1009.

⁴⁷⁷ Srov. tamtéž.

Opačný příběh obrácení nalézáme ve vyprávění o křtu etiopského dvořana na cestě z Jeruzaléma do Gázy. Anděl – Duch Páně posílá nic netušícího jáhna Filipa na opuštěnou cestu, na níž náhodně potkává muže z afrického kontinentu, který se vrací z pouti v Jeruzalémě zpět do své země a čte si knihu proroka Izaiáše. Duch, který vyvedl Filipa na tuto cestu, je hlavním protagonistou celého příběhu obrácení. Nejprve jej přivádí k Etiopanovi, v jeho moci vykládá jáhen Filip slova přečteného Písma a po křtu vodou jej odvádí do Azótu. Odtud pak pokračoval asi přes Jamnii, Lyddu a Joppe, dále pobřežní rovinou až do hlavního města tehdejší římské provincie Judsko Cesareje Přímořské, kde zřejmě našel svůj nový domov (Sk 8,40).

Jedno mají tyto příběhy společné, a tím je Filipův křest vodou. V této souvislosti vyvstávají možné otázky. Proč po Filipově křtu nepřijali pokřtění Ducha svatého? Proč musí být z Jeruzaléma vysláni Petr a Jan, aby vkládáním rukou předali onoho Ducha? Měli tito apoštolové něco navíc, větší moc, kterou jáhen Filip neměl? Prvním možným vysvětlením je dvoufázová křesťanská iniciace, kdy po křtu vodou následuje bířmování udělované biskupem, nástupcem apoštolů. Ten vkládáním rukou předává Ducha svatého (resp. nový dar Ducha svatého přijatého ve křtu) až v určitém stupni zralosti, aby obohatil zvláštní silou pokřtěného, zdokonalil a dovršil společně s přijetím eucharistie jeho iniciaci do křesťanského života.⁴⁷⁸

S tím souvisí i druhé možné vysvětlení, tedy výlučnost mateřské jeruzalémské církevní obce v předávání daru Ducha svatého. Skutky apoštolů hovoří o tom, že do příchodu apoštolů Petra a Jana zatím na nikoho Duch svatý v Samařsku neseštopil (Sk 8,16). Jáhen Filip chce tedy zdůraznit kontinuitu jediného Ducha, toho, který sestoupil na apoštoly v Jeruzalémě a nyní bude skrze ně předán pokřtěným na první misií mimo Izrael. Je zde tedy podtržena jednota Ducha, který zůstává jediný v celé církvi i přes její rozmanitost.⁴⁷⁹

Gesto Petra a Jana tedy znamenalo rozšíření letniční milosti na nově vznikající samařskou obec, jež měla být po mnoha letech rozptýlení sjednocena s církevním společenstvím v Jeruzalémě. Jako je Duch svatý ve společenství Nejsvětější Trojice principem její jednoty, tak je zakládajícím i jednotícím principem každého církevního

---

⁴⁷⁸ Srov. SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve*, s. 153–160; GIGLIONI, Paolo. *Svatosti Krista a církve*, s. 65, 73.

⁴⁷⁹ Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů I*, s. 439; ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 181.

společenství.⁴⁸⁰ Apoštolové ovšem nejsou výlučnými „majiteli“ Ducha svatého, neboť v případě křtu Kornélia a jeho přátel v Cesareji předchází přijetí Ducha samotnému aktu křtu vodou po příchodu apoštola Petra (Sk 10,23b-48).⁴⁸¹

Cesarea Přímořská byla také místem setkání Pavla a jeho druhů na třetí misijní cestě s jáhnem – evangelistou Filipem a jeho čtyřmi dcerami, prorokyněmi. Ve Skutcích apoštolů se nehovoří o jiném apoštolovi, který by jáhna Filipa navštívil, přičemž tímto městem procházel i Petr (Sk 10,24). Do Cesareje Přímořské přichází jáhen Filip po své misijní cestě z asi 100 km vzdáleného Azótu.⁴⁸² Je zřejmé, že na své cestě pobřežní rovinou založil křesťanské obce v helénistických městech. Některé z těchto nově založených obcí navštěvují později apoštolové Petr i Pavel.⁴⁸³ Apoštol Pavel vykonal svoji třetí misijní cestu se svými druhy asi v letech cca 53–58. Po určité době strávené v syrské Antiochii putuje Pavel se svými druhy přes Galácii, Frýgii až do Efezu, kde strávil tři roky (Sk 20,31) a odkud píše patrně většinu svých listů (Fpl, Flm, Gal, 1 Kor).⁴⁸⁴ Asi po třech letech (cca 54–56/57) strávených v Efezu odchází do Troady a dále do Korintu, kde strávil tři měsíce pravděpodobně v zimě 57/58 a napsal list Římanům. Odtud se vydává na oslavu Velikonoc do Filip, z nichž poté vyplouvá do Troady, kde stráví jeden týden (Sk 20,6) a křísí zde z mrtvých chlapce jménem Eutychos, který na jeho přednášce usnul a vypadl z okna (Sk 20,9-12). Pěší poutí pak pokračuje Pavel se svými druhy až do Milétu, odkud posílá vzkaz do Efezu, aby k němu poslali starší představené tamější obce, s nimiž se poté loučí (Sk 20,17-38). Z Milétu pokračovali lodí přes Kós, Rhodos, Pataru, kolem Kypru až do syrského Týru, kde strávili jeden týden (Sk 21,1-4). Z Týru jejich kroky vedly přes Ptolemaidu a pobřežní rovinu až do Cesareje Přímořské, hlavního správního střediska Palestiny, kde navštěvují jáhna – evangelistu Filipa a jeho čtyři dcery, prorokyně (Sk 21,7-9), o nichž se ještě zmíníme v následující kapitole.⁴⁸⁵

Kvůli Pavlovu pronásledování musel jáhen Filip uprchnout z Jeruzaléma do Samaří, odkud se poté dostal přes Azót až do Cesareje, aby se zde po letech setkal

---

⁴⁸⁰ Srov. GIGLIONI, Paolo. *Svatosti Krista a církve*, s. 66–67; SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts*, s. 211–241; DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus*, s. 131–144.

⁴⁸¹ Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů I*, s. 440.

⁴⁸² Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 430.

⁴⁸³ Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů*, s. 68; FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů I*, s. 459.

⁴⁸⁴ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu*, s. 223–224.

⁴⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 201–229; SCHNABEL, Eckhard J. *Acts*, s. 860.

se svým pronásledovatelem, obráceným a horlivým Kristovým učedníkem Pavlem z Tarsu, a pohostil ho. Nyní jsou oba bratři v Kristu, jejich vztah je Kristem uzdraven. Dochází zde tedy k usmíření, k němuž vedla dlouhá cesta „očišťování“, stejná, jakou musel absolvovat putující vyvolený národ z Egypta přes poušť do zaslíbené země. Jáhen Filip již nemá z apoštola Pavla strach a vpouští jej do svého domu, přijímá jej jako hosta, což je symbolikou vcházení do samotného nitra člověka. Jáhen Filip tedy může být symbolicky obrazem Krista, o němž svědčí jako evangelista a svědčil na svých cestách a který nyní přijal Pavla, svého pronásledovatele, jenž mu usiloval o život.⁴⁸⁶

Jáhen Filip měl čtyři dcery – prorokyně, jež vládly darem hovořit pod vlivem vnuknutí, tedy z Ducha svatého. Ženy v antické společnosti nehrály většinou samostatnou roli, vždy jednaly ve vazbě na nějakého muže. Neprovdané dcery, patrně panny žijící v trvalém panenství, tedy nebyly ideálem tehdejších představ o roli ženy, jako manželky, matky, hospodyně apod. Jednou z oblastí, která byla ženám více či méně přístupná, byl veřejný kult, v němž hrály roli, zejména v Řecku, především jako prorokyně či věštkyně. I přes tuto významnou funkci ovšem nikdy nedosáhly stejného sociálního postavení, věrohodnosti či veřejných poct jako jejich mužští kolegové.⁴⁸⁷

Za předpokladu trvalého panenství u Filipových dcer je nutné konstatovat, že židovská společnost tento stav neznala.⁴⁸⁸ Panictví a panenství zde bylo spojeno s neplodností, tedy jako jistý způsob pokoření, jež bylo důvodem k pohrdání (Gn 30,23; 1 Sam 1,11; Lk 1,25). Opačně bylo nahlíženo na předmanželské panenství, které se těšilo velké vážnosti (Gn 24,16; Sd 19,24). Vedle těchto popsanych případů existoval ještě ojedinělý stav dobrovolné pohlavní zdrženlivosti, která byla nejčastěji spojena s rituální čistotou, například u esénů, jindy zase s hlubší náboženskou myšlenkou, jak tomu bylo v případě Debory (Sd 5,7), Judity (Jdt 8,4nn; 16,22), prorokyně Anny (Lk 2,37) a Jana Křtitele, který připravoval cestu Mesiáši.⁴⁸⁹

V novozákonní tradici je vedle vztahu Krista s panenskou nevěstou církví, na jejímž panenství mají podíl všechny údy Těla Kristova (v plném smyslu na konci času) a jež naplňuje i převyšuje vztah Boha s Izraelem (pannou i vyvoleným národem)

---

⁴⁸⁶ Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2. Kapitoly 13–28*. Praha: Paulínky, 2017, s. 328; ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 181.

⁴⁸⁷ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 134-136; FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2*, s. 328-329.

⁴⁸⁸ Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2*, s. 328.

⁴⁸⁹ Srov. LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.). *Slovník*, s. 313.

přítomna také úcta i touha po napodobení panictví samotného Ježíše a panenství Marie (Lk 1,34). Ježíšův život plně zjevuje nadpřirozenou povahu panictví, jež nelze vynucovat příkazem, ale je darem Ducha svatého (1 Kor 7,7). Pavel ve světle plného zasvěcení do služby Pánu povyšuje panictví nad manželský stav, neboť v něm není srdce rozděleno a umožňuje starat se pouze o záležitosti Krista i jeho církve v plné oddanosti.⁴⁹⁰

---

⁴⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 313–314.

5. Apoštol Filip v nebiblických pramenech

Vedle kanonických biblických textů nalezneme zmínku o apoštolu Filipovi také v nebiblických pramenech, tedy v nekanonických – v apokryfních spisech, dílech církevních otců a církevních historiků. Také zde narazíme na stále diskutabilní problematiku rozlišování postav apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti a jáhna Filipa, jednoho ze Sedmi. Jednotlivá místa v pramenech, především ve spojitosti s výskytem Filipova jména, byla již zmíněna v první kapitole této práce. Nyní se budeme těmito pasážemi zabývat podrobněji a zohledníme rozlišení postav Ježíšových učedníků nesoucích toto jméno. Nejprve upřeme svou pozornost na díla církevního otce Klementa Alexandrijského (150–215) a církevního historika Eusebia z Cesareje (265–339). Poté budou zmíněny novozákonní apokryfy pocházející většinou z rukopisů objevené gnostické knihovny u Nag Hammádí v Horním Egyptě po druhé světové válce, tedy Skutky Petrovy, Skutky Pavlovy, Skutky Ondřejovy, Skutky Tomášovy, Petrův list Filipovi, Moudrost Ježíše Krista, Vyprávění o zesnutí Panny Marie, Svědectví manichejského žaltáře a nakonec Filipovo evangelium i Skutky Filipovy.

5.1. Dílo Klementa Alexandrijského

U církevních otců, kteří ve svých dílech často zmiňují Ježíšovy učedníky především jako sociální skupinu jednající jednotně, jen obtížně hledáme konkrétní zmínky o životě jednotlivých osob z okruhu Dvanácti. Výjimkou je dílo Tita Flavia Clementa, církevního otce, řecky píšícího učitele, teologa a člena alexandrijské církve, jehož známe pod jménem Klement Alexandrijský. V jeho nedokončeném osmidílném cyklu *Strómateis*, v němž se pokouší otevírat nejrůznější témata tehdejšího křesťanského myšlení v polemice s řeckou filozofií bez užití systematického výkladu, nalezneme několik zmínek o apoštolu Filipovi. První z nich nacházíme ve třetí knize *Stromat*, kde hovoří o Filipových dětech, přesněji o Filipových dcerách:

Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο, Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν.⁴⁹¹

Citovaný text je součástí většího celku, který je věnovaný problematice enkratismu, tedy odmítavého postoje k instituci manželství, jenž byl hojně diskutovaným tématem v rámci věrného následování Ježíšova života v raném křesťanství druhého století.⁴⁹² Klement zde argumentuje přirozenou potřebou člověka, jež mu byla vložena do nitra již při svoření, stejně jako nutnost jíst a pít (srov. 1 Kor 9,4).⁴⁹³ Odmítavý postoj zaujímá k těm, kdo označují manželství za smilstvo, a dává za příklad apoštoly Filipa i Petra, kteří následovali Krista, a přesto měli děti. Pro posílení své argumentace ještě přikládá zmínku o Pavlovi a jeho manželce, kterou pro snadnější výkon své služby nemohl brát s sebou na své cesty (srov. 1 Kor 9,5).⁴⁹⁴ Z textu není zřejmé, jestli existuje nějaká spojitost s dcerami – prorokyněmi jáhna Filipa ze Skutků apoštolů 21,9, u nichž pobýval apoštol Pavel se svými druhy na návštěvě Cesareje. Filipa a Petra bezprostředně před citovaným textem označuje Klement jako apoštoly (ἀποστόλους).⁴⁹⁵ Z uvedeného pojmenování se lze domnívat, že se jedná skutečně o apoštola Filipa a jeho dcery, nikoliv o jáhna Filipa.

Smrt či přesněji smrtelnost apoštola Filipa zmiňuje Klement ve třetí knize svých *Stromat* v souvislosti s argumentací proti heretikům – Markiónovi z Pontu, Nikolaitům,⁴⁹⁶ Prodikovcům a Antitaktům, kteří svoji zdrženlivost vykládají po svém a oddávají se nekalému smilstvu.⁴⁹⁷ Jako příklad čistoty stvořeného těla na cestě následování Krista uvádí známý výrok, jenž koresponduje s Ježíšovou výzvou ke změně života předloženou apoštolu Filipovi:

---

⁴⁹¹ „Petr a Filip měli děti, Filip dokonce provdal své dcery.“ – *Stromata* III.6.52.5; III.6.53.1 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II–III*, s. 414–416; řecký text dostupný na webových stránkách [2017-12-12].

http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Clement%20of%20Alexandria_PG%2008-09/Stromata.pdf.

⁴⁹² Srov. ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II–III*, s. 407–421.

⁴⁹³ Srov. 1 Kor 9,4.

⁴⁹⁴ Srov. 1 Kor 9,5.

⁴⁹⁵ Srov. *Stromata* III.6.52.4 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II–III*, s. 414–415.

⁴⁹⁶ Srov. Zj 2,6; 2,15.

⁴⁹⁷ Srov. ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II–III*, s. 376–397.

κὰν συγχρήσωνται τῇ τοῦ κυρίου φωνῇ λέγοντος τῷ Φιλίππῳ· ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς, σὺ δὲ ἀκολούθει μοι, ἀλλ' ἐκεῖνο σκοπεῖται ὡς τὴν ὁμοίαν τῆς σαρκὸς πλάσιν καὶ Φίλιππος φέρει, νεκρὸν οὐκ ἔχων μεμιαμμένον. πῶς οὖν σαρκίον ἔχων νεκρὸν οὐκ εἶχεν.⁴⁹⁸

Pouze s možným odkazem na povolání apoštola Filipa v Janově evangeliu se lze domnívat, že se také v tomto textu jedná o jednoho z Dvanácti. Klement dále hovoří o Filipově čistotě, neposkvrněné hříchem jako tělo mrtvoly, jež je onou cestou k životu s Kristem, který umrtvil vášně svého učedníka, a ten se mu pak mohl připodobnit i ve smrti.⁴⁹⁹

Poslední zmínku o apoštolu Filipovi v Klementových *Stromatech* nalezneme ve čtvrté knize, která pojednává o mučednictví a dokonalosti. V části zabývající se otázkou žádosti ústního vyznání u křesťanů cituje stoupence valentinovské školy Hérakleóna. Tento učitel prý hovoří o dvou typech vyznání, jednak o ústním, jednak o vyznání vírou i jednáním. Za příklad osob, které ústy nevyznaly Krista, a přitom došly spásy, jmenuje také apoštola Filipa:

οὐ γὰρ πάντες οἱ σωζόμενοι ὠμολόγησαν τὴν διὰ τῆς φωνῆς ὁμολογίαν καὶ ἐξῆλθον, ἐξ ὧν Ματθαῖος, Φίλιππος.⁵⁰⁰

Také v tomto textu, jenž obsahuje i jiná jména apoštolů, Matouše a Tomáše, lze předpokládat, že je zde zmínka o apoštolu Filipovi, jednom z Dvanácti. Klement dále argumentuje možností absence ústního vyznání u těch, kteří podle Písma vyznávají svoji víru činy a chovají se v souladu s ní.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ „Chce-li někdo argumentovat Pánovými slovy, která řekl Filipovi: „Nechť mrtvé, ať pochovávají své mrtvé; ty mne následuj!“, ať si uvědomí, že také Filip měl stvořené tělo, podobné jako oni, nikoli nečisté tělo mrtvoly.“ – *Stromata* III.4.25.3; III.4.25.4 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II-III*, s. 376–377; srov. Řím 6,10–16.

⁴⁹⁹ *Stromata* III.4.25.4 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II-III*, s. 376–377.

⁵⁰⁰ „Vždyť ne všichni spasení učinili před svou smrtí ústní vyznání. K takovým patří například Matouš, Filip.“ – *Stromata* IV.9.71.3 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata IV*, s. 256–259.

⁵⁰¹ Srov. *Stromata* IV.9.71.4 – ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata IV*, s. 258–259.

5.2. Dílo Eusebia z Cesareje

Mezi církevními historiky starověku, kteří ve svých dílech zmiňují osudy prvotní církve, dominuje významná postava biskupa v palestinské Cesareji Eusebia. V jeho díle *Historia ecclesiastica* nalézáme několik zmínek o životě apoštola Filipa i jeho jmenovce, jáhna Filipa, jednoho ze Sedmi. Druhá kniha jeho díla přináší zmínku, podle údajů shodných se Skutky apoštolů, nejprve o jáhnu Filipovi a jeho působení mezi pohany:

ἀλλὰ καὶ Φίλιππος, εἷς τῶν ἅμα Στεφάνῳ προχειρισθέντων εἰς τὴν διακονίαν, ἐν τοῖς διασπαρείσιν γενόμενος, κάτεισιν εἰς τὴν Σαμάρειαν, θείας τε ἔμπλεως δυνάμεως κηρύττει πρῶτος τοῖς αὐτόθι τὸν λόγον.⁵⁰²

τότε δ' οὖν καὶ οὗτος τὰς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου δυνάμει θεία τελουμένας καταπλαγεῖς παραδοξοποιίας, ὑποδύεται καὶ μέχρι λουτροῦ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καθυποκρίνεται.⁵⁰³

ὄν πρῶτον ἐξ ἔθνῶν πρὸς τοῦ Φιλίππου δι' ἐπιφανείας τὰ τοῦ θεοῦ λόγου ὄργια μετασχόντα τῶν τε ἀνὰ τὴν οἰκουμένην πιστῶν ἀπαρχὴν γενόμενον.⁵⁰⁴

⁵⁰² „Mezi těmi, kteří se tehdy rozutekli, byl i Filip, jeden z těch, kteří se Štěpánem byli vyvoleni k jáhenské službě. Šel do Samarie a pln božské síly první hlásal tamním obyvatelům evangelium.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 26; *Historia ecclesiastica* 2.1.10; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D2%3Achapter%3D1%3Asection%3D10>.

⁵⁰³ „V úžasu nad zázračnými činy Filipovými vykonanými z Boží moci tajně se přiblížil a předstíral, že se chce dát pokřtít na víru v Krista.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 26; *Historia ecclesiastica* 2.1.11; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D2%3Achapter%3D1%3Asection%3D11>.

⁵⁰⁴ „Tento komoří byl prvním pohanem, kterému Filip zjevil tajemství Božího slova, a byl tak prvním věřícím z pohanského světa.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 26; *Historia ecclesiastica* 2.1.13; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D2%3Achapter%3D1%3Asection%3D13>.

Citované texty jsou převzaty z první kapitoly druhé knihy Eusebiova díla, která se věnuje ustanovení apoštolů po Kristově nanebevstoupení. Kromě volby apoštola Matěje, vyvolení sedmi jáhnů ke službě církvi, Štěpánově mučednické smrti zde nalézáme zmínku také o působení jáhna a evangelisty Filipa mezi pohany v Samaří a o jeho setkání s etiopským dvořanem. První dva citované texty jsou převzaty z Filipova působení v Samaří právě tak, jak jej známe z již analyzovaného textu ve Skutcích apoštolů (Sk 8,4-6.12-13). Zde se jáhen Filip setkává s „kejklířem“ Šimonem Mágem, jehož křtí na víru v Ježíše Krista. Třetí z citovaných textů je vyňat z příběhu setkání jáhna Filipa a etiopského dvořana, který nalezneme rovněž ve Skutcích apoštolů (Sk 8,26-40). Filip vykládá Etiopanovi smysl přečteného textu z Písma svatého. Etiopský dvořan je osloven Božím slovem a nechává se od jáhna pokřtít. Stává se tak prvním mezi pokřtěnými pohany a rovněž prvním věřícím, neboť Šimon Mág svoji víru pouze předstíral, jelikož chtěl především získat moc Ducha svatého.⁵⁰⁵

Ve třetí knize svého díla *Historia ecclesiastica* Eusebius cituje již zmíněného Klementa Alexandrijského, z jehož *Stromat* přebírá zmínku o ženatých apoštolech:

Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο, Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν.⁵⁰⁶

Samotný text nalézáme ve 30. kapitole, která se věnuje ženatým apoštolům. Podobně jako v textu Klementa Alexandrijského se patrně i zde jedná o osobu apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, který je zde prezentován jako ženatý muž s dcerami.

Na jiném místě ve třetí knize pak narazíme na několik zmínek o Filipovi a jeho dcerách, v nichž dochází ke sjednocení obou postav – jáhna a apoštola Filipa. Texty pocházejí z dopisu efeského biskupa Polykrata (126–196) římskému biskupovi Viktorovi.⁵⁰⁷ Biskup Polykratos v něm zmiňuje apoštola Filipa jako jednoho z Dvanácti

---

⁵⁰⁵ Srov. Sk 8,19.

⁵⁰⁶ „Vždyť Petr i Filip měli děti, ano, Filip své dcery i provdal.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 57; *Historia ecclesiastica* 3.30.1; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2017-12-12]. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D30%3Asection%3D1>.

⁵⁰⁷ *Historia ecclesiastica* 2.1; 3.31; 3.39; 5.19; 5.24.

a jeho tři dcery, z nichž dvě zemřely neprovdané v Hierapoli a třetí žijící duchovním životem, zemřela v Efesu:

Φιλίππου μνημονεύει τοῦ ἀποστόλου τῶν τε τούτου θυγατέρων ᾧδὲ πῶς.⁵⁰⁸

Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἱεραπόλει καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγηρακυῖαι παρθένοι καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν ἀγίῳ πνεύματι πολιτευσαμένη ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται.⁵⁰⁹

Oba citované texty nalezneme v 31. kapitole, jež hovoří o smrti apoštolů Jana a Filipa. V obou případech Eusebius slovy Polykrata hovoří o postavě apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti (τοῦ ἀποστόλου; τῶν δώδεκα ἀποστόλων), o jeho třech dcerách a jejich smrti i pochování v Hierapoli na území dnešního Turecka.

O několik veršů dále cituje Eusebius Gaiūv Dialog s Proklem a dochází k závěru, že se citovaný text shoduje s dopisem biskupa Polykrata:

οὗ μικρῶ πρόσθεν ἐμνήσθημεν, διαλόγῳ Πρόκλος, πρὸς ὃν ἐποιεῖτο τὴν ζήτησιν, περὶ τῆς Φιλίππου καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ τελευτηῆς, συνάδων τοῖς ἐκτεθεισιν, οὕτω φησίν: ἑμετὰ τοῦτον προφήτιδες τέσσαρες αἱ Φιλίππου γεγένηται ἐν Ἱεραπόλει τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν: ὁ τάφος αὐτῶν ἐστὶν ἐκεῖ καὶ ὁ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ „... apoštolu Filipovi, jakož i o dcerách Filipa.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 57; *Historia ecclesiastica* 3.31.2; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2018-4-4]. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D2>.

⁵⁰⁹ „Filipa, jednoho ze dvanácti apoštolů, který je pochován v Hierapoli se dvěma svými dcerami, které zestárlý jako panny, jakož i s jeho třetí dcerou, která žila jakýmsi duchovním životem a odpočívá v Efesu.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 57; *Historia ecclesiastica* 3.31.3; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2017-11-15]. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D3>.

⁵¹⁰ „Také v krátce předtím uvedeném Gaiově Dialogu se Proklos, s nímž je veden ten rozhovor, vyjadřuje o smrti Filipa a jeho dcer stejně jako dříve jmenovaný Polykrates. Po tom byly v Hierapolis v Asii 4 prorokyně, Filipovy dcery. Jejich hrob i hrob jejich otce se tam ještě nachází.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 57; *Historia ecclesiastica* 3.31.4; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2018-4-4].

Citovaný text se shoduje nejen s Polykratovým dopisem, ale také s textem ve Skutcích apoštolů 21,9, který byl již předmětem naší analýzy a hovoří o návštěvě apoštola Pavla u jáhna – evangelisty Filipa a jeho čtyř neprovdaných dcer – prorokyň. Vlivem údajů získaných z textu nám opět vyvstává otázka rozdílnosti postav apoštola a jáhna Filipa. Klement i Eusebius hovoří v předchozích textech o apoštolu Filipovi, jednomu z Dvanácti, a jeho dětech, přesněji třech dcerách. Tento apoštol měl zemřít a být pohřben v Hierapoli. Zmínka Gaiova o blíže neurčeném Filipovi se týká patrně jáhna – evangelisty z Cesareje, který měl čtyři dcery a spolu s nimi byl po smrti pochován rovněž v Hierapoli.⁵¹¹ Eusebius Gaiovu zmínku ještě posiluje citací ze Skutků apoštolských, přesněji kapitoly 21, vv. 8–9:

ὁ δὲ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν ἀποστόλων τῶν Φιλίππου θυγατέρων ἐν Καισαρείᾳ τῆς Ἰουδαίας ἅμα τῷ πατρὶ τότε διατριβουσῶν προφητικοῦ τε χαρίσματος ἡξιωμένων μνημονεύει, κατὰ λέξιν ὧδέ πως λέγων: ἤλθομεν εἰς Καισάρειαν, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν ἐπτά, ἐμείναμεν παρ’ αὐτῶ. τούτῳ δὲ ἦσαν παρθένοι θυγατέρες τέσσαρες προφητεύουσαι.⁵¹²

Eusebius se myšlenkou rozdílnosti postav apoštola a jáhna Filipa nezabývá, i když jednou v textu cituje Filipa jako apoštola, jednoho z Dvanácti (τῶν ἀποστόλων), podruhé jako jáhna – evangelistu, jednoho ze Sedmi (τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D4>.

⁵¹¹ Srov. BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*, s. 386.

⁵¹² „Lukáš ve svých Skutcích se však zmiňuje o Filipových dcerách, které se zdržovaly se svým otcem v judejské Cesareji a měly dar prorokování. Píše doslovně toto: „Přišli jsme do Cesareje a vstoupili jsme do domu evangelisty Filipa, který byl jedním ze sedmi jáhnů, a zůstali jsme u něho. On měl čtyři neprovdané dcery, a ty prorokovaly.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 57; *Historia ecclesiastica* 3.31.5-6; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D5>;

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D6>.

ἐπτά). V případě textů církevního historika Eusebia tedy zůstává otázka rozlišování obou postav Ježíšových učedníků nesoucích jméno Filip stále otevřená.⁵¹³

Poslední, velmi krátká zmínka o Filipovi a jeho dcerách v Eusebiově díle *Historia ecclesiastica* se nachází v páté knize:

τοῦτον δὲ τὸν τρόπον οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιὰν οὔτε τῶν κατὰ τὴν καινὴν πνευματοφορηθέντα προφήτην δεῖξαι δυνήσονται, οὔτε Ἄγαβον οὔτε Ἰούδαν οὔτε Σίλαν οὔτε τὰς Φιλίππου θυγατέρας.⁵¹⁴

Text je součástí Eusebiova výčtu heretiků a popisu boje proti jejich učení. V 17. kapitole hovoří o spisovateli Miltiadovi a jeho spisech. Ani zde se nesetkáme s konkrétní zmínkou o rozlišení postav apoštola a jáhna Filipa.

5.3. Novozákonní apokryfy

Nyní se zaměříme na výskyt zmínek o apoštolu i jáhnu Filipovi v novozákonních apokryfech, které – jak již bylo zmíněno – pocházejí většinou z rukopisů objevené gnostické knihovny u Nag Hammádí v Horním Egyptě po druhé světové válce. Vzhledem k absenci originálních pramenů či jejich obtížné a často pouze fragmentární dostupnosti byly pro citace vybraných textů zvoleny české edice novozákonních apokryfů.⁵¹⁵

---

⁵¹³ Srov. ANDERSON, Paul N. *Philip*, s. 182.

⁵¹⁴ „Falešní proroci nejsou schopni uvést ani jednoho proroka Starého ani Nového Zákona, který by jednal jako oni. Nemohou se odvolávat ani na Agaba, ani na Judu, Silu, ani na Filipovy dcery.“ – srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 97; *Historia ecclesiastica* 5.17.3; srov. také řecký text dostupný na webových stránkách [2017-11-15].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D5%3Achapter%3D17%3Asection%3D3>.

⁵¹⁵ Zejména bylo využito těchto českých edic: POKORNÝ, Petr – DUS, Jan Amos (edd.). *Neznámá evangelia. Novozákonní apokryfy I*. Praha: Vyšehrad, 2001; DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II*. Praha: Vyšehrad, 2003; OERTER, Wolf B. – POKORNÝ, Petr (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 1. Kodex II/2–7*. Praha: Vyšehrad, 2008; OERTER, Wolf B. (ed.). *Rukopisy z Nag Hammádí 3. Kodex III/3–4; V/1 a 5*. Praha: Vyšehrad, 2010; OERTER, Wolf B. – VÍTKOVÁ,

Nejprve tedy nahlédněme do Skutků Petrových, z jejichž původního řeckého textu zřejmě z období před rokem 190 se zachovalo jen závěrečné „Martyrium Petrovo“ a latinský překlad z 3. a 4. století se dochoval jen torzovitě.⁵¹⁶ Postava apoštola Filipa se objevuje v oddíle, který obsahuje Obecné učení dvanácti apoštolů (Didascalia apostolorum). Tento spis vznikl asi v prvním desetiletí 3. století v severní Sýrii a byl psán pro křesťany obrácené z pohanství.⁵¹⁷ Překlad textu v edici *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II.* vychází z Funkovy edice Apoštolských konstitucí a zmínku o Filipovi překládá z řečtiny i latiny následovně:

*Když náš spoluapoštol Filip díky daru Páně a díky účinnosti jeho Ducha uzdravoval (lidi) v Samaří, Samařané plní úžasu uvěřili v Pána veškerenstva a v Pána Ježíše a dávali se křtít v jeho jménu. Když Šimon viděl znamení a divy, konané bez kouzelnických klamů, obdivoval to, uvěřil, dal se pokřtít a vytrvale se postil a modlil. Jakmile jsme se dozvěděli, jaké milosti boží se Samařanům skrze Filipa dostalo, odešli jsme také k nim, učili jsme je slovem, vkládali jsme ruce na pokřtěné a díky modlitbám dosáhli i oni účast na Duchu.*⁵¹⁸

V textu, který je součástí kapitoly nazvané *Setkání apoštolů se Šimonem v Samaří*, je Filipova postava zmiňována jako spoluapoštol bez bližšího určení. Opět se zde můžeme pouze domnívat, že se jedná o osobu apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti. Vzhledem k charakteristice příběhu vycházejícího ze Skutků apoštolů 8,4-25, o němž byla zmínka v předchozí kapitole, by se mělo jednat spíše o jáhna – evangelistu Filipa, jenž hlásal evangelium a činil mocné skutky v Samaří. Apoštolové z okruhu Dvanácti vložili na vybrané jáhny ruce a tím jim předali dar Páně i jeho Ducha. V souvislosti s touto volbou mohli být tito služebníci – jáhni též nazýváni „apoštoly“ či „spoluapoštoly“.

Zuzana (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 4. Kodex VI/3; VII/2 a 5; VIII/2; XIII/1*. Praha: Vyšehrad, 2016.

⁵¹⁶ Srov. DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 105–107; srov. také KLAUCK, Hans-Josef. *The apocryphal acts of the apostles. An introduction*. Waco, Texas: Baylor University Press, 2008, s. 82–112.

⁵¹⁷ Srov. DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 160.

⁵¹⁸ Tamtéž, s. 161.

Dalším novozákonním apokryfním spisem, který zmiňuje apoštola Filipa, jsou Skutky Pavlovy s dobou vzniku před rokem 200, přesněji Pavlovo kázání v Klaudiově domě, podle 2 Tim 4,21 po Pavlově příjezdu do Říma.⁵¹⁹ Překlad ve zmíněné edici z koptského Heidelberského papýru č. 1 asi ze 6. století na s. 80 zní:

*Filip však pozvedl hlas v hněvu, řka: „Co je to tedy za věc, kterou nás hodláš učit?“*⁵²⁰

Krátký úryvek z rozhovoru apoštola Petra a Pána Ježíše, do něhož se vkládá i apoštol Filip, obsahuje pouze zlomky onoho příběhu, takže není možné přesněji určit místo a předmět děje. I když zde není Filip konkrétně označen jako apoštol z kruhu Dvanácti, je možné to vzhledem k jednajícím postavám předpokládat.

Ze stejné doby, kdy byly sepsány Skutky Pavlovy, patrně pocházejí Skutky Ondřejovy, v nichž se pouze na jednom místě nachází zmínka o Filipovi. Martyrium Ondřejovo zaznamenává o něm krátkou zprávu v příběhu o losování místa misie jednotlivých apoštolů po nanebevstoupení Páně a Letnicích, který je v již zmíněné edici přeložen z řečtiny tímto způsobem:

*A tak losovali, kdo z nich kam půjde a který národ získá ... Filip samařská města a Malou Asii.*⁵²¹

Není zřejmé, jestli autor martyria záměrně zvolil pro Filipa Samaří a Malou Asii, jak je psáno ve Skutcích apoštolů v 8,4-25 a později i ve svrchu zmiňovaných dílech Klementa a Eusebia, ale rovněž zde dochází ke smíšení obou postav – apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, a jáhna – evangelisty Filipa, jednoho ze Sedmi.

Poslední knihou apokryfních skutků jednotlivých apoštolů, v níž nalzáme zmínku o Filipovi, jsou Skutky Tomášovy, jež se nám dochovaly v řecké i mladší syrské verzi jako jediné v úplnosti a pocházejí z období po roce 200.⁵²² Postava apoštola

---

⁵¹⁹ Srov. KLAUCK, Hans-Josef. *The apocryphal acts*, s. 70.

⁵²⁰ DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 227.

⁵²¹ Tamtéž, s. 257.

⁵²² Srov. DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 339, 349; KLAUCK, Hans-Josef. *The apocryphal acts of the apostles*, s. 145.

Filipa se zde stejně jako u synoptiků nachází pouze ve výčtu společenství Dvanácti bez bližší specifikace:

*V té době jsme my všichni apoštolové byli v Jeruzalémě: Šimon zvaný Petr a jeho bratr Ondřej, Jakub syn Zebedeův a jeho bratr Jan, Filip, Bartoloměj, Tomáš, celník Matouš, Jakub syn Alfeův, Šimon Kananejský a Juda syn Jakubův.*⁵²³

Oproti synoptikům v seznamu chybí Tadeáš a Jidáš Iškariotský je nahrazen Judou synem Jakubovým.⁵²⁴ Výčet apoštolů ve Skutcích Tomášových stojí na začátku úvodu k Příběhům sv. apoštola Tomáše. Vzhledem k umístění postavy do kruhu společenství Dvanácti není pochyb, že se jedná pouze o apoštola Filipa. Text pokračuje informací o přidělení misijních krajin světa jednotlivým apoštolům prostřednictvím losu, podobně jako ve výše uvedeném textu ze Skutků Ondřejových. Rozdíl je pouze ve výsledku losování, neboť je zde zmiňován pouze apoštol Tomáš, který měl odejít do Indie.⁵²⁵

V osmém kodexu z Nag Hammádí nalzáme krátký pseudoepigrafický traktát Petrův list Filipovi, lépe řečeno „List Petrův, který poslal Filipovi“, jehož doba vzniku se klade do konce 2. století, resp. do poloviny 3. století.⁵²⁶ V celém textu, který je v české edici přeložen z kopštiny, je Filip jmenován v úvodní pasáži, tedy diplomatickou terminologií řečeno v protokolu (intitulaci a inskripci se salutací):

*Petr, apoštol Je[žíše] Krista, Filipovi, našemu milovanému bratru, spoluapoštolům a bratřím, kteří jsou s tebou: Buďte zd[rávi].*⁵²⁷

Dále je zde zmínka o přijetí listu Filipem a jeho následné reakci na něj:

*Když Filip toto přijal a přečetl, odebral se pln radosti k Petrovi.*⁵²⁸

⁵²³ DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 358.

⁵²⁴ Tamtéž, s. 358; srov. také MICHAELIS, Wilhelm. *Die Apokryphen Schriften zum Neuen Testament*. Bremen: Carl Schünemann Verlag, 1956, s. 410.

⁵²⁵ Srov. DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 358.

⁵²⁶ Srov. OERTER, Wolf B. – VÍTKOVÁ, Zuzana (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 4*, s. 209–210.

⁵²⁷ Tamtéž, s. 214.

⁵²⁸ Tamtéž.

Vzhledem k titulaci Filipa a celkovému žánru listu mezi dopisem a zjevovatelským dialogem se lze pouze domnívat, že se jedná o postavu apoštola, jednoho z Dvanácti, neboť je zde opět zmíněno rozdělení apoštolů a jejich misijní poslání bez konkrétních podrobností. Někteří z badatelů se domnívají (M. Kaler), že autor listu zasadil celý spis do kontextu Skutků apoštolských, konkrétně do 8,4-25, kde se hovoří o misijním působení jáhna – evangelisty Filipa na území Samařska.⁵²⁹

Podobně jako u Jana v 14,8-14 se obrací apoštol Filip na Pána s prosbou, aby jim ukázal Otce, i ve spisu nazvaném *Moudrost Ježíše Krista* oslovuje Spasitele v části pojmenované *Výklad o působení Pána veškerenstva* s žádostí, aby se Otec zjevil dokonalým:

Filip řekl: „Pane, jak se potom ukáže těm dokonalým?“⁵³⁰

Odpovědí na ni je výklad všemohoucnosti Pána veškerenstva, který sám je myslí, rozumem i mocí.⁵³¹ V úvodních pasážích zjevitelského dialogu pak nalezneme otázku samotného Spasitele směrem k apoštolovi:

„Po čem pátráte?“ ... Filip řekl: „Po podstatě veškerenstva a po plánu (spásy).“⁵³²

Spis bývá badateli datován do období od druhé poloviny 1. století až do 4. století a citovaný text je překladem z kopštiny. Vedle apoštola Filipa zde jmenovitě vystupují apoštolové Tomáš, Matouš a Bartoloměj, ale přítomno je všech Dvanáct se sedmi ženami, jak je uvedeno na začátku dialogu v 90,16.⁵³³ Vzhledem k této skutečnosti je charakteristika postavy Filipa jako jednoho z Dvanácti zřejmá.

V pseudoepigrafických spisech Jana Teologa (apoštola – evangelisty Jana) a Josefa Arimatejského (toho, který uložil tělo Páně do svého hrobu – srov. 122,24), pocházejících z období teologických sporů 4. století⁵³⁴ a v české edici označených

---

⁵²⁹ Srov. KALER, Michael. The Letter of Peter to Philip and its Message of Gnostic Revelation and Christian Unity. *Vigiliae Christianae* 2009, roč. 63, č. 3, s. 264–295.

⁵³⁰ OERTER, Wolf B. (ed.). *Rukopisy z Nag Hammádí 3*, s. 121.

⁵³¹ Srov. tamtéž.

⁵³² Tamtéž, s. 114-115.

⁵³³ Srov. tamtéž, s. 107, 113.

⁵³⁴ Srov. DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů*, s. 24.

souhrnným názvem *Vyprávění o zesnutí Panny Marie*, nalzáme zmínku o apoštolu Filipovi jako u synoptiků a ve Skutcích Tomášových, tedy ve výčtu společenství Dvanácti. Ve *Slově Jana Teologa* se Duch svatý skrze modlitbu apoštola Jana obrací na společenství Dvanácti, které se zde připomíná jako výčet vykoupených. Z původního řeckého textu česká edice uvádí tento překlad:

„V jediném mžiku se všichni shromážděte ve svatém Betlémě – Petr z Říma, Pavel z Tiberie, Tomáš z nitra Indie a Jakub z Jeruzaléma! Tak si to přeje matka našeho Pána, Ježíše Krista.“ Ondřej, bratr Petrův, a Filip, Lukáš a Šimon Kananejský a Tadeáš – ti všichni již zesnuli, ale působením Ducha svatého povstali z hrobů.⁵³⁵

Ve *Vyprávění Josefa Arimatejského* je výčet Dvanácti (kromě Tomáše) rozšířen o další vykoupené učedníky Páně (překlad z latiny):

Toto jsou jména učedníků Páně, přinesených v oblacích: evangelista Jan a Jakub, jeho bratr, Petr a Pavel, Ondřej, Filip, Lukáš, Barnabáš, Bartoloměj a Matouš, Matěj zvaný Spravedlivý, Šimon Kananejský, Juda a jeho otec, Nikodém a Maximianus, a nespočet dalších.⁵³⁶

U Josefa Arimatejského nalzáme ještě jednu zmínku o Filipovi, tentokrát ovšem o jáhnu – evangelistovi:

A na témže oblaku, který je tam přinesl, se všichni vrátili na své místo – stejně jako Filip, když pokřtil kleštěnce, jak čteme ve Skutcích apoštolských.⁵³⁷

Z textu je zřejmý odkaz na části kanonických Skutků apoštolských, které se věnují křtu etiopského dvořana, tedy Sk 8,26-40. Předložené texty z *Vyprávění Josefa Arimatejského* nás vedou k závěru, že lze odlišit dvě postavy nesoucí jméno Filip, jáhna a apoštola. V úryvku ze *Slova Jana Teologa* je zřejmá spojitost osoby tohoto jména pouze s postavou apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti.

---

⁵³⁵ Tamtéž, s. 456.

⁵³⁶ Tamtéž, s. 466.

⁵³⁷ Tamtéž, s. 468.

Jedna z posledních zmínek o apoštolu Filipovi v novozákonních apokryfech se nachází ve starověkých svědectvích, přesněji ve *Svědectví manichejského žaltáře*, které je součástí velké sbírky papírových kodexů z druhé poloviny 4. století, nalezených ve 30. letech 20. století v Egyptě.⁵³⁸ Tato sbírka sloužila komunitě, která je zde doložena již na konci 3. století. Její misionáři přeložili během 4. století množství spisů ze syrštiny do řečtiny a poté do kopštiny. Stejnou cestou se ubíral i osud manichejského žaltáře, jenž obsahuje množství žalmů v nesourodém uspořádání. Jeden z nich, nazvaný *Žalm o deseti pannách*, parafrázuje podobenství z Matouše 25,1-13 a v úvodu oslavuje Ježíše a jeho vyvolené společenství Dvanácti, dále Marii a jiné učedníky:

*Vytrvalcem je Filip v zemi lidojedů. – Takoví byli!*⁵³⁹

Ježíš je nazván perlou, Petr neotřesitelným základem a Filip vytrvalcem.⁵⁴⁰ Z textu není zřejmá konkrétní charakteristika Filipovy postavy, ale vzhledem k jejímu umístění do výčtu jednotlivých členů společenství Dvanácti je zjevné, že se jedná o apoštola Filipa.

Závěr kapitoly bude patřit pseudoepigrafickým spisům, za jejichž autora je pokládán apoštol nebo jáhen Filip, jedná se o Skutky Filipovy a Filipovo evangelium. Nejvíce přímých odkazů na postavu Ježíšova učedníka Filipa v rámci novozákonních apokryfních spisů nalezneme ve Skutcích Filipových, kde je jeho jméno citováno na 129 místech.⁵⁴¹ Řecky psaný epizodní příběh sestavený na základě několika dílčích spisů (patnácti samostatných skutků) ve 4. nebo 5. století navazuje na apokryfní pseudoepigrafické skutky jiných apoštolů a obsahuje prvky hrdinské romance. Svůj literární žánr sice odvíjí od tehdejších legend a lidového folklóru, ale snaží se čtenáři smysluplně přiblížit život a zázračné působení apoštola nebo jáhna Filipa (rozdělení zde není patrné), který měl zemřít mučednickou smrtí ukřižováním hlavou

---

⁵³⁸ Srov. tamtéž, s. 35–36.

⁵³⁹ Tamtéž, s. 39.

⁵⁴⁰ Srov. tamtéž.

⁵⁴¹ Srov. anglický překlad tzv. Skutků Filipových zveřejněný na webových stránkách [2017-12-12].
<http://gnosis.org/library/actphil.htm>

dolů v Hierapoli, což můžeme pokládat za odkaz na starší legendu, v níž stejný osud postihl apoštola Petra v Římě.⁵⁴²

Skutky Filipovy jsou tedy rozděleny do patnácti kapitol, z nichž prvních sedm obsahuje nezávisle po sobě jdoucí příběhy z Filipova života (1. a 2. kapitola – konfrontace Filipa s řeckými filozofy a veleknězem v Jeruzalémě, odkaz na Sk 17; 3. a 4. kapitola – potvrzení Božího vyvolení Filipa skrze jeho službu a uzdravení mladé dívky; 5. až 7. kapitola – spor se Židy, četné zázraky během jeho působení a budování církve, odkaz na Sk 8). Skutky dále pokračují již souvislým textem (8. až 15. kapitola), který obsahuje vyprávění o Ježíšově misijním vyslání učedníků do celého světa a zahrnuje rovněž Filipovu reakci na tento příkaz. Podle Skutků Filipových se apoštol Filip společně se svojí sestrou Marianou a přítelem Bartolomějem vydává do města Hierapolis, kde hlásá radostnou zvěst a vyzývá k obrácení. Na jeho výzvu se obrátila Nikanora, manželka zdejšího místodržitele, a slepec Stachys. Apoštol pak měl být za své působení umučen podle tehdejšího řádu místodržitele Tyrannognopha ukřižováním hlavou dolů společně s přítelem Bartolomějem.⁵⁴³ Jeho hrob v Hierapoli na území dnešního Turecka se stal místem úcty již ve 2. století a dodnes je středem pozornosti i některých archeologů.⁵⁴⁴

Apokryfní pseudoepigrafické evangelium, jehož autorství je připisováno jáhnu a misionáři Filipovi, je posledním z novozákonních spisů, kterému budeme věnovat pozornost v této kapitole. Označení tohoto textu jako evangelium nevyjadřuje v tomto případě vhodně jeho obsah i poslání tak, jak jej známe u evangelií synoptického typu, ale spíše se jedná o sbírku dialogů a výroků, které jsou spojeny přímo i nepřímo s osobou Ježíše Krista. Název tedy měl patrně zdůraznit autoritu tohoto textu v ústředním katolickém proudu.⁵⁴⁵ Jeho vznik nelze datovat do 1. století, i když některé z obrazů lze nalézt rovněž v Novém zákoně i Tomášově evangeliu. Koptský překlad textu Filipova evangelia byl objeven spolu s dalšími gnostickými rukopisy po druhé

---

⁵⁴² Srov. BUTTRICK, George Arthur (ed.). *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, s. 785–786; SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium*, s. 22.

⁵⁴³ Srov. SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium*, s. 22.

⁵⁴⁴ Srov. FREEDMAN, David Noel (ed.). *The Anchor Bible Dictionary*, s. 312.

⁵⁴⁵ Srov. OERTER, Wolf B. – POKORNÝ, Petr (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 1*, s. 185; POKORNÝ, Petr – DUS, Jan Amos (ed.). *Neznámá evangelia*, s. 209.

světové válce v egyptském Nag Hammádí (NHC II/3, 51,29 – 86,19).⁵⁴⁶ Předpokládaná doba vzniku tedy zahrnuje období 2. a 3. století. Právě Kodex II, obsahující také Tomášovo evangelium, patří mezi nejdůležitější objevy z této egyptské gnostické knihovny.⁵⁴⁷ Podobně jako Tomášovo evangelium byl i text Filipova evangelia nejprve rozčleněn na jednotlivá logia, což se ukázalo jako neúčelné, a došlo k jeho rozdělení do řádků či stran (127 oddílů) podle již zmíněného kodexu.⁵⁴⁸

Zmínky o Filipově evangeliu nalezneme už ve starověké literatuře 4. století. Nejstarší z nich pochází z pera Epifania ze Salamíny, který se o něm vyjadřuje jako o kacírském spisu.⁵⁴⁹ Toto nelichotivé označení patrně souvisí s tím, že Filipovo evangelium, stejně jako Tomášovo, je silně ovlivněno valentinskou gnózi.⁵⁵⁰ Ve spojitosti s tímto závěrem vyvstává také otázka autorství samotného zakladatele tohoto gnostického směru Valentina, který působil v polovině 2. století, ale tuto domněnku nelze pro chybějící podklady potvrdit. Vzhledem k poznamenání textu valentinskou gnózi se jeho vznik posouvá až za polovinu 2. století. Této gnózi neodporuje ani skutečnost, že Ježíš je uveden jako potomek Josefův,⁵⁵¹ což nalzáme také v jediném textu, kde je zmínka o apoštolu (jáhnu) Filipovi:

*Apoštol Filip řekl: Josef, tesař, zasadil v zahradě plno stromů, protože potřeboval pro své řemeslo dřevo. Ze stromů, které zasadil, udělal kříž, a na tom, co zasadil, viselo jeho semeno. Semenem byl Ježíš a ta rostlina byl kříž. Ale uprostřed zahrady je strom života. Z olivového stromu pochází křížmo a z křížma vzkříšení.*⁵⁵²

---

⁵⁴⁶ Srov. GAFFRON, Hans Georg. *Studien zum koptischen Philippusevangelium unter besonderer Berücksichtigung der Sakramente*. Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelm-Universität, 1969, s. 7–13.

⁵⁴⁷ Srov. SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium*, s. 12–14.

⁵⁴⁸ Srov. POKORNÝ, Petr – DUS, Jan Amos (ed.). *Neznámá evangelia*, s. 209; srov. také MÉNARD, Jacques É. *L'Évangile selon Philippe*. Louvain: Imprimerie Orientaliste, 1967, s. 3.

⁵⁴⁹ Srov. OERTER, Wolf B. – POKORNÝ, Petr (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí I*, s. 185; srov. také SCHNEEMELCHER, Wilhelm. *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung. 5. Auflage der von Edgar Hennecke begründeten Sammlung*. Tübingen: J. C. B. Mohr (P. Siebeck), 1987, s. 149.

⁵⁵⁰ Srov. SCHNEEMELCHER, Wilhelm. *Neutestamentliche Apokryphen*, s. 153–154.

⁵⁵¹ Srov. tamtéž, s. 188.

⁵⁵² SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium*, s. 107.

V celém textu evangelia je z Ježíšových učedníků i pozdějších žáků zmiňován pouze Filip, proto se lze domnívat, že právě jeho jméno bylo použito k pojmenování celé sbírky.⁵⁵³ Samotný text, jak již bylo řečeno, nese výrazné stopy valentinské gnóze. Pro valentiniány byl typickým znakem alegorický a duchovní výklad biblických textů.⁵⁵⁴ Jejich gnostické pojetí smrti a vzkříšení, které je do důsledku i provokativně zapracováno do textu Filipova evangelia, je velmi zajímavým studijním materiálem pro biblisty i religionisty. Evangelium přímo či nepřímo polemizuje s klasickou představou vzkříšení, jemuž předchází smrt, a toto pořadí obrací. Podle něj přichází nejdříve jakési duchovní znovuzrození, po němž následuje smrt ve smyslu pouhého odložení těla, což připomíná fenomenologii korintských entuziastů, se kterými polemizuje apoštol Pavel (1 Kor 4,1-13; 1 Kor 15,12-58).

Zajímavým prvkem valentiniánské gnóze, který nalzáme ve Filipově evangeliu, je učení o pěti svátostech – křest, pomazání, eucharistie, spasení a manželské spojení, přičemž poslední dvě jsou vnímány jako důsledek prvních tří.⁵⁵⁵ Filipovo evangelium se nejvíce dostalo do společenského povědomí zmínkou o Marii Magdalské jako „družce Spasitele“ (28 a 48 oddíl),⁵⁵⁶ zvláště po vydání románu Dana Browna *Šifra mistra Leonarda*,⁵⁵⁷ který byl rovněž zfilmován. Koptské slovo pro družku „koinonos“ je vypůjčeno z řečtiny (κοινωνός) a lze jej překládat různými způsoby – účastník, podílník, společník, druh.⁵⁵⁸ Marie Magdalská získala svoji pochybnou pověst až v době, kdy začala být biblisty ztotožňována s „ženou hříšnicí“ ze sedmé kapitoly Lukášova evangelia (Lk 7,36-50). Vzhledem k této skutečnosti se lze pouze domnívat, že novozákonní postava Marie Magdalské je vlastně jakýmsi konstruktem, který vznikl spojením několika různých žen z evangelií nesoucích jméno Maria a zmíněné hříšnice, popř. také ženy, jejíž původ umístila biblická tradice do města Magdaly u Galilejského jezera.⁵⁵⁹

---

⁵⁵³ Srov. OERTER, Wolf B. – POKORNÝ, Petr (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 1*, s. 186.

⁵⁵⁴ Srov. SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium*, s. 19.

⁵⁵⁵ Srov. OERTER, Wolf B. – POKORNÝ, Petr (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 1*, s. 187.

⁵⁵⁶ Srov. MÉNARD, Jacques É. *L'Évangile selon Philippe*, s. 147–148, 164.

⁵⁵⁷ Srov. BROWN, Dan. *Šifra mistra Leonarda*. Praha: Argo, 2008; CARBONE, Giorgio Maria. *Marie Magdalská: Šifra mistra Leonarda, nebo evangelia?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.

⁵⁵⁸ Srov. SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium*, s. 22–23.

⁵⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 23.

Existuje rovněž možná spojitost Filipova evangelia se Skutky Filipovými, neboť některé výroky se nalézají v obou textech, i když Skutky nejsou spisem výhradně valentiniánským. Lze se tedy pouze domnívat, že autor pseudoepigrafických Skutků znal některé z množství tradic, které jsou zaznamenány ve Filipově evangeliu.⁵⁶⁰

---

⁵⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 22.

Závěr

Apoštol Filip, jeden z Dvanácti, je postavou, která stále uniká zájmu badatelů a v pramenech nebývá většinou zmiňována samostatně, ale v kontaktu či přímé konfrontaci s druhými. Vzhledem k Filipovu možnému původu z galilejského města Betsaidy (domu ryb) na severovýchodním břehu Genezaretského jezera (Galilejského moře) lze předpokládat jeho rybářské povolání, stejně jako u apoštolů Petra a Ondřeje, s nimiž sdílel toto rodiště a zřejmě i profesi (Jan 1,44). V původní židovské enklávě kvetla vlivem vládců nad městem helénská kultura, která výrazně ovlivňovala mentalitu obyvatel v okolí tzv. Desetiměstí. Rozdělení společenských rolí a podílu na moci odsoudilo všechny ty, kteří si vydělávali vlastní prací a pohybovali se mnohdy na hranici existenčního minima na úroveň ne-elity, tedy společnosti často přezíraných a chudých jedinců či rodin s obyčejným původem. Především v této sociální skupině židovské ne-elity ovlivněné helénskou kulturou hledá Ježíš své nejbližší spolupracovníky, aby jim nabídl radikální změnu jejich života, a to nikoliv k získání společenského statusu elity, bohatství či světské moci, ale k ještě větší chudobě a vyčerpávající službě. Jediné, co jim může poskytnout je on sám a podíl na jeho moci, tedy „být s ním“ a „být poslán“. Pouze s ním a v něm mohou být učedníci sami sebou, rozvíjet svoji přirozenou touhu přebývat s druhými a pro druhé, bez rozlišení původu i postavení. Do tohoto radikálně láskyplného vztahu je samotným Ježíšem pozván i apoštol Filip. Pro jeho odpověď lze využít volné parafráze činnosti ostatních apoštolů u Lukáše – všeho nechal a šel za ním (Lk 5,11).

S Filipovým jménem a jeho nositeli, především z řad významných postav biblických i starověkých dějin, jsme se seznámili v první kapitole. Starý i Nový zákon, díla církevních otců i historiků vyprávějí příběhy osobností politického i náboženského života. Toto řecké jméno, jež bývá do českého jazyka překládáno jako „milovník koní“, nosil již otec významného vojevůdce Alexandra Makedonského Filip II., král z antigonovské dynastie Filip V. Makedonský, úředník a guvernér Jeruzaléma, přítel a „spoluodchovanec“ syrského krále Antiocha VI. Epifana, dále židovský král Herodes Filip a jeho nevlastní bratr tetrarcha Filip – oba synové Heroda Velikého, také náš apoštol z kruhu Dvanácti, jáhen z kruhu Sedmi, velekněz – aziarcha Gaios Iulios Filippus Trallianos, církevní spisovatel Filip, krétský biskup Filip, devátý jeruzalémský patriarcha Filip, římský císař Filip Arab a jeho syn Filip. V souvislosti s tímto výčtem je na místě otázka rozlišování jednotlivých postav nesoucích toto jméno. První kapitola

tuto otázku otevírá v souvislosti s diskursem mezi biblickými badateli o existenci dvou novozákonních postav – apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, a jáhna – evangelisty Filipa, jednoho ze Sedmi. O důležitosti rozlišování těchto dvou rozdílných osob svědčí i analýza biblických či nebiblických textů v ostatních kapitolách, kde byla této problematice věnována značná pozornost.

Po výskytu Filipova jména v biblických i nebiblických pramenech jsme ve druhé kapitole přikročili k analýze vybraných perikop ze synoptických evangelií. Postava vyvoleného apoštola se zde vyskytuje pouze ve jmenném seznamu celého společenství Dvanácti. Filip u synoptiků tedy nevystupuje jako samostatně jednající osoba, ale jako součást specifické sociální skupiny. Právě a pouze v tomto kontextu lze nahlížet na jeho postavu u synoptiků. Apoštol Filip, jeden z Dvanácti, je součástí nevelké komunity, která byla povolána Ježíšem z Nazareta k předem nejasné budoucnosti, ale k jistému cíli. Společně s ostatními tedy apoštol Filip prožívá změnu mentality Dvanácti během jejich putování po boku Mistra a Pána Ježíše Krista, od prvních kroků jeho veřejného působení až ke smrti a vzkříšení, tedy podobně jako v případě izraelského národa a jeho cesty z egyptského otroctví ke svobodě zaslíbené země. Je to pouť od první Ježíšovy výzvy *Pojďte a uvidíte!* (Jan 1,39), přes jeho stesk *I vy jste ještě nechápaví?* (Mt 15,16) a Tomášovo vyznání *Můj Pán a můj Bůh* (Jan 20,28) až ke slovům vyslání *Jděte do celého světa a kažte evangelium všemu stvoření* (Mk 16,15). Podstatou učednictví tedy zůstává i dnes výzva „být s ním“ a „být poslán“. Pro další badatelskou činnost v souvislosti se společenstvím Dvanácti se zde nabízí otázka hlubší kulturně-antropologické a socio-kulturní analýzy celku i jednotlivých členů, jejich každodennosti, individuality i příslušnosti k určité socioekonomické vrstvě.

Pouze v Janově evangeliu vystupuje postava apoštola Filipa z celku, ale stále ve spojitosti s druhými. Třetí kapitola, která je jádrem celé práce, nahlíží do životního příběhu vybraného učedníka prostřednictvím Janova evangelia s přihlédnutím na specifický narativní a biblicko-teologický charakter jeho textů. Pomocí analýzy jednotlivých perikop zde byl vytvořen částečný biograficko-teologický obraz postavy apoštola Filipa, tedy jeho osobnosti, původu, postavení ve společenství vybraných učedníků a vztahu k Pánu Ježíši Kristu. Kromě scény povolání učedníků zde vystupuje v situacích, jež vyplývají z jeho vyvolení a poslání. Cesta Ježíše z Nazareta, se všemi každodenními potřebami a touhami, se stává i Filipovou cestou. Jeho jméno i původ jsou důvodem hledání nejen samotného Mistra a Pána Ježíše Krista v případě vyvolení a nasycení pěti tisíců, ale také ve spojitosti s řeckými poutníky, které Filip k Pánu

přivádí. Sám apoštol je zde rovněž na místě hledajícího, zvláště v nejtěžším období veřejného působení svého Pána, kdy sám pocítuje nejistotu ve víře i rozumu, když se ptá po jeho původu i původci. Hlubší analýza z oblasti spirituální teologie by možná pomohla odhalit podobná úskalí ve spiritualitě a intimitě duchovního života vybraných apoštolů, jiných učedníků, zkrátka těch, kteří v dějinách toužili žít ve vztahu s Pánem a ve službě druhým. S využitím rozmanité metodiky psychologických věd by bylo možné sestavit osobnostní profil těchto postav křesťanských dějin, rozpoznat touhy, potřeby i postoje. Nabízí se zde také otázka po hlubší hagiografické analýze úcty, kultu osobnosti apoštola Filipa v různých dějinných periodách, která by mohla být spojena s kunsthistorickým výzkumem jeho zobrazení na ikonách či jiném obrazovém materiálu.

Skutky apoštolů, z nichž byly vybrané perikopy analyzovány ve čtvrté kapitole, jsou tradičním místem sporů biblických badatelů ohledně rozlišování postavy apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, od jáhna Filipa, jednoho ze Sedmi. Ve vyprávění o životě prvotní církve v Jeruzalémě a její misijní činnosti se setkáváme s jasně odlišitelnými postavami stejného jména. K tomuto názoru se přiklání většina současných biblistů. Apoštol Filip v textu vystupuje, stejně jako u synoptiků, pouze v seznamu vyvolených apoštolů patřících do společenství, kterému se i po odchodu Jidáše Iškariotského nadále říkalo „Dvanáct“ (Sk 1,13-14). Touto zmínkou jeho samostatný výskyt v biblických pramenech končí. Dále již vystupuje pouze jako součást obnoveného společenství Dvanácti. Filip, který byl apoštol vyvolen a vkládáním rukou ustanoven k jáhenské službě, odchází hlásat evangelium do Samaří (Sk 8,4-25). Posléze na cestě do Gázy křtí etiopského dvořana (Sk 8,26-40) a putuje z Azótu do Cesareje Přímořské, kde ho i jeho dcery navštěvuje apoštol Pavel na své třetí misijní cestě (Sk 21,8-9).

Diskuze nad otázkou rozlišení osoby apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, od jáhna Filipa, jednoho ze Sedmi, pokračovala také v poslední kapitole, v níž byly předmětem zájmu především nebiblické prameny, ve kterých se obě postavy vyskytují, tedy dílo Klementa Alexandrijského, Eusebia z Cesareje a novozákonní apokryfy. Vzhledem k nejasnému rozlišení těchto postav u jednotlivých autorů by bylo vhodné udělat podrobný biblicko-historický, historicko-kritický i jazykovědný výzkum, který by objasnil některá sporná místa těchto nebiblických textů. Pozornosti autora práce neunikly ani pseudoepigrafické Skutky Filipovy a Filipovo evangelium, jejichž autorství bývá připisováno právě postavě jáhna – evangelisty Filipa.

Vzhledem k omezenému rozsahu i mezioborovému přesahu zvoleného tématu nebylo úmyslem autora podat zcela vyčerpávající informace k dané problematice, jak již bylo řečeno v úvodu, ale nabídnout čtenáři její základní charakteristiku ve světle dostupných biblických i nebiblických pramenů a otevřít otázky k dalšímu možnému studiu na poli různých odvětví společenských věd (teologie, historie, sociologie, psychologie apod.). Životní příběh apoštola Filipa, jednoho z Dvanácti, je ohraničen základními rysy učenictví, které vycházejí ze samotné podstaty vztahu s Pánem Ježíšem Kristem, tedy „být s ním“ a „být poslán“. Proto jsem zvolil stejné ohraničení své rigorózní práce, počínaje užitím Ježíšových slov při povolání apoštola Filipa k následování v úvodu a konče závěrečnými slovy vzkříšeného Pána Ježíše Krista k učedníkům, která mohou být čtenáři povzbuzením k apoštolské i misijní činnosti (Mt 28,19-20):

Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.

Seznam použitých zkratek

adj.	– adjektivum
akt.	– aktivum
aor.	– aorist
apod.	– a podobně
č.	– číslo
ČEP	– Český ekumenický překlad
ed.	– editor
edd.	– editoři
fut.	– futurum
G.	– genitiv
impf.	– imperfektum
impt.	– imperativ
ind.	– indikativ
inf.	– infinitiv
komp.	– komparativ
Kr.	– Kristus
m.	– maskulinum
med.	– medium
N.	– nominativ
např.	– například
part.	– participium
pas.	– pasivum
pf.	– perfektum
pl.	– plurál
plqpf.	– plusquamperfektum
popř.	– popřípadě
préz.	– prézens
resp.	– respektive
řec.	– řecky, řeckého
sg.	– singulár
s.	– strana

srov.	– srovnej
sv.	– svatý
v.	– verš
vv.	– verše
vyd.	– vydání

Pro citace názvů biblických knih v textu byl zvolen systém zkratek užívaný v liturgických knihách římskokatolické církve, v Jeruzalémské bibli apod.

Seznam literatury

Biblický text a jeho překlady:

Bible kralická: Písmo svaté Starého a Nového zákona: podle posledního vydání z roku 1613. 5. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2014.

Bible. Český studijní překlad. Praha: Křesťanská misijní společnost, 2009.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. 14. vydání. 5. opravené vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2008.

Bible. Překlad 21. století včetně Deuterokanonických knih. 2. opravené vydání, Praha: Biblion, 2015.

Biblia sacra. Iuxta Vulgatam versionem. Editio quartam emendatam. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2010.

Nestle-Aland. Novum Testamentum Graece. 28. revidierte Auflage, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.

Ostatní literatura:

ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata II-III.* Praha: OIKOYMENH, 2006.

ALEXANDRIJSKÝ, Klement. *Stromata IV.* Praha: OIKOYMENH, 2008.

ANDERSON, Paul N. *Philip. A Connective Figure in Polyvalent Perspective.* In HUNT, Steven A. – TOLMIE, D. Francois – ZIMMERMANN, Ruben (ed.). *Character Studies in the Fourth Gospel. Narrative Approaches to Seventy Figures in John.* Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2016.

BARRETT, Charles Kingsley. *The Gospel according to St. John. An introduction with commentary and notes on the Greek text. Second edition.* Philadelphia: Westminster Press, 1978.

BAUER, Walter. *Wörterbuch zu den Schriften des Neues Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur.* Berlin–New York: Walter de Gruyter, 1971.

- BENEDIKT XVI. *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- BENEDIKT XVI. *Verbum Domini. Posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.
- BERNARD, J. H. – McNEILE, A. H. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. John*. Vol. I. Edinburgh: T.&T. Clark, 1942.
- BLINZLER, Josef. *Johannes und die Synoptiker. Ein Forschungsbericht*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 1965.
- BOCK, Darrell L. *Acts. Baker exegetice commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2007.
- BOOR, Werner de. *Evangelium podle Jana. I. díl*. Ostrava: Křesťanské sbory v ČSSR, 1984.
- BROWN, Dan. *Šifra mistra Leonarda*. Praha: Argo, 2008.
- BRUCE, F. F. *Commentary on the Book of the Acts. The new international commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans publishing company, 1976.
- BRUCE, F. F. *The Acts of the Apostles*. Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans publishing company, 1953.
- BUTTRICK, George Arthur (ed.). *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*. Volume 3. K–Q. Nashville: Abingdon Press, 1992.
- CARBONE, Giorgio Maria. *Marie Magdalská: Šifra mistra Leonarda, nebo evangelia?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
- CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. Praha: Návrat domů, 2008.
- DANKER, Frederick William (ed.). *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian Literature*. Third edition. Chicago: The University of Chicago Press, 2000.
- DAVIES, W. D. – ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. Matthew*. Edinburgh: T.&T. Clark, 1991.
- DIVECKÝ, Jan. *Židovské svátky. Kalendářem od Pesachu do Purimu*. Praha: P3K, 2005.
- DOBBELER, Axel von. *Der Evangelist Philippus in der Geschichte des Urchristentums: Eine prosopographische Skizze*. Tübingen: Francke, 2000.

- DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka. Sacra Pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- DORMEYER, Detlev – GALINDO, Florencio. *Die Apostelgeschichte. Ein Kommentar für die Praxis*. Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2003.
- DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996.
- DRÁPAL, Dan. Umučení Polykarpovo. In DRÁPAL, Dan – SOKOL, Jan – VERCL, Ladislav (edd.). *Spisy apoštolských otců*. Praha: Kalich, 2004.
- DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek. Komentáre k Novému zákonu*. 1. zväzok. Trnava: Dobrá kniha, 2013.
- DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II*. Praha: Vyšehrad, 2003.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2014.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2011.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2007.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2009.
- FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 1. Kapitoly 1–12*. Praha: Paulínky, 2017.
- FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2. Kapitoly 13–28*. Praha: Paulínky, 2017.
- FITZMYER, Joseph Augustine. *The Gospel according to Luke (I-IX): introduction, translation, and notes. The Anchor Bible*. New York: Doubleday, 1981.
- FOAKES-JACKSON, F. J. *The Acts of the Apostles. The Moffatt New Testament Commentary*. London: Hoode rand Stoughton, 1931.
- FREEDMAN, David Noel (ed.). *The Anchor Bible Dictionary*. Volume 5. O–Sh. New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 1992.
- GAFFRON, Hans Georg. *Studien zum koptischen Philippusevangelium unter besonderer Berücksichtigung der Sakramente*. Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelm-Universität, 1969.
- GARLAND, David E. *Luke. Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 2011.
- GIGLIONI, Paolo. *Svatosti Krista a církve. Souzvuk mezi Bohem a člověkem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

- GNILKA, Joachim. *Das Matthäus-evangelium*. 1. Teil. Freiburg im Breisgau: Herder, 1986.
- GOODING, David. *Lukášovo evangelium. Neboť Syn človeka prišiel, aby hľadal a spasil, čo zahynulo*. Praha: Návrat domů, 1994.
- GOULD, Ezra P. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. Mark*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1983.
- HAENCHEN, Ernst. *Das Johannesevangelium. Ein Kommentar*. Tübingen: Mohr, 1980.
- HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše. Sacra Pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.
- HENDRIKSEN, William. *The Gospel of John. New Testament Commentary*. London: Banner of Truth Trust, 1959.
- HŘEBÍK, Josef. Moudrost ve starozákonním Izraeli. *Teologické texty* 2006, roč. 17, č. 3, s. 139.
- CHEYNE, Thomas Kelly – BACK, John Sutherland (edd.). *Encyclopædia Biblica. A Critical Dictionary of the Literary, Political, and Religious History, the Archæology, Geography, and Natural History of the Bible*. Volume III. L to P. London: Adam and Charles Black, 1902.
- CHEYNE, Thomas Kelly – SUTHERLAND BLACK, John (edd.). *Encyclopaedia Biblica. A Critical Dictionary of the Literary, Political and Religious History, the Archaeology, Geography, and Natural History of the Bible*. Volume III. L–P. London: Adam and Charles Black, 1902.
- Inspirace a pravda Písma svatého. Slovo, které pochází od Boha a mluví o Bohu pro spásu světa. Papežská biblická komise*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.
- JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše. Sacra Pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- JUDGE P. J. *Come and see. The first disciples and christology in the fourth gospel*. In VERHEYDEN, Jozef – OYEN, Geert van – LABAHN, Michael – BIERINGER, Reimund (ed.). *Studies in the Gospel of John and its christology. Festschrift Gilbert Van Belle*. Walpole: Peeters, 2014, s. 69.
- KALER, Michael. The Letter of Peter to Philip and its Message of Gnostic Revelation and Christian Unity. *Vigiliae Christianae* 2009, roč. 63, č. 3, s. 264–295.

- KLAUCK, Hans-Josef. *The apocryphal acts of the apostles. An introduction.* Waco, Texas: Baylor University Press, 2008.
- KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů. Malý stuttgartský komentář.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
- KLINK, Edward W. *John. Exegetical Commentary on the New Testament.* Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2016.
- KROLL, Gerhard. *Po stopách Ježíšových.* 2. vyd. Praha: Zvon, 1996.
- LAGRANGE, Marie Joseph. *Évangile selon Saint Jean. Études Bibliques.* Paris: J. Gabalda, 1948.
- LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.) *Slovník biblické teologie.* Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991.
- LEVINSKAYA, I. A. *The book of Acts in its diaspora setting.* Carlisle: Paternoster Press, 1996.
- LIGHTFOOT, Joseph. *Saint Paul's Epistles to the Colossians and to Philemon.* London: MacMillan and Co., 1875.
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše. Malý stuttgartský komentář.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- MARTYN, Louis J. *History and theology in the Fourth Gospel.* Louisville: Westminster John Knox Press, 2003.
- McHUGH, John F. – STANTON, Graham N. *A critical and exegetical commentary on John 1–4.* New York: T. & T. Clark, 2009.
- MÉNARD, Jacques É. *L'Évangile selon Philippe.* Louvain: Imprimerie Orientaliste, 1967.
- MERELL, Jan. *Úvod do četby Nového Zákona.* Praha: Universum, 1947.
- MICHAELIS, Wilhelm. *Die Apokryphen Schriften zum Neuen Testament.* Bremen: Carl Schünemann Verlag, 1956.
- MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana. Sacra pagina.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše.* Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011.
- MRŇA, Jaroslav. *Apoštol Filip, jeden z Dvanácti.* Diplomová práce. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2018.
- MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše. Malý stuttgartský komentář.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

- NĚMEC, Petr. *Osoby Nového zákona*. Cheb: Irpen, 2009.
- NEYREY, Jerome H. *The Gospel of John. The New Cambridge Bible Commentary*. New York: Cambridge University Press, 2007.
- NOVÁK, Josef. *Eusebius Pamphili. Biskup v palestinské Caesarii. Církevní dějiny. Ecclesiastica Historia*. Praha: Česká katolická charita, 1988.
- OERTER, Wolf B. – POKORNÝ, Petr (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 1. Kodex II/2–7*. Praha: Vyšehrad, 2008.
- OERTER, Wolf B. – VÍTKOVÁ, Zuzana (edd.). *Rukopisy z Nag Hammádí 4. Kodex VI/3; VII/2 a 5; VIII/2; XIII/1*. Praha: Vyšehrad, 2016.
- OERTER, Wolf B. (ed.). *Rukopisy z Nag Hammádí 3. Kodex III/3-4; V/1 a 5*. Praha: Vyšehrad, 2010.
- OLIVA, Pavel. *Řecko mezi Makedonií a Římem*. Praha: Academia, 1995.
- OSBORNE, Grant R. *Matthew. Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 2010.
- PESCH, Rudolf. *Das Markus-evangelium*. 1. Teil. Freiburg im Breisgau: Herder, 1977.
- PETERSON, David G. *The Acts of the Apostles. The Pillar New Testament commentary*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Co., 2009.
- PICHLER, Josef – RAJIČ, Christine (edd.). *Ephesus als Ort frühchristlichen Lebens. Perspektiven auf einen Hotspot der Antike*. Regensburg: Friedrich Pustet, 2017.
- PLUMMER, Alfred. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. Luke*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1989.
- POKORNÝ, Petr – DUS, Jan Amos (edd.). *Neznámá evangelia. Novozákonní apokryfy I*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016.
- PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. Praha-Kostelní Vydří: Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš Kristus – Pravda dějin. Trojiční a christocentrická teologie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vyd. Praha-Kostelní Vydří: Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství, 2006.

- ROLOFF, Jürgen. *Die Apostelgeschichte. Das Neue Testament deutsch*. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1988.
- ROUSSEAU, John J. – ARAV, Rami. *Jesus and his Word. An archaeological and cultural dictionary*. Minneapolis: Fortress Press, 1995.
- RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského. Historicko-teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Karolinum, 2008.
- RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2014.
- SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve. Poselství Skutků apoštolských*. Praha: Návrat domů, 1999.
- SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*. Praha: Vyšehrad 2003.
- SCHILLE, Gottfried. *Die Apostelgeschichte des Lukas. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament*. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1983.
- SCHIWY, Günther. *Johannes. Apostelgeschichte. Weg ins Neue Testament. Kommentar und Material*. Würzburg: Echter-Verlag, 1966.
- SCHLATTER, D. A. *Der Evangelist Johannes. Wie er spricht, denkt und glaubt*. Stuttgart: Calwer, 1930.
- SCHNABEL, Eckhard J. *Acts. Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2012.
- SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. 1. Teil*. Freiburg: Herder, 1972.
- SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. 2. Teil*. Freiburg: Herder, 1977.
- SCHNACKENBURG, Rudolf. *Das Johannesevangelium. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. 3. Teil*. Freiburg: Herder, 1979.
- SCHNEEMELCHER, Wilhelm. *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung. 5. Auflage der von Edgar Hennecke begründeten Sammlung*. Tübingen: J. C. B. Mohr (P. Siebeck), 1987.
- SCHNEIDER, Gerhard. *Die Apostelgeschichte. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. 1. Teil*. Freiburg: Herder, 1980.
- SCHULZ, Siegfried. *Das Evangelium nach Johannes. Das Neue Testament Deutsch. Band 4*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983.
- SCHÜRMAN, Heinz. *Das Lukas-evangelium. 1. Teil*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1990.

- SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Lukas. Das Neue Testament Deutsch.* Band 9. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986.
- SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Markus. Das Neue Testament Deutsch.* Band 1. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1989.
- SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Matthäus. Das Neue Testament Deutsch.* Band 2. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986.
- Slovník spisovného jazyka českého I. A-G.* Praha: Academia, 1989.
- SMITH, Andrew Phillip. *Filipovo evangelium.* Praha: Volvox Globator, 2005.
- SPENCER, F. Scott. *The portrait of Philip in Acts. A Study of Roles and Relations.* Sheffield: JSOT Press, 1992.
- STIBBE, Mark W. G. *John.* Sheffield: JSOT Press, 1993.
- The New Interpreter's Dictionary to the Bible.* Volume 4. Me–R. Nashville: Abingdon Press, 2009.
- TILBORG, Sijf van. *Das Johannes-Evangelium. Ein Kommentar für die Praxis.* Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2005.
- WENGST, Klaus. *Das Johannesevangelium. 1. Teilband: Kapitel 1–10.* Stuttgart: Kohlhammer, 2000.
- WENGST, Klaus. *Das Johannesevangelium. 2. Teilband: Kapitel 11–20.* Stuttgart: Kohlhammer, 2001.
- Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli. Papežská biblická komise.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

Elektronické zdroje:

Historia ecclesiastica [2017-12-12].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D30%3Asection%3D1>.

Historia ecclesiastica [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D2>.

Historia ecclesiastica [2017-11-15].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D3>.

Historia ecclesiastica [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D4>.

Historia ecclesiastica [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D5>.

Historia ecclesiastica [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D3%3Achapter%3D31%3Asection%3D6>.

Historia ecclesiastica [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D2%3Achapter%3D1%3Asection%3D10>.

Historia ecclesiastica [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D2%3Achapter%3D1%3Asection%3D11>.

Historia ecclesiastica [2018-4-4].

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0640%3Abook%3D2%3Achapter%3D1%3Asection%3D13>.

Martyrdom of Polycarp [2017-11-15].

<http://www.textexcavation.com/greekpolycarpmartyrdom.html>.

Stromata [2017-12-12].

http://khazarzar.skeptik.net/pgm/Pg_Migne/Clement%20of%20Alexandria_PG%2008-09/Stromata.pdf.

The Acts of Philip [2017-12-12]. <http://gnosis.org/library/actphil.htm>.

The Gnostic Society Library [2017-12-12]. <http://gnosis.org/library/actphil.htm>.

The Gnostic Society Library [2017-12-15]. <http://www.gnosis.org/library/actthom.htm>.

The 28th Edition Nestle Aland. Novum Testamentum Graece. Deutsche Bibelgesellschaft [2018-03-22]. <http://www.nestle-aland.com/en/read-na28-online/>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Pohled na severní část Galilejského jezera od Kafarnaum.

Foto: Mgr. Mlada Mikulicová, Ph.D.

Příloha č. 2 – Pohled z Galilejského jezera na ústí Jordánu.

Foto: Mgr. Mlada Mikulicová, Ph.D.

Příloha č. 3 – Hierapolis v Turecku, Martyrion sv. Filipa.

Foto: P. ThLic. Miroslav Pacifik Matějka, Th.D., OFMCap.

Příloha č. 4 – Hierapolis v Turecku, Martyrion sv. Filipa.

Foto: P. ThLic. Miroslav Pacifik Matějka, Th.D., OFMCap.

Přílohy

Příloha č. 1

Pohled na severní část Galilejského jezera od Kafarnaum – podle tradice je to území, kde se narodil a žil apoštol Filip před povoláním do kruhu Dvanácti

Příloha č. 2

Pohled z Galilejského jezera na ústí Jordánu (vlevo od plachetnice) – napravo od ústí byly nalezeny zbytky města Betsaidy, kde se měl podle tradice apoštol Filip narodit

Příloha č. 3

Hierapolis v Turecku, Martyrion sv. Filipa – údajné místo mučed. smrti apoštola Filipa

Příloha č. 4

Hierapolis v Turecku, Martyrion sv. Filipa – údajné místo mučednické smrti apoštola Filipa – detail jedné ze staveb